

Zvonimir Stjepanović

Županjsko-šokački odsjaji

Zvonimir Stjepanović

Županjsko-šokački odsjaji

Književno-likovno-kazališno-povijesni ogledi

Nakladnik

Gradska knjižnica Županja

Za nakladnika

Jelena Buljević Bačić

Urednik

Jelena Buljević Bačić

Naslovnica

Marijan Jović

Lektura i korektura

Ivana Petričević

Tisak

Zebra, Vinkovci

Naklada

200 primjeraka

ISBN 978-953-8059-21-6

CIP zapis je dostupan u nacionalnom skupnom katalogu
knjižničnog sustava Bukinet pod brojem 991005944416909366.

Zvonimir Stjepanović

Županjsko-šokački odsjaji

Književno-likovno-kazališno-povijesni ogledi

Županja, 2026.

Sadržaj

Uvodnik

Objedinjavanje i promicanje duhovnoga identiteta	9
Riječ urednice	11

Književne kritike, osvrti, ogledi

Spajati tradicijsko i suvremeno	13
Prvi Županjac akademik	16
Strategija	18
Ferdo Juzbašić – pjesnik i pripovjedač	21
Napisao dvije vrijedne knjige i čuvenu pjesmu <i>Vesela je Šokadija</i>	23
Sačuv'o miris i dah rodnih šuma, oranica i ljeskanje zavičajne Save	25
Skladna i nježna poezija	29
Korijeni svijeta su izvan čovjekovih moći	32
Duboko proživljene pjesme o starovirskoj Šokadiji	35
Pjevao dojmljivu i proživljenu liriku	39
Autorica neslužbene šokačke himne	41
100 godina <i>Graničara</i> iz Županje i 140 godina igranja nogometa u Hrvatskoj	44
Ljubav prema zavičaju nadilazi sve prolaznosti	49
Skroman i ponosan šokački pjesnik	53
Zavičajno pismo je potrebno	55
Zadivljujuća knjiga i stvaralaštvo slavonsko-srijemskoga povjesničara	58
Stvaratelj velikoga poetskog blaga	64
Knjiga napisana plamtećim žarom	68
Književnik raznolika i bogata opusa	71
Kapitalno djelo iz povijesti školstva županjskoga kraja	75
Dosegli razinu modernih pjesnika i pisaca	80
Ovdje je početak svega onog što se u Hrvatskoj zove nogomet	85
Pjesništvo čvrsto i duboko povezano s tradicijom	88
Neka nam stara i novosagrađena staništa budu stalna susretišta!	91
Ljubav omogućuje bolje vidjeti	94
Ispričana priča visokoga umjetničkog dosega	96
Nadahnuto i sjetno opisivanje rodnooga kraja	99

Knjiga vrijedna divljenja	102
<i>Likovno-kazališni sadržaji</i>	
Županja – kazališni grad	105
Veliki povratak nedovoljno poznate slikarice	107
Ponešto o stvaralaštvu Slavka Živkovića, Davida Ranogajca i Gordane Dramić.....	110
Pomlađivanje umjetničke duše	112
Vrstan pedagog, kazališni stvaralac, slikar i pjesnik (1. dio).....	114
Suncokret – simbol i sukus nutrine	116
Likovno-poetski mislilac	118
<i>8. Festival amaterskoga kazališnog stvaralaštva</i>	120
Kazališno (diletantsko) društvo djelovalo je unutar NK <i>Graničar</i> (1926. – 1936.)	121
Tečan, pitak i blagotvoran likovni govor	123
<i>Pogled na povijesne činjenice, manifestacije</i>	
Svjetlosno podneblje	125
Istraživač i zaljubljenik šokačkih prostora	127
Nekadašnje središte Županje	130
Ljubiti svoje izvorište	133
Zadržati vezu sa zemljom	136
<i>Kruh naš svagdašnji – žetva i vršidba u prošlosti 2014., 2015. i 2016.</i>	138
Dijalog s tradicijom	142
Crtice iz županjsko-šokačke povjesnice	145
Županjsko groblje i kapelica sv. Jurja	148
Zmaj od Bosne	150
Slavonsko-srijemski (županjski) husari	152
<i>Feljtoni</i>	
Zdravstvo u županjskoj Posavini (2.)	155
Spačvanska šuma (7.)	158
Osnivačka skupština, povijest i značenje konjogojstva (1.)	160
Cvelferija nije izdržala! (6.)	163
Sava je valjala svoje vode u Dunav! (1.)	166
Realsocijalizam (5.)	168
Budimo ponosni na našu Županjku! (5.)	170

Kapelica Blažene Djevice Marije, pomoćnice kršćana (1.).....	173
Na zidu u dnevnom boravku drag joj je crtež u tušu rodne Županje (2.)	175
Kako se došlo do prve nogometne lopte? (4.)	177
<i>Dnevnici, razgovori, raznoliki napisi</i>	
Bez radosti nema života!	181
Kultura je stalan, nedovršen posao	183
Matičino poslanje nije završeno	185
Kanonska vizitacija u Župi Mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji	188
Uvid u impresivno <i>Tomislavovo</i> trajanje	191
I lipe su radosne!	193
Županske poklade – tradicija koja obvezuje	195
<i>Zlatni dukati</i> u prljavom kazalištu	198
Oj, Županjo, oj, Županjo bečki perivoje!	200
Slavonija, od poplava do Parka tambure	205
Neka te dragi Bog zaogrne i čuva svojim duhom	209
Mislimo, ljubimo i živimo svoj grad	211
<i>Graničar</i> i <i>Odavno smo graničari stari</i>	214
(Ne)objavljeni intervju s književnicom Marom Švel-Gamiršek	216
Vrsno tamburaško ime	220
<i>Bilješka o piscu</i>	223

Objedinjavanje i promicanje duhovnoga identiteta

Uobičajeno je da se, nakon nekoga vremena, pristupi sređivanju (kompletiranju) napisanoga i izrečenoga, mnogi autori to čine i rekao bih s razlogom. Na jednom se mjestu mogu uočiti osnovne odlike izričaja, raznovrsnost, rasprostranjenost i kvaliteta opusa te dobiti potpunija slika o piscu i njegovoj osobnosti. Smisljeno je i korisno životno i stvaralački zastati, iza sebe se okrenuti i uvidjeti poneke stvari. Budući da je moje značajnije pjesničko pojavljivanje bilo u zborniku *100 hrvatskih pisaca* (Matica hrvatska, Zaprešić, 1991.), može se zaključiti da se radi o tridesetpetogodišnjoj prisutnosti u književnom svijetu, o svojevrsnom jubileju. Povod više za tiskanje ove knjige.

Prvi novinarski uradak potječe iz 1989. godine i poslan je u *Županjske novine*. Nažalost, tada nije objavljen, ali sam ga sačuvao i evo s velikim zadovoljstvom uvrstio u ovu publikaciju. Uslijedio je Domovinski rat, u kojem sam bio dosta angažiran te kao djelatna vojna osoba dočekao njegov kraj i poratna vremena. U tome razdoblju nije u potpunosti zaustavljeno umjetničko djelovanje i ponajviše sam u rukopisnom obliku, kroz duhovni realizam, nizao (čuvao) poneka zapažanja i promišljanja čekajući bolje dane za objavu, posebice publicističkih radova, i dočekao ih u 2007. godini, u osmom broju *Županjskoga lista*. S tim sam mjesečnikom petnaestak godina intenzivno surađivao i on mi je predstavljao dobro polazište za daljnje izdavanje.

Poeziju i tekstove objavio sam u *Županjskom vijencu*, *Županjskoj Posavini*, *Obrani*, *Županjskom listu*, *Županjskom zborniku*, *Zborniku Narodne zaštite*, *Hrvatskom slovu*, *40 Šokačkih sijela u Županji*, *Zborniku Đakovačkih susreta*, *Hrašću*, *Hrvatskom karnevalistu*, *Cvelferici*, *Književnoj riječi*, *60 godina Udruge ekonomista*, *računovođa i financijskih djelatnika Županja*, *Reviji Đakovačkih vezova*, *Lirskoj minijaturi „Vladimir Rem”*, *Susretu pjesnika u Posavini*, *Kolivci*, *Motrištima*, *Maruliću*, *Književnoj reviji*, *Savezu povijesnih postrojbi Hrvatske vojske* i *Književnoj Rijeci*.

Uspio sam stvoriti dvadeset (su)autorskih djela, knjiga, do kojih se može lakše doći nego do tekstova razasutih po spomenutim tiskovinama. Stoga sam odlučio objelodaniti ovo sintetizirano djelo. Ono se sastoji od sedamdeset i dva

priloga koja su raspoređena u pet cjelina: a) Književne kritike, osvrti, ogledi, b) Likovno-kazališni sadržaji, c) Pogled na povijesne činjenice, manifestacije, d) Feljtoni, e) Dnevnici, razgovori, raznoliki napisi.

Naravno, ovdje se ne radi o sveukupnoj objavi, izostali su neki novinski članci, feljtonski nastavci, kao i zapisi iz Domovinskoga rata. O obrani županjske Posavine želim posebno progovoriti. Poprilično sam informiran o županjskom kulturno-društvenom životu i uvijek sam težio njegovu razvoju. Na mnogim sam manifestacijama i različitim kulturnim događanjima sudjelovao u ulozi (su)moderatora, scenariste, imao nekih zaduženja oko organizacije, predstavljanja ili otvorenja. Dvanaest sam godina (2009. – 2021.) bio predsjednik Komisije za djelatnosti iz područja kulture Grada Županje, svojevremeno (a i danas djelujem u pet udruga) i članom Izvršnoga odbora *Šokačkoga sijela*, Gradskoga amaterskog kazališta Županja, Likovne udruge *Županja '08*, Ogranka Matice hrvatske Županja, KUD-a *Tomislav*, Konjogojske udruge *Stari graničar*, Glazbene udruge *Šokačke pisme*, NK *Graničar*, Pastoralnoga vijeća Župe Mučeništva sv. Ivana Krstitelja, Udruge stanara šokačkih stanova *Đeram* i Društva hrvatskih književnika – Ogranaka slavonsko-baranjsko-srijemskoga.

Ivan Golub, svećenik, teolog i pjesnik, doživljavao je zavičaj ne samo kao fizičko nego kao i teološko mjesto. I ja ga cijelo vrijeme tako doživljavam, samo što nisam znao to izreći. Ono što sam znao, sada je pred vama predočeno i vjerujem da će biti u dobroj mjeri, ali i u dobroj vjeri prihvaćeno. Zavičaj ima svoj duhovni identitet koji sam, s objedinjavanjem i ukoričenjem sedamdeset i dva teksta, želio što bolje predstaviti i istaknuti njegove vrijednosti. Županjsko-šokačko podneblje je svjetlosno, ispod njega ima puno sjaja. Neke sam odsjaje srcem dohvatio, perom ubilježio i u ovu knjigu smjestio.

Autor

Riječ urednice

Knjiga *Županjsko-šokački odsjaji* Zvonimira Stjepanovića donosi slojevite književno-likovno-kazališno-povijesne oglede koji se poput svjetlosnih tragova zrcale u prostoru županjske i šokačke baštine. Svojim dugogodišnjim i raznovrsnim stvaralačkim radom zauzima istaknuto mjesto u kulturnom životu županjskoga prostora. Autor s osjećajem za detalj i dubokim poznavanjem zavičajnoga duha povezuje riječ, sliku, scenu i povijesni kontekst u jedinstvenu cjelinu, nudeći čitatelju promišljene zapise o identitetu, tradiciji i stvaralaštvu.

Njegovi zapisi nisu tek analitički osvrti, nego i osobni, refleksivni zapisi u kojima se osjeća odgovornost prema prostoru i ljudima koje opisuje. Stvaralački opus obilježen je trajnim zanimanjem za zavičaj kao prostor pamćenja, ali i kao živ kulturni organizam. Autor s osobitom pozornošću pristupa temama vezanima uz književno stvaralaštvo, likovne izraze, kazališni život i povijesne okolnosti koje su oblikovale identitet Županje i županjskoga kraja, povezujući ih u cjelovitu i smisleno strukturiranu sliku.

Posebna vrijednost *Županjsko-šokačkih odsjaja* leži upravo u autorovu osjećaju odgovornosti prema zavičajnoj kulturi.

Ova knjiga nije tek zbir ogleada, nego svjedočanstvo trajne kulturne prisutnosti i stvaralačke energije prostora koji autor poznaje, živi i tumači. *Županjsko-šokački odsjaji* poziv su na čitanje, gledanje i razumijevanje zavičaja kao živoga i nadahnjujućega kulturnog prostora.

Jelena Buljević Bačić, mag. bibl.

Književne kritike, osvrti, ogledi

Sijelo pučkih pisaca je u programu *Šokačkoga sijela* od 1971. godine

Spajati tradicijsko i suvremeno

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 27. ožujka 2009., broj 31, str. 19.

Ljubav prema ravnici, Slavoniji, Šokadiji može se na više načina iskazati. Poštovati i ljubiti svoj prostor, to je bogatstvo i sreća, poštovati i ljubiti svoj zavičaj, to je vrlina! Pojam „pučki pisac” ima više tumačenja. Što bi to, zapravo, u književnoj stvarnosti točno značilo, teško je sa sigurnošću ustvrditi. I znanstvenici nisu jedinstveni u stajalištima.

Pučka se književnost pojavljuje još u srednjem vijeku. Živjela je između usmene i pisane književnosti. Iz nje, uvjetno rečeno, nije „prštio” neki veći intelektualizam i ona nije težila nekim većim novitetima, ali je zasigurno oplemenjivala životni i poetski prostor. Zvučna i predvidljiva rima, naglašeno slavonsizirani tekst, meko oko i nadasve toplo srce, glavne su značajke „šokačkoga pučkog pjesništva”.

Danas pučku književnost stvaraju pisci iz puka, ali i intelektualci raznih profesija. Time se ona približila suvremenoj književnosti, naravno, uz zadržavanje tzv. narodnoga stiha. Vrlo zanimljivu misao izrekao je naš najveći županjski književnik Ivo Balentović: „Jednu književnost ne predstavljaju samo pisci velikoga formata nego i brojni manji, često itekako veliki upravo u svojoj osrednjosti.”

Otpora prema pučkoj književnoj tradiciji ne bi trebalo biti. Njoj se treba sve više približavati, prilagođavati i, naravno, neke njezine elemente i osuvremenjivati. Takva razmišljanja (načela) treba primjenjivati i kod sagledavanja naše manifestacije *Sijelo pučkih pisaca*. Znam da mnogi svrstavaju pučko pjesništvo u tzv. niže književne oblike i zato ostaju po strani. Ne bi to trebali činiti jer se čak i o samom postmodernizmu vode već dva desetljeća žive rasprave i do danas nema jedinstvenoga mišljenja o njegovu točnom značenju! Mnogi povjesničari književnosti i teoretičari najčešće samo ukazuju na neke osobine postmodernizma. Uostalom, to i ne čudi jer pjesništvo je najsubjektivniji književni rod.

No, bilo kako bilo, mi zaljubljenici, ili bolje rečeno zarobljenici pisane pjesničke riječi, svim srcem želimo da ovo naše pjesnikovanje i dalje živi na *Šokačkom sijelu* te držimo da ono ima svoje snažno kulturološko značenje. Želja nam je da, osim veselosti i razigranosti, našem *Sijelu* ubuduće pridodamo i jednu edukacijsku crtu. To se može postići na više načina, a jedan je i taj što bismo se prisjećali pučkih i suvremenih književnih stvaralaca, ponajprije onih iz županjskoga kraja. Navodili bismo njihove životopise, ali i posebnosti opusa. I sami bismo se začudili koliko je taj korpus šokačke književnosti velik, ali, nažalost, široj javnosti i nedovoljno poznat. U tom smislu spomenut ću neka, ponavljam samo neka imena, uz dužno poštovanje prema svima drugima: Đuka Galović, Pavao Varnica, Antun Jovanovac, Mato Mandić, Ilija Dretvić, Ivan Jemrić-Rus, Manda Oršolić, Mara Jemrić i Ana Verić. Isto tako dužni smo se prisjećati i naših zavičajnih uglednika, a njihova su imena: Mijat Stojanović, Ferdo Juzbašić, Ferdo Galović, Ivo Balentović, Mara Švel-Gamiršek, Ante Kovač, Martin Robotić, Karlo Bušić Jelić, Franjo Bartolov Babić, Stjepan Bačić, Ilija Lešić – Bartolov, Ferdo Bačić, Josip Bačić – Savski, Ljudevit – Lujo Bošnjaković, Marija Peakić Mikuljan i Ivan Boždar.

Posebice moramo pomno iščitavati slavonske velikane Antuna Gustava Matoša, Dobrišu Cesarića, Dragutina Tadijanovića, Ivana i Josipa Kozarca, Vladimira Kovačića, Slavka i Miroslava Mađera.

Zaljubljenici u pisanu riječ

Jako nas veseli što na našem *Malom literarnom sijelu* ima mnogo kvalitetnih i lijepih uradaka, ima mnogo pjesama napisanih s dušom, duhom i dahom šokačkim. Takve mlade literate treba poticati, prihvaćati te polagano na ovo naše *Sijelo* i dovoditi. Svako vrijeme nosi svoje, govorili su naši pređi. Tako je i u pjesništvu. Naravno, da oranje s konjima i izorane brazde, iz kojih se sve puši, ne može nitko u desetercu bolje i uvjerljivije opisati od Đuke Galovića, doajena pučke književnosti, ali isto tako treba reći da se na krilima tih njegovih slika i osjećaja mogu lakše stvarati i razgranjivati nova pjesnička djela. Tu mogućnost „napajanja” mlađi autori, naprosto, moraju prepoznati! Svakako, poetska izvorišta i nadahnuća mogu tražiti i kod nekih drugih „kvalitetnijih” pučkih pjesnika.

Šokadiju se može opjevati na pučki način, ali njoj se može prići i s ponekim oblicima modernizma. Književnih stilova ima mnogo i svaki treba uvažavati. Hoće li *Sijelo pučkih pisaca* i ubuduće ostati pod tim nazivom ili će se zvati *Sijelo pučkih pisaca i pjesnika* ili *Sijelo šokačkih pjesnika*, mislim da je manje važno; važno je samo to da ono, zasigurno, ima svoju budućnost! Šokački se život prije više od stotinu godina preselio u tekst, u pjesničku riječ. Neka i dalje bude tako!

Prof. dr. sc. Krešimir Nemeć je od 2008. godine ćlan HAZU-a

Prvi Źupanjac akademik

Źupanjski list, Hrvatski radio Źupanja, 25. rujna 2009., broj 37, str. 12.

Nekako je mlako odreagirala sveukupna Źupanjska javnost na jedan jedinstveni i nadasve ve-lićanstveni događaj: prof. dr. sc. Krešimir Nemeć već godinu dana redoviti je ćlan HAZU-a. Prvi Źupanjac akademik! Krešimir Nemeć rođen je u Źupanji 29. svibnja 1953. godine, knjiŹevni je znanstvenik i sveućilišni profesor.

Źupanja ima svoj knjiŹevnopovijesni identitet. Ferdo je Juzbašić prije više od stotinu godina postao ćlanom Društva hrvatskih knjiŹevnika, a evo, Krešimir Nemeć i akademikom. Njima dvojici, svakako, treba pridodati i Ivu Balentovića, također nekadašnjega ćlana Društva hrvatskih knjiŹevnika i autorom ćetrdeset i sedam knjiga! Naravno, Źupanja ima još mnogo ljudi od pera, ali spomenuti knjiŹevnici su najznaćajniji.

Krešimir Nemeć je osnovnu školu i gimnaziju završio u Zagrebu. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirao je 1977. godine (grupe Jugoslavenski jezici i knjiŹevnosti i Komparativna knjiŹevnost). Magistarsku radnju obranio je 1981., a doktorsku disertaciju 1985. godine. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu zaposlen je od 1979. godine. Godine 2001. izabran je za redovitoga profesora. Predstojnik je Katedre za noviju hrvatsku knjiŹevnost. Od 1986. do 1988. godine bio je predavać hrvatskoga jezika i knjiŹevnosti na Sveućilištu Ruhr, u Bochumu. Sudjelovao je na brojnim znanstvenim skupovima u zemlji i inozemstvu (Ljubljana, Graz, Beć, Budimpešta, Pećuh, Skopje, Berlin i Pariz). Ćlan je Društva hrvatskih knjiŹevnika i PEN-a. Priredio je za tisak brojna djela hrvatskih pisaca (Kozarac, Šenoa, Kovaćić, Andrić, KrleŹa, Desnica, Zagorka i Novak). Objavio je više od stotinu znanstvenih radova u domaćim i stranim knjiŹevnim ćasopisima. Autor je dvanaest knjiga, među kojima su *Povijest hrvatskog romana* u tri knjige, *Tragom tradicije*, *Antologija hrvatske novele*, *Putovi pored znakova*, *Leksikon hrvatskih pisaca...* Dobio je mnoštvo nagrada, među kojima i Herderovu nagradu za knjiŹevnost.

Krešimir Nemeć

Iz svega rečenog sasvim je vidljivo da je Nemecova upućenost u književnost na najvišoj razini. On jasno progovara, kao pravi intelektualac, i o našoj svakidašnjici, kao i o prošlosti. Smatra da povijest književnosti ne smije biti prostor bilo kakvih osveta: ideoloških, političkih, estetskih i privatnih. Konstatira da je književna produkcija silno porasla tako da se u Hrvatskoj godišnje objavi pedesetak romana i sedamdesetak pjesničkih zbirki. Primjećuje da pisci nisu više „proroci”, „savjest društva”, a književna djela postupno su postala običnom robom. Napominje da sadašnju književnost usmjeravaju tržišna isplativost, profit i novac.

Ipak, što se tiče vrijednosnih sudova, naglašava da tematska usmjerenost ne utječe na estetski učinak. Može pisac izabrati veliku suvremenu temu i postići skroman domet, a pravi majstor može i od skromne građe napraviti majstorsko djelo. Mnogo toga lijepog mogli bismo napisati o Županjcu akademiku Krešimiru Nemecu. U ovom trenu moramo to saznanje, to dostignuće prihvatiti srčanije, veselije i ponosnije. Hrvatska kulturna javnost poštuje akademika Nemeca, pa pobogu, moramo onda i mi. Iskažimo svoje divljenje! I zbog njega i zbog sebe! Želja mi je, svakako, da ovaj mali osvrt bude i preporuka Odboru za dodjelu javnih priznanja Grada Županje da treba, u najskorije vrijeme, u ime svih Županjaca, zahvaliti i čestitati Krešimiru Nemecu na njegovu životnom uspjehu.

Književna kritika danas

Strategija

Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara, Zbornik 13., Matica hrvatska – Ogranak Đakovo, DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Đakovo, 2011., str. 32–34.

„Zakazala je književna kritika”, odavno sam pročitao i zapamtio ovu konstataciju, i priznajem, nisam ju tada u potpunosti i na zadovoljavajući način shvaćao. A i danas se mnogi pitaju tko to književnu kritiku izriče i piše, tko bi ju trebao pisati i je li ono što se piše dovoljno kvalitetno, posebice cjelovito. Dakle, mnogo je upitnika u zraku, a sve to govori da se radi o staroj i velikoj nepoznanici i o vrlo složenom pojmu.

Govorit ću o današnjoj književnoj kritici s aspekta pravodobnoga otkrivanja književnih potencijala sa željom da se ti potencijali kasnije što lakše razviju. Da nam taj naum nije nimalo lako ostvariti, najbolje potvrđuje, sa svojim životopisom, i ovogodišnji dobitnik *Goranova vijenca* pjesnik Petar Gudelj! Mnogi su književnici, u prošlim vremenima, bili prerano i neopravdano zaboravljeni, mnogi književnici danas zavređuju biti poznati, a to nisu! Zašto je tako? Podsjetimo se, čak su jedan Vidrić, Cesarić i Tadijanović imali takvih problema. Svojevremeno, nitko nije imao ukazati na njihovu važnost i oni nisu bili prepoznati, jer da jesu, ne bi onda prva izdanja morali tiskati u vlastitoj nakladi! Vidrić je s 25 pjesama postao legendarno ime hrvatske moderne, kod njega je snažno izražena transcendentna dimenzija, on je slovima crtao kozmičke projekcije. No rijetki su takvi bogomdani talenti. Kod Cesarića je već drugačiji slučaj. Cesarić je objavio oko 150 pjesama, izgrađivao ih, pomno dograđivao i uspješno uvrštavao u svojih, za života tiskanih, 18 zbirki pjesama. Dakle, 150 pjesama u 18 zbirki!? Meni je ovaj podatak vrlo znakovit. On mi govori da se, i uz veliki ili vrhunski književni proizvod, mora prakticirati određena vrsta promocije. I autori i književni kritičari, u određenom smislu, moraju djelovati zajedno da bi došlo do određenih ostvarenja, rekao bih, posredno i do viših ciljeva.

Evo, ovim zadnjim izrečenim rečenicama polako dodirujemo jedan pojam, a on se zove „marketing-mix”, izraz koji je uveden u marketinšku terminologiju još davne 1948. godine. Dakle, „marketing-mix” sastoji se od proizvoda (u našem

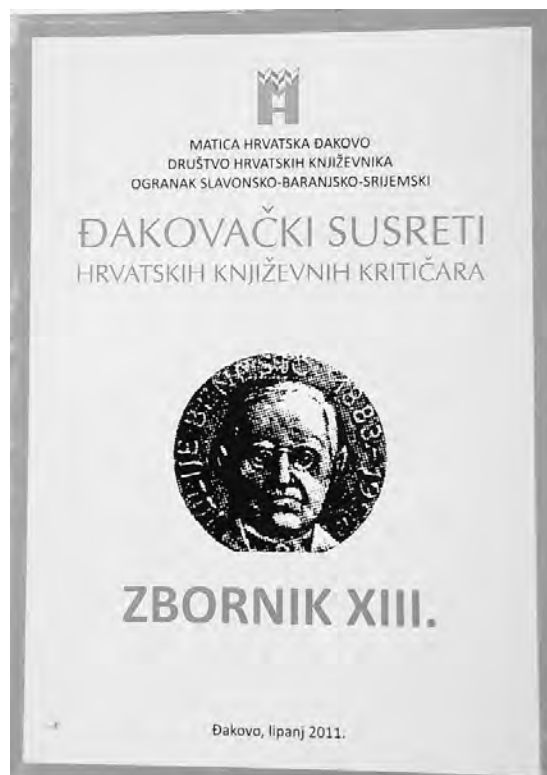
slučaju književnoga proizvoda), cijene, distribucije i promocije. Pričati o književnoj kritici danas, a ne spomenuti činjenicu da i u umjetničkom svijetu postoji strategija, odnosno da djeluju i tržišni odnosi sa svojim zakonitostima, onda je takav pristup manjkav. Svi mi koji se bavimo pisanjem itekako osjećamo te silnice, ali se teže odlučujemo o njima javno progovoriti. Mislim da je mudro njima se sve više prilagođavati. Zbog čega? Evo objašnjenja i to samo jednoga: U Hrvatskoj je književna produkcija silno narasla, godišnje se objavi pedesetak romana i sedamdeset zbirki pjesama. Postavlja se logično pitanje, može li se iz jednoga pa i iz više književnih centara pravodobno i kvalitetno ukazivati na uspjeta djela i autore? Je li tu potrebna i određena autorova angažiranost? Svakako da! Ali tu se krije, ako je ona pretjerana, i jedna opasnost, kako reče Miroslav Slavko Mader, „od odveć agresivne književnosti” koja sve više potiskuje „onu ozbiljnu”.

U razotkrivanju tih pojavnosti književni kritičari imaju važnu ulogu i trebali bi pristupati nadasve oprezno i odmjereno. Mogu li u manjim sredinama egzistirati književni kritičari, i u biti tko su oni, gdje ih treba potražiti? Odgovor nije lako dati i nije jednostavan. Manje sredine nemaju sveučilišta, neke ni srednje škole, ali imaju tiskare koje ne mogu (ili ne žele) pronaći osobe koje mogu dati kritički prilog nekome izdanju. Mnogi autori, radi pojeftinjenja troškova knjige, zaobilaze poznate nakladne kuće s književnom tradicijom, i izravno s tiskarama dogovaraju svoja izdanja. Te spomenute tiskare, nažalost, počesto ne vode nikakve biblioteke, i nemaju kadar koji će „kristiti novorođeno djelo” s komentarom ili recenzijom, što će se kasnije pokazati kao otežavajuća okolnost u smislu otkrivanja talenata i uspjelih djela.

Jesu li književni kritičari samo oni vezani zanimanjem za hrvatski jezik ili mogu biti i drugi? Jesu li poneki ljudi vezani uz hrvatski jezik zaista nenaklonjeni svojoj struci ili je u pitanju nešto drugo? Tu nam se mnoge dileme i teme otvaraju. Na kraju želim naglasiti još jednu stvar: mnogi potencijalni književni kritičari, puni malodušnosti ili pak predrasuda, misle da se u maloj sredini i od relativno nepoznatoga autora ne može izroditi neko veliko djelo, te nakon te pogrešne spoznaje odustaju od pisanja. Sve takve potencijalne književne kritičare treba ohrabrivati i reći im ono što je već odavno potvrđeno: ništa nije zavičajno, ako je književno vrijedno, ništa nije regionalno, ako je estetski i etički sadržaj prepoznatljiv i vidljiv, pa makar on bio i parcijalan, odnosno da se modernitet može postići i na temeljima zavičajnosti.

Zaključak

- 1) U Hrvatskoj je narasla književna produkcija, i teško je pratiti nova izdanja, a kamoli davati kritičke ocjene koje bi imale cilj otkrivanje novih talenata i uspješnih djela. Dakle, novi su književni kritičari dobrodošli.
- 2) Sama tema, a posebice ako je ona zavičajna, ne bi trebala djelovati odbijajuće na književne kritičare, nego treba isticati da je kod djela najvažniji estetski i etički učinak.
- 3) Svakoj bi kulturnoj sredini (ili onoj koja se takvom smatra) trebalo biti u interesu imati književne kritičare i one bi trebale pronaći modalitete njihova stalnoga angažiranja.
- 4) Prava vrijednost nikada ne propada, ali se na nju mora stalno ukazivati. Stoga, u mnogim projektima i autori i književni kritičari moraju djelovati posebno, ali i zajedno, jer ako to ne bude praksa, opet će se događati onakvi slučajevi koje sam spomenuo u prvoj rečenici ovoga teksta: „Zakazala je književna kritika.” Dao Bog što manje takvih primjera!

U povodu 110 godina smrti prvoga županjskog književnika

Ferdo Juzbašić – pjesnik i pripovjedač

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 27. veljače 2015., broj 102, str. 15.

Ferdo Juzbašić rođen je 4. travnja 1866. godine u Županji. Otac Karlo Juzbašić bio je općinski bilježnik u Županji, a majka Marta rođena je u seljačkoj zadružnoj obitelji Bušić. Godine ranoga djetinjstva „proživio je u velikoj krajiškoj zadruzi, gdje je za zimskih večeri pažljivo slušao pripovijetke, basne, pjesme, poslovice oko ogromne seljačke zadružne peći (...), a uz to i sâm stvarao pjesme i pripovijetke”. Osnovnu školu završio je u Županji, gimnaziju u Vinkovcima 1885. godine, a pravne znanosti u Zagrebu. Govorio je i pisao njemačkim jezikom, a poznao je francuski, talijanski, ruski i poljski.

Ferdo Juzbašić

Služio je kao pristav Kraljevskoga sudbenog stola u Zagrebu, zatim u Livnu, Donjoj Tuzli, te u Vukovaru, Irigu, Staroj Pazovi, Đakovu, Klanjcu otkuda je premješten u Vinkovce, svoju posljednju službeničku i životnu postaju. Umire 5. veljače 1905. godine, u 39. godini života. Umro je mlad, nesretan u braku i osamljen. Bio je član Društva hrvatskih književnika i to od samoga osnutka 1900. godine, nažalost, ne zadugo. O njegovu stvaralaštvu pisalo je desetak autora, a najcjelovitije dr. Katica Čorkalo, konačno valorizirajući njegovu pismenu ostavštinu koja je godinama bila pohranjena u Zavičajnom muzeju Stjepana Grubera u Županji. Za života objavio je samo jednu zbirku pjesama *Spomenci* (1898.). Međutim, vrlo mu je vrijedna rukopisna ostavština gdje je i proza, što za autorova života, a i dugo nakon toga sve do 1999. godine nije objavljena, iako su pripovijetke tiskane u vodećim i visokonakladnim ondašnjim časopisima.

Juzbašić se istovremeno javljao pjesmama i pripovijestima, no osobne krize, provincijska podneblja i život ugrožen teškom bolešću, nisu mu ostavili dovoljno snage, a ni vremena da se snažnije izrazi i potvrdi svoju nadarenost, koja je bez sumnje neupitna. Za kraj slijedi jedna njegova pjesma:

Ljubičice

Ljubičice, cvijetu lijepi,
U tom draču što se skrivaš?
Sunašce je milostivo,
Što mu dare ne uživaš?

Kaži svijetu čare tvoje,
Ta jedanput tek se živi,
Razvij miris i ljepotu
Nek' se cijeli svijet zadivi.

Sunašca se možda bojiš?
Il' ti prošlog sanku žao?
Il' te stid? – Ah, blizu tebe
zumbul se je rascvjetao...

Ilija Lešić – Bartolov i njegovo književno djelovanje

Napisao dvije vrijedne knjige i čuvenu pjesmu *Vesela je Šokadija*

Zavičajni pisac i povjesničar Ilija Lešić – Bartolov rođen je u Bošnjacima 19. srpnja 1915. godine, potječe iz velike Bartolove šokačke zadruge. Osnovnu je školu pohađao u Bošnjacima. Kao službenik radio je u Vrbanji, Vinkovcima, Slavonskome Brodu, Dvoru na Uni, Sisku i Županji. Bio je aktivan u županjskoj Matici hrvatskoj te na mnogobrojnim *Šokačkim sijelima*, kao i u radu Zavičajnoga muzeja Stjepana Grubera. Umro je u Županji 21. srpnja 1985. godine u 71. godini života i pokopan na županjskome groblju.

Ilija Lešić – Bartolov

Pisanjem se počeo baviti početkom 60-ih godina. Piše u županjskom listu *PPK Županja*, potom u *Županjskom zborniku*, šabačkoj *Provinciji*, *Privlačici*, objelodanio je dvije knjige. Prva mu je knjiga bila pripovijest *Marika*, tiskana 1971. godine, a evo, prošle godine *Mrak-teatar* iz Županje ju je vrlo uspješno i uprizorio. Druga Lešićeva knjiga je *Hajduk Ilijca i druge pripovijetke*, napisana 1977. godine. Uz naslovnu priču tu su sakupljene još tri priče: *Žan Talijan*, *Bilo pa prošlo* i *Kod konjarskih vatri*. Po ovoj zadnjoj spomenutoj u Županji osnovana je i održana po deseti put manifestacija koju zajedno organiziraju Zavičajni muzej i Konjogojska udruga *Stari graničar*. Njegov rad *Iz prošlosti sela* tiskan je 1969. godine pod naslovom *Spomen knjiga 150 godina osnovne škole u Bošnjacima*.

Povodom stogodišnjice rođenja, 19. srpnja 2015. godine, u Županji su na kući u Ulici Ljudevita Gaja 5, spomen-ploču postavili Općina Bošnjaci i Grad Županja. Jedna županjska ulica nosi njegovo ime.

Trenutak prije otkrivanja spomen-ploče

Ilija Lešić – Bartolov pisao je i pjesme. Jedna je posebno slušana i mnogi misle da je narodna, a to je zapravo njegovo najpoznatije djelo i zove se *Vesela je Šokadija*. Glazbu je napisao Julije Njikoš.

Vesela je Šokadija

Vesela je Šokadija
kad tambura šorom svira.

Veselo, veselo,
aj, veselo je sve selo,
veselo, veselo,
veselo je sve selo.

Gdje su čaše, gdje su flaše,
tu ćeš naći Šokce naše.

U gajdaša gajde ječe,
a u Šokca čaše zveče.

Na tamburi žica puče,
a u Šokca srce tuče.

Igra Šokac i Šokica,
drma im se kabanica.

Igra pajdaš do pajdaša,
a do njega lipa snaša.

Veselo, veselo,
aj, veselo je sve selo,
veselo, veselo,
veselo je sve selo.

Županjski pisac Josip Bačić – Savski živi i stvara u Sloveniji 44 godine

Sačuv' o miris i dah rodnih šuma, oranica i ljeskanje zavičajne Save

Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara, Zbornik 20., Matica hrvatska – Ogranak Đakovo, DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Đakovo/Osijek, 2018., str. 134–136.

Josip Bačić – Savski rođen je u Županji 23. listopada 1932. godine. Pjesnik, esejist i pripovjedač; tehnički prevoditelj (slovenski/hrvatski/njemački), elektroprojektant (umirovljen 1991. godine). Nižu gimnaziju završio je u Županji, tehničku školu u Zagrebu. Radio je u Njemačkoj, zatim jedno vrijeme u županjskoj *Sladorani*, pa u Zagrebu; specijalizirao je u Švicarskoj gdje je boravio desetak godina. Od 1975. godine živi u Sloveniji, u Velenju. Prvu pjesničku objavu napravio je u vinkovačkoj *Šokadiji* (1951.), zatim nekoliko u hrvatskoj književnoj periodici. Dugogodišnji je suradnik *Danice* i *Marulića*. Pjesme objavljuje u *Susretima*, *Županjskom zborniku* te u slovenskim književnim glasilima, a pjesme za djecu i kratku prozu objavljuje u radijskim emisijama RTV Zagreb. Član je književnih udruženja i dobitnik brojnih priznanja, ističemo ova dva: 2009. dobio je priznanje Američkoga biografskog instituta kojim je proglašen Čovjekom godine te zahvalnicu Grada Županje koja mu je uručena za „cjeloživotno pjesničko, esejističko i pripovjedačko djelovanje u Hrvatskoj i inozemstvu”. Objavio je devet knjiga, dvije u Hrvatskoj, a ostale u Sloveniji. Osvrnut ćemo se na samo neke uratke.

Josip Bačić

Poslije zbirke pjesama za djecu *Od godine do godine* (1965.), Josip Bačić 1975. godine objavljuje knjigu pjesama pod nazivom *Kroz život*. Podijeljena je u pet tematskih ciklusa s ukupno 107 pjesama. Najveći županjski književnik Ivo Balentović bio je urednik toga izdanja te zapisuje u pogovoru: „Pojava pjesničke zbirke Josipa Bačića je svojevrsna zanimljivost, kojoj vrijedi pokloniti dio naše

pozornosti već i zbog toga što je autor po svojoj svakodnevnoj profesiji pripadnik suvremenog tehničkog svijeta, te mu poezija, lirika, dolazi kao 'hobi' koji čovjeka očovječuje, vraća vrutku života, prirodi, nepatvorenosti izvorišta i ljepote prožete zanosnom koji se zove svježina. U svojem životnom opredjeljenju Bačić se usmjerio k svjetlu, sunčanim alejama života, pomalo tugaljivom optimizmu, 'osloncu' koji mu je u šumu strojeva i 'čudesima' električnih egzibicija omogućio oćut za izvorne vrijednosti života, te da saćuva u sebi miris i dah rodnih šuma i oranica, ljaskanje zavičajne Save, krijepeći ga i dajući mu ustrajnosti i vitalnosti..."

Treća zbirka pjesama nosi naslov *Portreti* (1985.), a u knjigu *Grana koja maše* (1991.) uvršteni su njegovi haiku stihovi. Zastupljen je u nekoliko slovenskih pjesničkih antologija. *Pijani spomini* (1992.) djelo je u kojem sudjeluje kao suautor. *Individum* (2007.) je knjiga s naglašenim filozofsko-teološkim diskursom. *Izpovedovanja* (2007.), *Posvetilne pesmi* (2010.) i *Besede iz ljubezni* (2013.) nazivi su pjesničkih zbirki. S koliko ljubavi Josip Bačić – Savski živi sa svojim zavičajem, najbolje govori završetak njegova prelijepoga književnog teksta pod nazivom *Epopeja mog djetinjstva*: „Odletio sam kao ptica u modra obzorja... Osvajali su me prostori, ljudi, misli na daleki i nepoznat svijet, često sam mislima milovao obale prohujalog i neshvatljivog djetinjstva. Vraćao se u njega, a vraćam se još i danas, i vraćat ću se dok živim u taj mojim očima najljepši kraj koji je bio moj početak i najotkriveniji ovozemaljski raj.”

Rodna kuća Josipa Bačića – Savskoga u Županji

O Bačićevu stvaralaštvu pisali su mnogi: Branko Krmpotić, dr. Ivan Esih, Vinko Šmajš, Vlado Vrbič, Dragica Vesković, Ivo Stropnik i Peter Rezman. No treba naglasiti da je Bačićev književni talent primijetio te kasnije usmjeravao njegov stric Ferdo Bačić, nama Županjcima poznati pisac. Dakle, Ferdo Bačić i Ivo Balentović su književna imena koja su snažno utjecala na Josipovo pisanje. Ali ipak, najveći utjecaj je na njega imala njegova baka Franca, koja ga je i odgojila; majka mu je umrla kada je imao dvije godine. Na upit kome se treba zahvaliti za prve poticaje i prvo zanimanje za lijepu književnost, autor Josip Bačić – Savski odgovara da to treba učiniti baki Franci koja je znala puno narodnih pjesama, priča, dosjetaka, anegdota i ostalih narodnih umotvorina. U Županji žive dva Josipova brata (po ocu) Vinko i Đuro Bačić sa svojim obiteljima. Najbliži rod su mu (od dviju sestara djeca) naš Županjac Ivo Matijević (1936.), poznati kao „slijepi svećenik” u mirovini te Katarina Tvrz (rođ. Matijević) s potomcima. Jako je dirljiva Bačićeva pjesma posvećana baki Franci Benaković, rođ. Filipović iz Štitara, a objelodanjena 1965. godine. Nažalost, te iste godine koncem listopada baka je umrla.

Pismo baki

Vratit' bih se htio Tebi, draga bako, pokraj Save
gdje su dani vedri, blagi, mjesečeve noći plave.
Gdje duboka teče Sava pokraj kuće Tvoje bijele,
gdje djetinjstvo moje osta, igrajuć' se dane cijele.

Tamo otkud jutro dođe, istok gori od šljivika
pa kad zlatna lopta skoči, motrim dugo s vidika.
I kad krenu rane vode i vrbici zazelene,
zajahao bih čila ata da me u dan novi krene.

Svud mirisi, svuda bruji u šljiviku cvrkut ptica,
u staji je gnijezdo našla lanjska naša lastavica.
Letio sam i skakao s ograda i s grana,
padobran sam napravio od djedovog kišobrana.

Nisam dao nikom mira, a volio sve sam jako,
kad je netko tužan bio, s njime sam i sâm plak'o.
Široka su polja bila, a još šire moje oko,
nebrojeno puta Savu prepliv'o sam naduboko.

Dosta, dosta, neću više, to su, bako, uspomene
nego spremi dosta jaja jednog dana eto mene.
Pričat ću Ti kada dođem što svijet misli i što radi,
pozdravljena ostaj, bako, i poživi u toj nadi.

U povodu tiskanja zbirke pjesama Marije Filipović *Moj put do zvijezda*

Skladna i nježna poezija

Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara, Zbornik 20., Matica hrvatska – Ogranak Đakovo, DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Đakovo/Osijek, 2018., str. 132–133.

Tako sam najkraće u četiri riječi okarakterizirao zbirku pjesama Marije Filipović *Moj put do zvijezda*. Autorica nam poručuje i potvrđuje već otprije poznatu, ali ne baš često u javnosti spominjanu istinu: „Nemoguće je, nemoguće je živjeti na zemlji ako u srcu nemaš komadić neba.” Sudeći po ovoj zbirci pjesama Marijin komadić neba je povećí, ona na njemu pomno pripravlja, ali i živi svoj put, put koji vodi do zvijezda, do mnoštvo zvijezda.

Pisati znači osjećati, misliti, maštati, pisati znači za riječima tragati. Napor duha je proizvod prije svega osobne duhovne samosvijesti. Marijina poezija nije sasvim zatvorena u neku intimu (i toga mora biti jer je pjesništvo najsubjektivniji književni rod), u njoj ima podosta općih misli s kojima propitkuje stvarnost. U potaji svoga srca nastanila je veliku količinu ljubavi koja se naprosto mora primijetiti što i ne čudi jer ljubav ništa ne skriva, ljubav samo razotkriva! U 67 napisanih pjesama tridesetak puta je spomenula riječ ljubav! Da, ljubav oslobađa (mržnja sputava), ljubav znači odnos prema bližnjem. Marija uzdiže ljubav do kozmičkoga principa, do njezinih zvijezda. Ona je svjesna da ljubav nije nestala, ona postoji, samo se treba othrvati prizemnim porivima koje nam nudi počesto agresivna i bezobzirna svakodnevnica.

Zbirka se sastoji od jedanaest cjelina. Poneke sadrže u sebi samo dvije pjesme (primjerice *Riječ pravednika*) što je dosta zanimljivo i znakovito jer znamo da danas mnogi modernistički pjesnici pišu zbirke pjesama samo s jednim naslovom, dakle jednom cjelinom. Marija je razvila krila svojoj mašti i umu, ona nam želi dosta toga poručiti, ne zaustavlja svoj umjetnički i moralni zanos, ne skriva svoje nemire, svjetonazor, sjedinjuje subjektivne doživljaje u sve segmente duhovnosti, što ju čini raznovrsnom pjesnikinjom i to samo dodatno obogaćuje i krase njezin rukopis.

Poezija Marije Filipović skladna je, snažna, a istovremeno i nježna! Snažna jer duboko osjeća metafizičke, ali i fizičke probleme i to s osebnim senzibilitetom

tom, a nježna je, prije svega, zbog uspješnoga oblikovanja teksta kojim je postigla harmoničnost, mekoću, nježnost. Rekao bih, prilagodila je tekst svome srcu, svome lirskom subjektu.

I u ovom se slučaju potvrđuje činjenica da bez teorije nema ni vrhunske umjetnosti. Marija je kao nastavnica hrvatskoga jezika, kao poznavatelj lirskoga oblikovanja teksta pokazala i dokazala svoje znanje. Ne razara rečenice i riječi nego ih smisleno gradi i niže. To je vidljivo iz sintakse. Upotrebljava one stilske figure koje rađaju profinjeni lirizam, ponajviše metaforu, asonancu, aliteraciju i rimu koja je blaga, nadasve ugodna. Uspješno rješava napetost između pjesničkoga doživljaja i norme. Pjesme imaju ritmičku težinu. U njima ima i mirisa, i zvuka, i slike-boje, najviše bijele, spominje: bijele klupe, bijele snove, bijelu boju, bijelu svijeću, bijeli ljljan. Značenje bijele boje može biti veselje pa i tuga, ali glavno značenje je ipak čistoća, nevinost. Ona tomu teži. To je njezin put do zvijezda. Svjesna je da univerzalnost svijeta nije nikada dostižna i da zato moramo, između ostaloga, njegovati i nacionalno-lokalni identitet. Nedvojbeno, na to nam ukazuje. Poezija Marije Filipović nije nategnuta, nema prenemaganja niti suhoparnoga (kvazi)intelektualizma, ona piše prirodno; svjesna je činjenice da ako u pjesmama ima puno filozofije, onda stih počesto klone i počesto dobiva odlike industrijske poezije.

Proizvod osobne duhovne samosvijesti

Umjetnici su obični ljudi, iluzionisti koji nas dovode u svijet mašte i oni uljepšavaju naš život. Pjesnici ne razvijaju ni malodušnost ni euforiju. Uživanje u književnosti nije luksus, književnost je tijesno povezana s društvenim životom, s čovjekom, a znamo da se čovjek ne rađa, nego se čovjekom postaje! Duboko sam uvjeren da ova zbirka pjesama *Moj put do zvijezda* ima humanističku vrijednost pa i svojevrsno poslanje. Stoga, svima onima koji su sudjelovali na realizaciji ove knjige zahvaljujemo i čestitamo, naravno ponajviše našoj autorici nastavnici Mariji Filipović.

U povodu tiskanja zbirke pjesama *Epitafi Suncu* Mate Nedića, najvećega živućeg književnika Bosanske Posavine

Korijeni svijeta su izvan čovjekovih moći

Motrišta, Matica hrvatska Mostar, 2019., broj 105, str. 71–75.

Mato Nedić

Korijeni svijeta i čovjeka su izvan čovjekovih moći, to glasno poručuje (i potvrđuje biblijske misli) književnik Mato Nedić, u svojoj najnovijoj knjizi, zbirci pjesama pod nazivom *Epitafi Suncu*. Nema sumnje, ovdje se radi o religioznoj lirici. Uostalom, i put prema pisanju pjesama je put određene svetosti, pisati pjesme znači kucati na nebeska vrata. Dok stvaramo, ne znamo za grijeh ni grešnost, jer je stvaranje doba nevinosti. Umjetnost i jest jedna vrsta religije, posebice ova koju nam predočava Mato Nedić. Umjetnost je uzvišeno stvaranje, veliki duhovni doživljaj. *Ona spaja svjetlost i tamu, smrt i ljubav, san i javu, stvarnost i maštu* (Branko Pražić). Nedićevo pjesništvo dolazi iz transcendentne sfere, poteklo je iz potrebe duše, iz velike boli. Velika patnja zbog očeve smrti iznjedrila je ovu zbirku. Svijet je čudesan, čaroban, ali i tragičan; *na ovoj je zemljici samo plakanje, samo tuga i briga* (W. St. Reymont). Svako pisanje je svođenje računa sa sobom, srediinom, životom. Djelo nastaje iz iskustva. Pisanje pjesama nije odustajanje od današnjega svijeta, nego njegovo promišljanje, življenje, ljubljenje. Patnja rađa umjetnost, patnja je u korijenu najvećih djela. Treba reći da se ljubav i patnja ne isključuju, štoviše, one jedna drugu uvjetuju! A gdje je ljubav, tu je i Bog, kazuje

nam Tolstoj. Nedić dobro zna da ništa nije dovršeno ili dorečeno jer i Bog, koji je stvorio svijet, i dalje ga još uvijek stvara i usavršava. Pjesnik Nedić pokazuje uzavrele odsjaje i užarenu energiju svoje duše, duhovnu je snagu (razum, osjećaj, svijest, pamćenje, mišljenje, opažanje) uspješno pretvorio u kreativni čin, a stvaralaštvo i zanatsku perfekciju znalački ujedinio.

Mato Nedić (Tolisa, 1971.) je pjesnik, pripovjedač, romanopisac, putopisac, esejist i književni kritičar. Tiho, ali ustrajno niže svoj opus (u zadnje tri godine šest naslova). Objavio je šesnaest samostalnih književnih djela, najveći je živući književnik Bosanske Posavine. Pjesme je objelodanio u mnogim zajedničkim zbirka, časopisima, a *Epitafi Suncu* mu je prva zbirka lirske poezije spjevane stihom (premda je prethodno objavio i dvije zbirke pjesama u prozi).

Veličina nekoga pjesnika ne ovisi o obliku pjesme, već o izražajnoj moći osvjetljavanja osobnoga svijeta. Pričati puno o strukturi lirske pjesme, odnosno o rastavljanju pjesme na sastavne dijelove, nosi opasnost da se cjelovit dojam izgubi, s pravom nas na to upozorava Milivoj Solar. Naglašava da se ipak, u opisivanju nekoga djela, mora razmotriti tema, kompozicija, jezik i ritmička organizacija pjesme jer sve te komponente ravnopravno djeluju na utisak. Zbirka *Epitafi Suncu* podijeljena je na dvije cjeline pod nazivima *Epitafi zemlji* (40 pjesama) i *Epitafi nebu* (40 pjesama!). Zanimljivo je ipak da se knjiga naziva *Epitafi Suncu*!? Kao da nam pjesnik želi reći da se životi, ovozemaljski, ali i oni nebeski, ne mogu „živjeti” bez Sunca i da imaju jednaku vrijednost! O tome govori i pjesma *Podijeljene uloge (zemlja će preuzeti svoje, nebu će pripasti njegovo)*. I zemlji i nebu pjesnik upućuje zahvalnicu (*Zahvalnica zemlji, Zahvalnica nebu*). Da, riječ hvala je velika riječ; zahvalnost je oznaka velikih. Poezija uvijek ima više značenja, i ova nedićevska također. Nedić piše sugestivno, što je „uspio postići” i dobrim odabirom stilskih figura. Zemlju opisuje kao svetost, zavičajnu sreću, miris, smisao, majku, oranicu, njedra, slova, kao *hraniteljicu (Zemljo, majko, Tajna u grudima zemlje)*, mjesto *lijeganja kada dođe dan (Zemlja od koje živiš)*. Nebom su zadivljeni mnogi pjesnici, što uopće nije čudno i iznenađujuće. Prva rečenica Tina Ujevića, iz pjesme *Nostalgija svjetlosti*, glasi: *Danas sam zgnječčen veličinom neba*. Svatko je od nas, na neki način, zgnječčen veličinom neba, a Nedić, zasigurno, više nego drugi. Nebo mu je raskriveno, s puno oranica, rijeka, mirisa (slično opisuje i zemlju!), s drhtajima (*Drhtaj neba*), nedogledom (*Nebeski nedogled*). U ciklusu *Epitafi nebu* pjesnik „češće podsjeća” na očevu smrt, spomenut ćemo samo stih: *Ime ti je Pejo/Stijena ti je ime (Tvoje ime na Božjemu dlanu)*.

Nedić piše slobodnim stihom, uz malo „vezivanja”, a ritam „slaže” sa stihovnim govorom, koji je prirodan, ali i naglašeno refleksivan. Njegovo je pjesni-

štvo duboko proživljeno i promišljeno. U hrvatskoj književnosti mnogi su pjesnici pisali o Bogu (Tin Ujević, A. B. Šimić, Đuro Sudeta, Nikola Šop, Ivan Golub i dr.) i to svatko na svoj način. Jedni su „lutali” u metafizičkom ozračju, druge je krasila duboka religioznost, a trećima je Bog kozmička mistika. Nedićevi se epitafi („posmrtni tekstovi”) pretvaraju u nešto posebno, svevremensko, i to će uskoro i nadolazeće vrijeme pokazati. Kultura je u samoj svojoj jezgri nadnaravna, onostrana, sanjarska. U životu kao i umjetnosti, postoji puno tajni, i nisu sve dokučive. Vjerujem da ćete se sa mnom složiti, možda je i bolje tako!?

Osvrt na zbirku pjesma *Paradija kraj vrlija* Mate Zlatka Damjanovića

Duboko proživljene pjesme o starovirskoj Šokadiji

Motrišta, Matica hrvatska Mostar, 2020., broj 113–114, str. 93–95.

„Blago onome tko obrađuje svoj vrt”, izjavio je rimski pjesnik Horacije. Mato Zlatko Damjanović s ljubavlju, s punim srcem i dušom obrađuje svoju zavičajnu baštinu. I onda kada je dobro ili manje dobro.

Pojam „pučki pisac” ima više tumačenja. Što bi to, zapravo bilo, odnosno u književnoj stvarnosti točno značilo, teško je sa sigurnošću ustvrditi. I znanstvenici nisu jedinstveni u stajalištima. Pučka se književnost pojavljuje još u srednjem vijeku. Živjela je između usmene i pisane književnosti. Bilježila je svakodnevlje, nije težila nekim većim novitetima, ali je zasigurno oplemenjivala životni i poetski prostor. Zvučna i predvidljiva rima, naglašeno slavonskizirani tekst, meko oko i nadasve toplo srce, glavne su značajke „šokačkoga pučkog pjesništva”. Danas pučku književnost stvaraju pisci iz puka, ali i intelektualci raznih profesija. Time se ona približila suvremenoj književnosti, naravno, uz zadržavanje tzv. „narodnoga stiha”.

Vladimir Rem uočava da je osnovna značajka hrvatskih narodnih pjesama iz Slavonije osjećaj čvrste povezanosti sa svojim krajem te da su začetnici pučke pisane riječi Mato Mandić, Pavao Varnica, Antun Jovanovac i Grga Martinac, a Đuka je Galović, nastavlja Rem, doajen (prvak) slavonske pučke poezije. Kroatist, stilist, znanstvenik Ivo Frangeš iznosi zanimljivu tvrdnju, koju trebamo uvijek imati na umu; kazuje da „književnosti nisu samo oni vrhovi na kojima sije vječno sunce ljepote, nego i klanci i nizine iz kojih se stremlje vrhuncima”.

Otpora prema pučkoj književnoj tradiciji ne bi trebalo biti. Odmah treba reći i biti iskren da u pučkoj književnosti možemo razabrati jako uspjele pjesme, dobre, ali i one koje imaju slabiju literarnu vrijednost. Tu možemo primijeniti onu: „Puno je zvanih, a malo odabranih.” Ali isto tako mogli bismo kazati i za moderno, postmoderni pismo. Pa nisu u njemu same uspješnice! Kod narodne se književnosti manje uspješni, lošiji uradci lakše, brže uočavaju, dok modernisti svoje pjesme uvijaju, zavijaju intelektualnim, ali i počesto i kvaziintelektualnim, nerazumljivim, fantazirajućim plaštem, i onda se čovjek teže odlučuje za kritičko

mišljenje. Zavičajno pismo je potrebno, korisno, treba ga i dalje poticati, naravno i usavršavati, modernizirati, a ne negirati! Uostalom, i o samom postmodernizmu vode se već četiri desetljeća žive rasprave i do danas nema jedinstvenoga mišljenja o njegovu točnom značenju! Mnogi povjesničari književnosti i teoretičari najčešće samo ukazuju na neke osobine postmodernizma. To i ne čudi jer je pjesništvo najsubjektivniji književni rod!

Pokušat ću kroz tri gradbena elementa pjesničkoga stvaranja (a to su: osjećaj-misao, mašta i jezik) opisati Matino pjesnikovanje. Imamo često slučaj kod modernih liričara da izbjegavaju osjećaje, poezija im je doduše misaona, ali hladna, daleko od svake sentimentalnosti. Oni tvrde da ne žele patetično pisati. Hmm! O tome bi se dalo puno pričati. Mato, naravno i ja nikako se ne bismo složili s takvim viđenjem. Poezija je prvenstveno osjećaj (čežnja, bol, pa i patnja). „Bol je izvorni stvaralački čin, oznaka čovjeka, psihološko-emotivno stanje, doživljaj svijeta, temperatura u kojoj se oblikuje stih”, kazuje Jure Kaštelan. Prije nego što čovjek počne pisati, trebao bi naučiti pravilno misliti. Priznat ćemo, to uopće nije lako. Život je puno složeniji od samoga razmišljanja o njemu. Različiti smo, a to je u jednu ruku i dobro. Za Matu su vjera, obitelj, dom, Domovina najsvetije svetinje, a za mnoge nisu.

Odmah treba reći da stvaranje ni iz čega naprosto nije moguće. Svi naši postupci pa tako i kreacija rezultat su sveukupnosti znanja, dojmova, iskustva, promišljanja, proživljenosti i naravno pročitanooga. S Matom sam ponajviše pričao o zavičajnim piscima i zaključio sam sljedeće: Mato je puno toga pročitao, puno toga zna, a čovjek koliko zna, toliko i može! Njegovi predci, obitelj po selu zvanj Čukeljovi, imali su sklonost prema knjizi i pisanoj riječi. Mato posjeduje i poveliku osobnu biblioteku koju sam imao prilike malo razgledati. Puno toga zna o Ivanu i Josipu Kozarcu, Mari Švel-Gamiršek, Anti Kovaču, Slavku i Miroslavu Mađeru, Ivi Balentoviću, Vladimiru Kovačiću i Vanji Radaušu. Mogao bih još nabrajati, ali tu ću se zaustaviti. Svi ovi spomenuti književnici imaju utjecaj na Matino stvaralaštvo, a Radauš i Kovačić, možda, najviše. Stalno naglašava da je za njegovo promišljanje, pa ako hoćete i svjetonazor, jako utjecao nekadašnji župnik iz Strizivojne Mitar Dragutinac, i na tomu mu je zahvalan. Da, riječ hvala je velika riječ; zahvalnost je oznaka velikih.

Čudna je u pjesništvu jedna stvar: kada se piše o tramvaju, asfaltu, zagušljivoj zraku, onda ste urbani, moderni pjesnik, a kada se piše o njivi, šumi, kanalima, onda ste ruralni (pučki), staromodni, i nekako mi se čini, da se takve pjesme, začuđujućom lakoćom, na prvo čitanje, svrstavaju u tzv. niže književne oblike. To nije dobro, ne treba se trendovima udvarati. Da, Mato Damjanović je

ruralni pisac, ako hoćete seljački, ali su njegove pjesme gradskih dometa! I narodna pjesma može biti umjetnička, a modernitet se može postići i na temeljima zavičajnosti. Nema uzvišene teme, ne postoji uzvišena forma pisanja! Sama tema, a posebice ako je ona regionalna, ne bi trebala djelovati odbijajuće na književne kritičare, nego treba isticati da je kod djela najvažniji etički, estetski, umjetnički učinak, pa makar on bio i parcijalan jer teško je napisati puno književno vrijednih pjesama. A tko ih to ima?

Mašta kao druga gradbena sastavnica pjesništva je jako bitna. Ona je ustvari kreativna duševna snaga koja potiče imaginaciju. Zvonimir Balog kazuje da je poezija dubinska igra duše. A već smo rekli da naš Mato duševne snage ima napretek, ona je ogromna, visoka skoro kao najviše slavonsko gorje Psunj. I s nebom se dodiruje i poneke misli razmjenjuje. U svakom živom biću Mato prepoznaje dušu, ali nju vidi i u predmetima, primjerice ormanu. I u pravu je. Taj orman je stvaralo ljudsko biće, božje stvorenje, i to s velikom duhovnošću, a sve što je dragi Bog stvorio, potencijalno je sveto. Premda je za pisanje dobre umjetnički oblikovane pjesme potrebno najprije nadahnuće, neophodno je da u čovjeku živi dar za stvaranjem tananih niti pjesme jer će ga taj dar učiniti pjesnikom. Mašta, imaginacija su svemirske dimenzije, to je Božji dar. Mato je izrazito nadareni pjesnik.

Pjesništvo je događaj u jeziku. Jezik kao treći gradbeni element također je poseban u Matinu pjesništvu. Njegova mila ikavica sve nas osvaja. On živi s njom, on se po njoj prepoznaje, on joj tetoši, s njom se diči, ona je sastavni dio njegove duševne konstitucije. Nazivi stvari, predmeta, rukotvorina, zemljišta, običaja, jela iz starinskoga šokačkog života vrve u njegovim pjesmama, primjerice: svirale od kukurušnjaka, komad kruva s bilom masti, šipka šećera s goda, crna pregača, ormani, otkano platno, lužnica, praćak, stupka i dr. Mato ima 54 godine, a po ovom spomenutom vokabularu kao da ima 84! Nema sumnje, Mato Zlatko Damjanović je veliki pisac, a veliki pisac intuitivno nosi u sebi sva pravila književnoga stvaranja te ih na originalan način primjenjuje u djela. Dakle, sva tri gradbena elementa pjesničkoga stvaranja (osjećaj-misao, mašta i jezik) kod Matina pjesništva su podjednako snažna, moćna i zato je njegovo stvaralaštvo impresivno, posebno i ponajbolje.

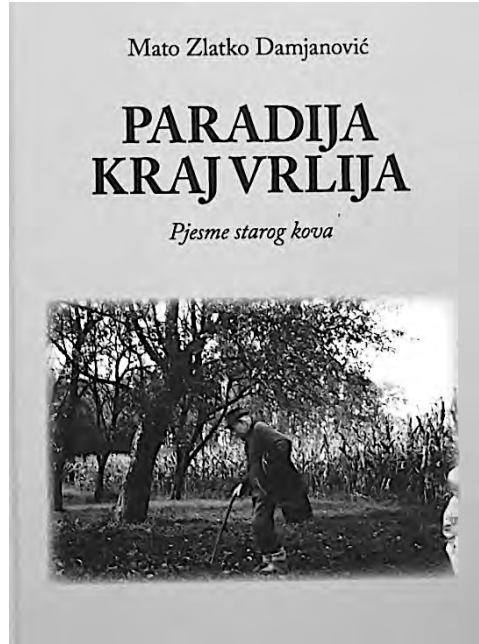
Devet Matinih pjesama uglazbljeno je: *Kolebu i Jabuku staru* izvode *Najbolji hrvatski tamburaši*, Mijo-Jagrić Miša pjeva *Uvenule đurđice*, a *Dike Prodaje se kuća*. Ostale pjesme pjevaju njegovi prijatelji iz pjevačke skupine *Strossmayer*. Pjesme su pohranjene i na zasebnom CD-u. Dakle, knjiga *Paradija kraj vrljia* sastoji se od 104 pjesme, a za njezinu kvalitetu jamče tri velika književna imena:

akademik Stjepan Damjanović, akademik Josip Užarević i doktor znanosti Stanko Andrić. Ova činjenica i ova imena sama po sebi puno govore i najbolja su preporuka da ovu knjigu pročitate ili nabavite.

Ovaj osvrt na pjesništvo Mate Zlatka Damjanovića malo je duži, ali vjerujte Mato je i kao čovjek i kao pjesnik to zaslužio, on je nasljednik čika Đuke Galovića, i kao takav morao je dobiti veći prostor u predavljanju.

Mato Zlatko Damjanović

Pjesme staroga kova

U povodu 90 godina smrti županskoga pjesnika Ferde Galovića

Pjevao dojmljivu i proživljenu liriku

Županski list, Hrvatski radio Županja, 25. lipnja 2021., broj 177, str. 28.

Pjesnik Ferdo Galović (Županja, 8. travnja 1887. – 12. studenog 1931.) gimnaziju je pohađao u Vinkovcima i Osijeku, a studij filozofije u Zagrebu i Beču. Radio je kao novinar (*Narodna politika* i *Hrvatska obrana*), a profesorsku službu obavljao je u Vukovaru. Potječe iz Dragoljevićeve kuće i jedan je od trojice županskih pjesnika s imenom Ferdo (Galović, Juzbašić i Bačić).

Njegova generacija dospjela je pod žrvanj Prvoga svjetskog rata. Bio je ranjen u ratu i zdravlje mu se narušilo. Pisao je misaone pjesme, ali i one koje opisuju Posavinu, domaći krajolik, „pjesnik rasplakanih akorda nježne i ranjene duše” (Ivo Balentović). Poezija mu je puna idiličnih opisa rodnooga kraja, dojmljiva i proživljena.

Nema objavljene knjige, ali je pjesme objelodanio u raznim časopisima (*Vjera i dom* i *Hrvatska obitelj*), a mnoge i pod pseudonimom. Najpoznatija mu je pjesma *Hrvatskom selu*.

Ferdo Galović

Jedna ulica u Županji nosi njegovo ime, a slijedi i jedna njegova pjesma:

O, pjevaj, dušo

Ja volim blagu kišu, što u ljeti sipi,
I jesen, kad iz magle vrba viri,
I zimu, kad pod nogom snijeg škripi...

Al' čist se zrakom ozon svuda širi,
A duša tiho sanjari i drijema,
Dok šute dusi, vile i vampiri...

Jednoliko mi tako gori svijeća,
Dok zrakom prva ne zapjeva ševa,
Vjesnik mladoga sunca i proljeća.

O, pjevaj, dušo, kao ono lane
U toplom hladu svjetla mjesečeva,
Pod jablanima, pod idilom grane...

Povodom 30 godina smrti pjesnikinje Mande Oršolić

Autorica neslužbene šokačke himne

Motrišta, Ogranak Matice hrvatske Mostar, 2021., broj 119, str. 110–111.

Manda Oršolić (24. lipnja 1914. – 20. srpnja 1991.) rođena je u selu Alilovci, Općina Kaptol, Požeško-slavonska županija. Najveći dio životnoga vijeka proživjela je u Županji, zajedno s Antunom (Tucom) Oršolićem, njezinim drugim mužem, koji je poznat po tomu što je sačuvao najstariju nogometnu loptu u Hrvatskoj. Naša je pjesnikinja provodila i dobro poznavala zadružni, seljački život: orala je, kosila, tovarila stajsko đubrivo, vozila vozove, vodila svoje domaćinstvo i pisala pjesme. U jednoj koju je nazvala *Uspomena* sve to potvrđuje. Evo dijela te pjesme: *Umorne su moje ruke stare, / One su mnoge njive prekopale, / Al' se ipak pera uvatile / Kao nekad dok su mlade bile. / Ja uzela pero i papira, / Jer mi moje srce ne da mira.*

Manda i Antun (Tuca) Oršolić

Najbolji hrvatski tamburaši (bivši *Zlatni dukati*) objavili su 1990. godine album pod nazivom *Dao bih zlatne dukate*. U njega je kompozitor i aranžer Josip Ivanković uvrstio pjesmu Mande Oršolić *Naša grana ne smije propasti*. Od tada je ova pjesma još snažnije prodisala, postala općepoznata i neslužbenom šokačkom himnom. Županjci su jako ponosni na nju i Mandu Oršolić te tako i svaki Glazbeni festival *Šokačke pisme* završava riječima te pjesme.

Zanimljivo je nešto kazati o pjesničkoj recepciji, odnosno o snazi uglazbljenoga teksta. Književnik Miroslav Slavko Mađer napisao je preko dvije tisuće pjesama. U jednoj je prigodi rekao da usprkos tolikom broju pjesama svi ga pamte po jednoj koja je postala i neslužbenom slavonskom himnom: *I kad umrem, pjevati će Slavonija* (skladana 1969. godine).

Manda Oršolić je sudionica *Šokačkoga sijela, Đakovačkih vezova, Vinkovačkih jeseni, Sijela pučkih pisaca* u Đeletovcima, nije objavila samostalnu zbirku, pjesme su joj razasute po raznim časopisima i zbornicima i svi je poznaju po jednoj uglazbljenoj *Naša grana ne smije propasti*. Pjesma slijedi u originalu:

Naša grana ne smije propasti

Među Savom i silnim Dunavom,
Uvik nigdi kraj neke granice,
Živili su od vrimenta davni
Naši stari Šokci i Šokice.

Za drugog su uvik ratovali
Od Tirola pa do Galicije,
Težačke su kosti ostavljali,
Snivajući ravni Slavonije.

Mi volimo Slavoniju svoju.
Kunemo se, nećemo u tuđinu.
Slavonijo, rodni kraju mili,
Ovdi su nam pradiđovi bili.

Iz grobova naših pradičova
Mlade klice moraju izrasti,
Ovdi ćemo zauvik ostati,
Naša grana ne smije propasti!

Uz tiskanje knjige o *Graničaru* i povijesti nogometa u Hrvatskoj

100 godina *Graničara* iz Županje i 140 godina igranja nogometa u Hrvatskoj

Motrišta, Matica hrvatska Mostar, 2022., broj 123–124, str. 145–148.

Početak pisanja, odgovornost i nepoznanice

Dana 13. ožujka 2019. godine započeo sam s pisanjem knjige o *Graničaru*, a povod je uistinu velik, 100 godina od njegova osnutka. Izuzetno sam počašćen tom „zadaćom“, ali sam istovremeno bio i svjestan da sam preuzeo ogromnu odgovornost. Sve do današnjega dana živio sam u stalnoj brizi kako će u konačnici izgledati taj uradak jer sam znao da su mnogi igrali za *Graničar* i što nogometni klub Županjcima predstavlja. Mogu ustvrditi da sam s knjigom zadovoljan kako u sadržajnom smislu tako i u onom tiskarskom (tehničkom). Bilo je tu mnogih „nepoznanica, nejasnoća i dvojbi“ koje je trebalo razriješiti i vjerujem da je to uspješno učinjeno.

Uvodna riječ autora je prostor u kojem se nalazi sukus knjige i stoga ju u cijelosti predstavljam. Kroz obrazloženja i upotpunjavanje teksta pokušat ću opisati i približiti veoma značajno vrijeme za povijest županjskoga i hrvatskoga nogometa.

Uvodna riječ autora

Nogomet je najomiljenija i najraširenija igra i u njoj uistinu postoji mnogo toga lijepog, neodoljivog, čudesnog. Županja je razdragana i vesela jer ima svoga slavjenika *Graničara*, Županja je ponosita jer je kolijevka hrvatskoga nogometa i tenisa. Nogometni klub *Graničar* nanizao je već 100 godina života, a prije 140 započelo se s igranjem nogometa u Hrvatskoj.

U dosadašnjih pet objavljenih edicija (spomen-knjiga) koncepcija pisanja je u četiriju bila ista. Knjige su podijeljene u dvije velike cjeline; prva se odnosila na osnutak i razvoj *Graničara* (1920.), a druga o počecima igranja nogometa u Hrvatskoj (1880.). Ima puno razloga da i ova monografija bude tako napisana. Autorima prethodnih izdanja Ivi Balentoviću (tri monografije), Stjepanu Peteku i Željku Batariloviću, kao i njihovim suradnicima, treba čestitati na svemu zabilje-

ženomu. Svi ti tiskani materijali, kao dokumentacijska ostavština Đuke Vernera, pohranjena u Zavičajnom muzeju *Stjepana Grubera* u Županji, predstavljaju okosnicu na kojoj je izgrađena i ova publikacija.

Naravno, tragao sam i za drugim izvorima, želio sam ponešto i novoga pronaći i mislim da je u tomu bilo uspjeha. Primjerice, zahvaljujući dr. sc. Katarini Spehnjak, nekadašnjoj djelatnici Hrvatskoga instituta za povijest, dosta smo toga detaljnijeg i točnijeg saznali o Katarini Hepburn, jako značajnoj osobi u svezi *Graničara* i prvoga igranja nogometa i tenisa u Hrvatskoj. Nadalje, u arhivi Kluba, od predzadnje tiskane monografije (1981.) podataka o odigranim utakmicama, cjelovitim tablicama nema dovoljno, nepotpuni su, a to je razdoblje od 40 godina! U tome ratnome i poratnome vremenu skupilo se puno nepoznanica, dvojbi. Koristeći raznovrsne izvore, za kojim je trebalo ustrajno tragati, vjerujem da se uspjelo ipak neke praznine ispuniti, a poneke dvojbe i razjasniti.

U *Enciklopediji jugoslavenskog nogometa* (Spektar, 1974.), monografijama *100 godina nogometa u Hrvatskoj 1880. – 1980.* (HNS, 1983.), *Hrvatski nogometni savez – 80. obljetnica 1912. – 1992.* (HNS, 1992.), *Nogometni leksikon* (Leksikografski zavod *Miroslav Krleža*, 2004.) i u mnogobrojnim drugim tiskovinama, na otkrivanjima spomen-obilježja, na proslavama, obilježavanjima nogometnih obljetnica u Županji i Zagrebu, 1969., 1980., 1995., 2005., 2010., 2012., 2015., jasno je izrečeno i potvrđeno da je prvo igranje nogometa u Hrvatskoj započelo u Županji.

Nažalost, danas neki te činjenice marginaliziraju, nudeći neka svoja „otkrića” koja su bila poznata i otprije, u vrijeme kada je Županja proglašena kolijevkom nogometa od tadašnjega vodstva Hrvatskoga (Jugoslavenskoga) nogometnog saveza, a na preporuku immanentnih imena iz povijesti hrvatskoga sporta, posebice nogometa.

Jedan od njih je, svakako, i Franjo Frntić koji 1980. godine kazuje: „Taj gospodarski i privredni položaj Županje od prije stotinu godina je uzrok današnjeg nogometnog slavlja. Međutim, da se nešto može slaviti, moraju za to postojati uvjeti, razlozi i dokazi. Mi imamo to sve troje...”

Ovim putem želim iskazati zahvalu, ali i ispriku. Zahvaljujem svima vama koji ste mi dali informaciju o *Graničaru*, uputili savjet, ustupili dokumentaciju, fotografije, a ispričavam se svima onima (i njihovim najbližima) koji nisu u ovoj publikaciji spomenuti, a trebali su to biti. Ovakvo pisanje nije moguće napraviti bez propusta, ponajviše zbog pomanjkanja saznanja, arhivske građe, ali i zbog nemogućnosti da ono bude sveobuhvatno.

Graničar je u ovih 100 godina preživio dva rata, djelovao u četiri državna uređenja, vlasti i ideologije mijenjale su se, ljudi su stradavali, a on je usprkos tomu, pokazivao vitalnost i ostao neslomljiv, upravo kako govore i stihovi znamenitoga ilirca Mate Topalovića: „Čvrsto stoji k'o klisura kad navali na njegov' bura, silni, hrabri, graničar.”

Graničar je bio sportsko društvo s različitim sportovima, djelomično i kulturno-prosvjetno, svojedobno središnjica društvenoga života, izrastao iz kolijevke nogometa, oduvijek je bio simbol grada, dio županjskoga, slavonskoga, hrvatskoga identiteta, institucija, dobro organiziran klub s ugledom i tradicijom, i uvjeren sam da će i ubuduće biti tako!

Knjiga o *Graničaru* i povijesti nogometa

Objašnjenje i upotpunjavanje Uvodne riječi

Književnik, publicist i novinar Ivo Balentović (1913. – 2001.) i Đuka Verner (1908. – 1995.) dugogodišnji igrač (20 g.) i nogometni dužnosnik (29 g.) dva su imena koja su ponajviše zaslužna za prva temeljna jako važna pisanja o Nogometnom klubu *Graničar* te za proglašenje Županje kolijevkom hrvatskoga nogometa. Balentović je pisao da je *Graničar* osnovan 1921., a Verner je tvrdio da je to bilo 1920. godine.

Dugo se težilo utvrđivanju točnoga datuma utemeljenja *Graničara* i razrješavanju spomenutih dvojbi, a to je učinio Ivo Balentović – Beli (1920. – 2002.). Da-

kle, ovakvu veliku i značajnu odluku nije donijela Skupština *Graničara*, što je za pretpostaviti, nego je to učinjeno 21. prosinca 1995. u Zagrebu, u dvorani poduzeća INA, u prigodi obilježavanja 75 godina osnutka kluba i 115 godina igranja nogometa u Hrvatskoj. Poslije ove proslave u svim daljnjim klupskim izvještajima, korespondenciji, navodi se 29. lipnja 1920. godine kao datum osnivanja *Graničara*.

U dosadašnjim edicijama navedene su sveukupno samo četiri konačne ljestvice (seniorske, juniorske i pionirske). Težeći da ova monografija bude što cjelovitija, statistički bogata, navedena brojka me nikako nije zadovoljavala pa sam krenuo u mukotrpno istraživanje. Na kraju, vrijedilo je, pronašao sam svih 77 konačnih prvenstvenih ljestvica! S ponosom mogu reći da sam svaku godinu *Graničarova* postojanja opisao u manjem ili većem obujmu.

Nadalje, naslov knjige je podugačak i svakako sam želio da se u njemu spomene i 140 godina igranja nogometa u Hrvatskoj. Temeljem višegodišnjih, desetljetnih istraživanja, dokazivanja činjenica i pisanja brojnih pojedinaca, stručnjaka, te odluka službenih komisija, tijela, saveza, Županja je 22. listopada 1969. godine i službeno proglašena kolijevkom nogometa u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Poslije toga su se još šest puta obilježavale nogometne obljetnice u Županji i Zagrebu.

Županja je kolijevka igranja nogometa u Hrvatskoj (ne samo prve nogometne lopte!), to je općepoznata, znanstveno potvrđena i općeprihvaćena činjenica, i usprkos tomu ovaj primat Županjcima poneki pokušavaju zasjeniti. U tom smislu najustrajniji su Riječani. Ferruccio Burburan i Zlatko Moranjak su 2006. godine napisali i tiskali u Rijeci knjigu po nazivom *Rijeka nogometa 1873. – 1948*. Na osnovu te knjige postavljena je spomen-ploča „odigranoj nogometnoj utakmici iz 1873.“, pišu se novinski članci, povjesnice, diplomatske radnje, a i pojedini povjesničari neke odlomke uvrštavaju u svoje knjige.

Budući da mi u ovoj monografiji pišemo o 1880. godini, o verificiranom početku igranja nogometa u Hrvatskoj, imao sam potrebu, ali svakako i obvezu, izreći mišljenje o postavljenoj novoj (staroj) tezi.

U knjizi su navedena sva imena predsjednika, tajnika, blagajnika, ali i domara. Nisu izostavljeni ni klupski liječnici i fizioterapeuti. Spomenuta je navijačka skupina *Olimpijci*, kao i mnogi sportski novinari, izvjestitelji, fotografi i snimatelji. Izgradnja igrališta i tribina iziskivao je veliki napor, a sve su to napravili naši prethodnici s neskrivenom predanošću i strašću.

Graničar je svojedobno bio društvo u kojem je djelovala hazena, kuglačka, odbojkaška, šahovska, stolnoteniska i ženska košarkaška sekcija. Kazališno (di-

letantsko) društvo djelovalo je čak 10 godina (1926. – 1936.) i uz KUU *Tomislav* bilo nositelj kulturnoga života.

Povodom obilježavanja 30 godina postojanja Kluba, 1951. godine veterani *Graničara* odigrali su utakmicu. U pojedinim godinama igrana su i prvenstva i može se ustvrditi da su okupljanja i odigravanja „veteranskih utakmica” u velikoj mjeri prakticirana posebice prilikom obilježavanja klupskih obljetnica. Od 2006. godine u Županji djeluje Udruga nogometnih veterana koja je osnovana iz nekoliko razloga, no prije svih revitalizacije činjenice o prvoj nogometnoj lopti i prvom igranju nogometa u Hrvatskoj.

U proljeće 2013. godine skupilo se na Spomen-stadionu tridesetak djevojaka želeći osnovati ženski nogometni klub. Skupinu djevojaka predvodile su sestre Iva i Ana Miličević, Irena Jovanovac, Sandra Jakobović, Anja Gregorović, Tena Huber i svoju su ideju iznijele predsjedniku kluba Davoru Miličeviću. I uskoro je zamisao i zaživjela te se počelo trenirati.

U povijest ovoga Kluba ući će prva prijateljska nogometna utakmica koju su nogometašice *Graničara* odigrale u mjestu Tolisa, u susjednoj državi BiH. Ovu međunarodnu utakmicu odigrale su domaćin ŽNK *Sloga* i ŽNK *Graničar* 3 : 3, 28. listopada 2013. godine. Može se ustvrditi, budući da nije prethodno održana Osnivačka skupština, da je taj datum, na određeni način, rođendanski ŽNK *Graničar*. Trener Županjki Tomislav Pejić dao je mogućnost svim djevojkama igrati u ovom prvom ogledu.

Spomenik lopti i prvome igranju nogometa u Hrvatskoj

Osvrt na manifestaciju i monografiju *Kod konjarskih vatri*

Ljubav prema zavičaju nadilazi sve prolaznosti

Motrišta, Matica hrvatska Mostar, 2023., broj 129–130, str. 149–150.

Slavonac je oduvijek volio svoga konja, smatrao ga je prijateljem, bilo da ga je koristio za obradu njiva, kirijanje ili kada ga je jahao kao graničar na Savi. Konj mu je uzvrćao ljubav, bio mu je vjeran i u polju i u boju! Konj za Šokca ima mitsko značenje.

Etnograf i svećenik Josip Lovretić kazuje da ljudi vole životinje, a osobito konja i psa. Najjači kult kod Šokaca je kult konja. („Od sve marve Šokac voli samo konja”, zapisat će Juraj Lončarević). Koliko je to jak kult, vidi se, recimo, i po tome što jahači i konjske zaprege predstavljaju udarne i najatraktivnije točke na svim tradicijskim manifestacijama.

U pjesmi Miroslava Slavka Mađera *Pjevat će Slavonija*, neslužbene slavonske himne, spominju se konji: „Pjevaj, majko ratara i bekrija, pjesmu onu što nam život vara. Konje vrane kad osedla Šokadija, vrisne pjesma od plamena i žara.”

Treba razjasniti i reći da mašale (vituljače) i konjarske vatre nisu iste vatre. Mnogi te vatre zamjenjuju ili poistovjećuju. Mašale (tur. *meš'ale* – baklja, zublja, luč, buktinja) su palili graničari u vrijeme Vojne krajine kada su osjećali neprijateljsku (tursku) opasnost. Straža je davala signale za uzbunu kada bi opazila kretanje vojnika na bosanskoj strani, pripremanje čamaca za prijelaz ili već u nekoj drugoj opasnosti. S dugačke motke, omotane slamom ili sijenom, širio se dim, vatra je svijetlila, pucketala i brzo gorjela. Ta svjetlosna uzbuna bila je praćena pucnjavom ili crkvenim zvonjenjem. Početkom 19. stoljeća Županja je imala izgrađenih osam čardaka (stražarnica) otprilike na svaki kilometar nasipa po je dan, no početkom 18. stoljeća bila su samo dva, nešto kasnije tri čardaka, što je uistinu bilo malo.

Konjarske vatre su nešto drugo. Njih su opisali u pripovijestima još davne 1906. godine književnik Ivan Kozarac pod nazivom *Kod konjarskih vatara*, županjski pisac Ferdo Bačić u pripovijetki *Mjesečina* 1955. godine, zavičajni pisac i povjesničar Ilija Lešić – Bartolov 1977. godine pod imenom *Kod konjarskih vatri*. Dakle, nekad u predvečerja, a najviše uoči nedjelje i blagdana, konačili su na

seoskim pašnjacima i presušenim barama, mnogi konji i konjari, bilo iz običaja, bilo iz nužde i štednje gotove hrane. Konačenja s konjima bijahu nezamisliva bez konjarskih vatri, što zbog svježih noći i obrane od komaraca, što zbog navike i ljepote noćnoga ugođaja. I dok su konji pasli, konjari su, sjedeći uz vatru, pržili slaninu, pijuckali rakiju, pripovijedali i naravno pjevali. Naizmjenično su spavali i bdjeli nad konjima. Bili su jedni uz druge.

Austrijske vlasti uspostavljaju vojno-obrambeni sustav Vojnu krajinu 1700. godine i nakon toga Županja uskoro postaje „vojno selo”. Khevenhullerovom uredbom provedenom 1735. godine ustanovljena je i Županjska konjanička kompanija (satnija) koja je brojila 158 konjanika (husara).

Županja je 1755. godine imala 136 bračnih parova sa 708 duša. Ustrojena je 11. županjska satnija 7. brodske pukovnije. Austrijski činovnik Franc Stefan Engel opisuje Županju 1786. godine te kazuje da ona broji 89 kuća, da se u njoj nalaze stanovi za časnike i dočasnike, prostori za vježbu vojnika, škola, konjušnice, stražara, ured za carinu, solara te skela za prijevoz preko Save u Tursku. Da postrojavanje hrvatskih vojnih postrojbi kod Save ima i svoju povijesnu utemeljenost, pokazuje i sljedeća spoznaja: Županja je bila mjesto gdje su se održavale promocije vojnih činova, pa je tako 27. ožujka 1789. godine županjski svećenik Gabro Babić „služio vojničku misu pod Savom”.

Marko Maroševac, Janja Juzbašić, Zvonimir Stjepanović, autor, i Ivica Oršolić

Konjički maraton „Od stana do stana” organiziran je unutar manifestacije *Kod konjarskih vatri*, poslije pogibije trojice konjogojaca Marka Filipovića, Josipa Krznarića i Marka Kobaševića. Njima u spomen s konjima se obilaze šokački stanovi, organiziraju konjičke igre i druženja.

Petu sastavnicu ove čudesne priredbe čini prebogat, raznovrstan umjetničko-zabavni program. U njemu se spominju slavonski autori koji su opisivali konje, čitaju crtice iz povijesti i zavičajne baštine, priređuju predstavljanja knjiga, izvode kazališna djela-igrokazi, u formi scenarija ujedinjuju se književnopovijesne činjenice i uprizoruju, nastupaju vrsni estradni umjetnici. Sve je ovo popraćeno kvalitetnim voditeljstvom i razdraganom, mnogobrojnom publikom.

Ova se jedinstvena manifestacija u Hrvatskoj održava od 2005. godine u Parku Zavičajnoga muzeja Stjepana Grubera, pokraj Save, gdje je smješten jedini očuvani graničarski čardak u Hrvatskoj još iz vremena Vojne krajine sagrađen početkom 19. stoljeća kao stražarnica na granici prema Osmanskom Carstvu, na „turskoj međi”, kako kaže povjesničar Ivan Martinović.

Manifestacija *Kod konjarskih vatri* dobila je Zlatnu povelju *Suncokret ruralnog turizma* u kategoriji ruralno-turističke manifestacije. Svečana dodjela priznanja održala se 19. prosinca 2018. godine u Zagrebu gdje su nagradu preuzeli članovi Konjogojske udruge *Stari graničar* Marko Maroševac, Vinko Filipović te ravnateljica Zavičajnoga muzeja Stjepana Grubera Janja Juzbašić, osobe koje su ponajviše zaslužne što se iznjedrilo, uspješno obnovilo i razvijalo ovo kulturno-povijesno događanje.

Uzbunjivanje, paljenje „mašala”

Prošlost ne može nestati, ona postoji u svakoj sadašnjosti. Ljudi, a tako i kulturne manifestacije niču iz prostora i vremena. Svatko od nas ima pravo napraviti vlastito vrednovanje svijeta, ima pravo podsjetiti na vrijednosti koje čine županjski, šokački, slavonski i hrvatski identitet.

Ova naša priredba *Kod konjarskih vatri* je po mnogim obilježjima istinska i iskonska. Ona govori emotivnim jezikom, puna je strasti, služi u svrhu ispovijedi, zorno pokazuje za čim žude naše duše. Ljubav prema zavičaju nadilazi sve prolaznosti!

U povodu 40. godišnjice smrti pjesnika Stjepana Bačića

Skroman i ponosan šokački pjesnik

Hrašće, Općinska knjižnica Drenovci, 2023., broj 61, str. 75–76.

Profesor i pjesnik Stjepan (Stipa) Bačić (25. prosinca 1908. – 12. srpnja 1982.) rođen je u Babinoj Gredi, a umro je u Velikoj Gorici gdje je i pokopan. Gimnaziju je završio u Vinkovcima, a Filozofski fakultet u Zagrebu.

Bavio se novinarskim radom, pisao je pjesme po raznim časopisima. Radio je kao profesor Matematike i Filozofije na vinkovačkoj Gimnaziji i bio omiljen među đacima i građanima. Preselio se u Zagreb i zaposlio kao arhivist u Hrvatskom državnom arhivu. Javljao se u stručnoj arhivističkoj štampi.

Stjepan Stipa Bačić

Pjesnik Stjepan Bačić živio je tiho i u osami. Evo što je književnik Ivo Balentović o njemu kazao: „Stipa Bačić je prvenstveno lirski pjesnik. Piše u duhu naše pjesničke tradicije, ali iz duše i s mnogo vrelih osjećaja, s obiljem srca, nostalgičar 'jesenjinovskog' ugođaja. Njegove pjesme su jednostavne i svakome razumljive. Radi se o povučenom, skromnom pjesniku, po naravi mekom i osjetljivom, ali ponosnom i dosljednom Šokcu.”

Bačić se nije želio oglašavati u književnim časopisima, njegova je poezija zastupljena u pučkim kalendarima i ponekim zbornicima. Za njegovo stvaralaštvo postoji jedna zanimljivost: mnoštvo je svojih pjesama znao napamet te je u trenucima raspoloženja citirao stihove po čitav jedan sat.

Bio je darovit literat, pisao je osebniju, ustreptalu poeziju. Ona je iskrena i proživljena, nježna su intima plemenite šokačke duše. Profesor Stjepan Gruber ga je uvrstio u *Županjski zbornik* 1967. godine s pjesmom *Hej, vjetre...*, napisane u Zagrebu 1939. godine.

Hej, vjetre...

Hej, vjetre nad gradom, kud se tako žuriš?
Svjetiljkama treseš i kroz žice sviraš,
Znam kad tako ideš
Puteve ne biraš.

Ali nad naš hatar kada budeš stig'o,
Ne žuri se tako i do naše kuće
Priđi polagano
Kroz grmlje i pruće.

Crepovi su stari što na krovu vise,
A šljivik za kućom što je sad u cvatu
Mlad je još i pazi
Slomit' mog'o bi se.

Polagano prođi kroz glogovo trnje
Što u međi raste, da se ne probudi
Prepelica plava
Što u grmu spava.

Djetelina mlada će te dočekati
Sa rosom na listu k'o najljepše piće.
Napij ga se dosta,
Pa kreni, već sviće.

I onda požuri. Raž će se saviti
I trska u bari, a ti ćeš još uvijek
Na kraju hatara
Prije sunca biti.

U povodu tiskanja i predstavljanja *Županjskoga zbornika*

Zavičajno pismo je potrebno

Županjski zbornik br. 12, Gradska knjižnica Županja, Gradski muzej Županja, Županja, 2024., str. 7–8.

Zavičajno pismo je potrebno, korisno i nije ga dobro odbacivati. Ono nas obogaćuje, upućuje, duhovno hrani i ohrabruje. *Kulturna fizionomija nekoga kraja ne može se uvoziti izvana, niti u tom pogledu možemo biti ičija „ispostava“: ona niče u događajima i vremenu na vlastitom tlu i kod vlastitih ljudi – ona je samonikla, autohtona ili je – nema.* Ova misao je zapisana u uvodnom dijelu prvoga *Županjskoga zbornika* tiskanoga 1967. godine. Naravno, sve je to pravilno uočeno, i srećom, ponosno možemo izreći da Županja i županjski kraj imaju svoju kulturnu fizionomiju. Nažalost, ona nije dovoljno i kontinuirano predočena, posebice u pisanom obliku; posljednji broj *Županjskoga zbornika* tiskan je 2003. godine.

Stoga nakon dugogodišnje praznine činimo određeno *prisjećanje*, koje će dobro doći posebice mlađim naraštajima te *Zbornik* započinjemo prilogom o *ocu županjske književnosti* Ferdi Juzbašiću i proznim uratkom iz 1901. godine. S istim ciljem objavljujemo i priču Ive Balentovića, *najvećega županjskog književnika*. O njegovu radu i životu mnogo je znao Vladimir Rem. *Zapisi Frole traktoriste* (Ivana Hermana) predstavljaju veliko kulturološko blago. U spomen na 100. obljetnicu rođenja doajena pučkoga slavonskog pjesništva Đuru Đuku Galovića donosimo nekoliko njegovih čuvenih pjesama i o njemu zanimljivih osvrtâ. Posebno ističemo rad Mire Maričića, kojega nema među nama već dvadeset godina, velikoga zaljubljenika u posavsko-šokački kraj i poznavatelja njegove povijesti.

Dr. Juraj Roić svojedobno je bio kotarski liječnik, ugledna, cijenjena i upamćena osoba. Prilog o njemu donosi unuka Sanja Roić. Ivan Čosić – Bukvin, plodonosni slavonsko-srijemski povjesničar, zastupljen je s dvjema povijesnim crticama. O povijesnoj postrojbi *Serežani* iz Županje progovorili su Janja Juzbašić i Zvonimir Stjepanović na jedan temeljan i emotivan način. Tomislav Lunka napisao je kapitalno djelo iz povijesti školstva županjskoga kraja. U nastavnom procesu sa srednjoškolskim uzrastom profesorice Danijela Kegalj i Katarina Berać – Vuić postižu već niz godina izvrsne rezultate. Nova učenička povijesna i kazališna ostvarenja čudesna su i zadivljujuća te zaslužuju biti spomenuta u ovoj publikaciji.

Publicist Mato Dominković šalje dva istraživačka rada; *Štitarska fotospomenica* je knjiga napisana plamtećim žarom. Dobrovoljno vatrogasno društvo Županja osnovano je 1887. godine i o njegovu velikom društvenom značenju govori Hrvoje Tkalac. Prebirući uspomene Mira Katarina Zorić napisala je *Šećeranski spomenar* žarko želeći da se on memorijski pohrani. Magdalena Lončarević oslikava Županju sredinom 20. stoljeća, povijesno i jezično zanimljivo štivo. O Ivanu Hermanu prikupila je biografske podatke te ih je nijansirano i sugestivno uobličila. Marta Huber i Ružica Pšihistal donose *Priču o jednoj lopti i o Engleskoj igri šokačke lady* kroz slikovnicu, odnosno dokumentarni roman Ive Rešića, i to na jedan jedinstven, stručan i dojmljiv način. Vlasta Markasović opsežno opisuje dubinskom dimenzijom i znanstvenim diskursom panonske obrise u pjesništvu Slavka Madera. Prigodom 110. obljetnice smrti A. G. Matoša, jednoga od najvećih hrvatskih književnika, donosimo analitičko razmišljanje Mate Nedića na knjigu Vlaste Markasović *Sonetist Antun Gustav Matoš*.

Viktorija Majačić i Tena Lončarević javljaju se prekrasnim kvalitetnim prvijencima, uvjerljivim pripovjedačkim pisanjem. S onim Viktorijinim naročito je zadivljena Ivana Nikolić. „Tenino ostvarenje je 'odlično', radi se o 'izvanserijskoj zbirci'”, poručuje Andrijana Kos-Lajtman. Posebno veseli što su se na naš poziv odazvali, poštivajući prostor svojih korijenja, vrsni pjesnik Miroslav Mićanović i akademik Josip Užarević i time potvrdili i književnu i ljudsku veličinu te zavičajnu odanost. *Nove pjesme i zapisi* Ilije Užarevića vrve posebnostima.

Marljivi Antun Lešić piše o svojim Bošnjacima, po prvi put objelodanjuje i pjesme. Ivana Petričević donosi prikaz knjige Antuna Jelića koji promiče vrijednosti života na seljačkom stanu. Alen Biskupović studiozno i umješno razotkriva umjetnički profil glumca, kulturnoga djelatnika Branka Puheka i njegovo stvaralaštvo, a Borislav Maričić na sličan način čini sa slikarom Zlatkom Kokanovićem. Ivana Nikolić i Snježana Zlatarić preponosni su na Gradsku knjižnicu Županja, njezinu ulogu i djelovanje od 1861. godine. Ivica Iljazović u knjizi iznosi mnoge pretrpljene teškoće, opasnosti i žrtve, ali i uspješnost u obrani *Županjske Posavine u Domovinskom ratu*. Napustili su nas Vinko Juzbašić i Ivica Oršolić, ali su ostala sjećanja i neizbrisivi tragovi. Tekst Vinka Juzbašića pod nazivom *Štitarska fotokronologija* bio je oproštajni.

Svima koji su sudjelovali u realizaciji tiskanja ovoga časopisa, od mnogobrojnih već spomenutih autora, članova uredništva, izdavača, do županjske Gradske uprave, koja je to svesrdno podržala i financijski popratila, najiskrenije zahvaljujem. O zavičajnom identitetu i prosperitetu mora se neprekidno voditi računa. Županja ima potencijala i intelektualnoga i materijalnoga da se makar svake dru-

ge godine objavi *Županjski zbornik* kao što je to bilo postavljeno u samim počecima. Trebamo misliti na nadolazeća vremena i pokoljenja te im pisanim putem ostaviti u naslijeđe dio današnje kulturne i društvene zbilje kako bi oni mogli utabanim stazama lakše i sigurnije kročiti kroz svoja svakodnevlja.

U povodu tiskanja knjige Ivana Ćosića – Bukvina
Iskorištavanje šuma Spačvanskoga međurječja 1730. – 1914. godine
(*Kirija i kirijaši u Spačvanskim šumama*)

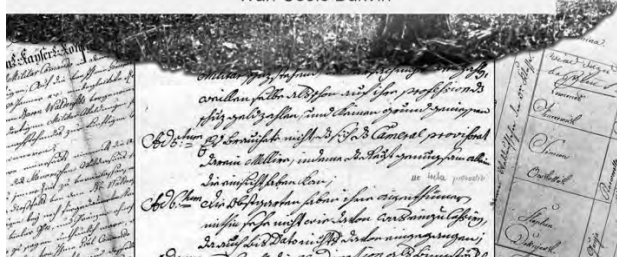
Zadivljujuća knjiga i stvaralaštvo slavonsko-srijemskoga povjesničara

Motrišta, Ogranak Matice hrvatske u Mostaru, Mostar, 2024., br. 135–136,
str. 149–152.

Iskorištavanje šuma Spačvanskoga međurječja
1730. – 1914. godine
(Kirija i kirijaši u Spačvanskim šumama)

Ivan Ćosić Bukvin

Naslovnica knjige

Ovo je moje treće sudjelovanje na predavljanju Ćosićevih knjiga. Prvo je bilo prilikom izdanja knjige pod nazivom *Priče iz Sočne, Selišta, Svinova* tiskane 2007. godine. Druga knjiga nosi naslov *Konj i njegov gospodar*, a objavljena je 2019. godine. Evo, sada pričamo o publikaciji *Iskorištavanje šuma Spačvanskoga međurječja 1730. – 1914. godine (Kirija i kirijaši u Spačvanskim šumama)*.

Autor je do trenutka prvoga predavljanja nanizao 14 knjiga. Tada sam naglasio da je ikavica koju pisac tako rado koristi rijetkost i da u njegovim žilama ne

teče voda, nego slavonsko-srijemska krv puna dobrote i topline. Opisujući mu pjesme, poželio sam mu dobrodošlicu u književni svijet. Kod prezentiranja druge knjige ustvrdio sam da Ivan Ćosić – Bukvin ne posustaje, uporan je, neumoran, nezaustavljiv. Nagon za pisanjem mu je jak, snažan, sav ga je preuzeo. Za njega ne pisati, značilo bi ne živjeti!

Spominjući jašenje za vrijeme poklada u Vojnoj granici istražio je činjenicu da je svećenik, pjesnik i etnolog Luka Ilić Oriovčanin o tomu prvi konkretno i dokumentirano pisao 1846. godine.

Ćosića sam prvi put zapazio na *Šokačkom sijelu* održanom krajem osamdesetih godina prošloga stoljeća na *Sijelu pučkih pisaca* u dvorani današnjega Multikulturnog centra. Dobro sam ga uočio kao i našu znamenitu pjesnikinju Mandu Oršolić.

U Domovinskom ratu smo zajedno sudjelovali kako na bojnopolju tako i na onom kulturnom. Naime, sjećam se šumara Franje Prebanića, snijega i Prkovaca, u kojima sam kao pjesnik sudjelovao na likovnoj koloniji *Rabra*; znamo da je Ćosić jedan od pokretača njezina osnivanja. U poraću pa do današnjih dana, mogli bismo reći, da smo Ivan i ja „prijatelji u peru”, sličnoga smo duhovnoga habitusa.

Ivan Ćosić – Bukvin (Vrbanja, 1954.) je duboko ukorijenjen u svoj hrvatski narod, slavonsko-srijemski šokački puk, kojega neizmjereno, ponosno i prkosno ljubi i voli, ne dopušta da se njegov identitet zatomi. On mu daje i smisao života, a znamo da život nije vrijedan ako nije stavljen u službu nekoga uzvišenog ideala. U knjizi Sirahovoj piše da se korijen misli nalazi u srcu, a Ćosić je sa svojim srcem i mislima snažan i postojan dogovor odavno postigao te je tako odlučio pisati i istraživati ponajprije i ponajviše svoju rodnu Vrbanju, Cvelferiju, županjski kraj te prelijepo i milo slavonsko-srijemsko podneblje.

Izuzetno je plodonosan pisac, napisao je 31 knjigu (od toga tri koautorske), a u raznim je tiskovinama objavio više od 170 tekstova s temama iz povijesti, etnologije i književnosti. Pri tome koristi znanstveni instrumentarij, jako je vičan svom poslu. Što je dužnost pisca povijesti, odgovoreno je i zapisano još u Starom zavjetu, u Drugoj knjizi o Makabejcima; navedena su tri elementa: „udubiti se u stvar, istraživati izvore i zalaziti u pojedinosti”. Upravo taj „starozavjetni koncept” Ćosić primjenjuje u publicističkom radu. Udubio se poodavno u razvoj gospodarsko-kulturnih institucija u selu Vrbanja te u kirijanje i kirijaše u vrbanjskim šumama pišući o tomu u *Županjskim zbornicima* još 1984. i 1985. godine. Ova knjiga je u proširenijem, obimnijem obliku, s pregršt novih pojmova, nadogradnja već otprije utvrđenih spoznaja navedene tematike.

Autor posjeduje prebogatu osobnu biblioteku i arhivu. On ih stalno, rekli bismo svakodnevno, pomno i s velikom strašću iščitava, nadopunjuje, dobro ih, do detalja poznaje, i iz njih kreće u traganje za novim otkrićima koje kasnije kroz mnogobrojne uratke objelodanjuje. Tako stvara i djeluje preko 40 godina. Začuđujuće i zadivljujuće!

Ćosić je hiperproduktivan pisac, njegov prebogati opus je svojevrsni fenomen do kojega imam želju makar djelomično doprijeti. Stoga spominjem sljedeći primjer; Ivan Martinović je napisao 1912. godine poznatu knjigu *Povijesne crtice o školstvu Brodske pukovnije i Brodskoga okružja*. Knjiga je izuzetno sadržajna i obimna s 496 stranica. Što je zanimljivo reći o toj knjizi, a da ima veze s Ćosićevim pisanjem?

Prvih 79 stranica Martinović ne opisuje školstvo Brodske pukovnije nego njezino osnivanje, čardake, serežane, zapovjednike, vojničke artikule, župe, pukovnijsku glazbu i mnoge druge stvari iz svakodnevnoga života graničara. Između ostalih i takve „uvodne” stranice Ćosiću ne mogu promaknuti iz vida, nego mu služe kao izvorište i polazište za daljnju aktivnost. One su slabije percipirane, ali su Ćosiću jako bitne za njegovo stvaralaštvo. Sličnu metodologiju koristi kod proučavanja i raščlanjivanja drugih knjiga (radi temeljito, sveobuhvatno, zainteresirano, smisleno i nadahnuto).

Ivica Ćosić – Bukvin

Nadalje, samo članstvo u Udruzi povjesničara i baštinika zavičajne starine Slavonije, Srijema i Baranje višestruko je korisno. U njoj se dolazi do različitih

saznanja, razmjenjivanja iskustava, nabave literature, ali i poticanja znanstvenog istraživanja. Osvrt na djelo, koje predstavljamo, napisao je Josip Galović, dipl. ing. šumarstva, na jedan stručan, ali i topao, lijep način. Napominje da autor iscrpno, argumentirano iznosi iznimno veliki broj relevantnih podataka. Pogovor u knjizi sročio je dr. sc. Marko Zorić koji kazuje da je djelo zanimljivo, edukativno, korisno i impozantno. Ovu zadnju izrečenu riječ, dva puta je upotrijebio. Da, Čosićevo djelo uistinu je impozantno, zadržljuje i veličinom i značenjem.

Knjiga se sastoji od pet cjelina i o svakoj ćemo ponešto ukratko reći. Prva se naziva *Šume i šumarstvo u Spačvanskom međurječju za vrijeme Vojne granice*. Kroz četrdesetak stranica govori se o stvarnom, teškom životnom stanju u Granici i počecima zakonodavnoga reguliranja načina korištenja drva i ostalih šumskih proizvoda. *Karlov Slavonski urbar* iz 1737. godine govori i o žirovanju svinja. Navode se Šumske uredbe, odnosno Šumski red iz 1787., 1811. i 1840. godine koje nastaju na osnovu vizitacija šuma. Temeljni krajiški zakon iz 1850. i Šumski zakon iz 1860. godine su za graničare dobri jer i nadalje polažu pravo na besplatno drvo, građevno ili ogrjevno, zatim žirovanje i ispašu stoke i ostale dotadašnje privilegije. Jako je zanimljivo opisana proizvodnja potaše, odnosno pepeljarenje u Spačvanskim šumama.

Ka obimnijem iskorištavanju šuma i razvojačenju Vojne granice 1860. – 1892. godine naslov je druge cjeline koja ima i šest podnaslova: Organizirano iskorištavanje, Utjecaj iskorištavanja šuma na okolna mjesta, Utjecaj iskorištavanja šuma na okoliš, Gospodarske promjene sela, Gospodarsko-šumarske izložbe, Poslovanje i iskorištavanje šuma.

Podnaslovi su jasni, razotkrivaju i sugeriraju, zahvaljujući iskorištavanju šuma, na snažniji gospodarsko-kulturni razvoj Vrbanje i županjske Posavine.

Godine 1860. u Vojnoj granici stupa na snagu Zakon o šumama koji je donesen od države Austrijskoga Carstva. Ovim zakonom se tada po prvi put uredilo i podijelilo šume na one koje pripadaju državi (eraru), zatim one kojima upravljaju pukovnije, seoske općine i konačno na privatne šume.

Kirija i kirijaši u Spačvanskim šumama i vrijeme intenzivne eksploatacije 1892. – 1914. godine treća je zasebna cjelina koja govori o vrbanjskim pilanama, radništvu, gospodarskim izložbama, šumskim posjetiteljima, o ulozi stranaca u životu sela, načinima iskorištavanja šuma, stanovništvu, kirijanju i kronologiji vrbanjskih ostvarenja. Sve su ove teme jako zanimljivo i opširno opisane, popraćene brojnim fotografijama, dokumentacijom iz različitih izvora, literatura, arhiva, čak i onoga iz Beča.

U Vrbanji su svojevremeno djelovale tri pilane kojima su vlasnici bili Francuzi, Mađari te domaća obitelj Bačoka. Izgrađene su uskotračne šumske željeznice koje su vodile do Save, ali su bile povezane i s prugom Vinkovci – Gunja puštene u promet 1886. godine. Na Spačvi je djelovala Bolnica šumskih radnika i mnogi drugi objekti. To je bila posebna naseobina, imala je svoj prostorni identitet. Stoga i nije čudo kada je 1962. godine, prilikom ustrojavanja županjske Općine, u njezinu sastavu prvotno bilo i naselje Spačva.

Spačvanski bazen je najveći cjeloviti kompleks hrasta lužnjaka u Hrvatskoj i među najvećim u Europi. Zakonom iz 1873. godine osnovane su imovne općine, a Brodskoj sa sjedištem u Vinkovcima predano je 42.200 ha. Te iste godine razvojačena je i Vojna granica. Kraljevska zemaljska vlada u Zagrebu izdala je odobrenje za iskorištavanje slavonskih šuma, za koje je trebao kapital. A njega su najviše imali stranci: Mađari, Francuzi, Nijemci i Englezi.

Vidjevši visoku zaradu, mnogi su se Vrbanjci bavili kirijom. Seljaci su izvozili trupce, građu, taninsko i ogrjevno drvo u Županju u tvornicu tanina, vozili trgovce ili išli na sječu šuma i na pilane. To je bilo veoma unosno i isplativo. Kirijom se novac teško, ali brzo zarađivao. Za dobro obavljen posao u jednom danu moglo se kupiti jutro zemlje. Zato su kirijaši govorili: „Oranje, varanje, kirija gotov novac!”

Četvrta sastavnica ove knjige govori o šumarima, a autor ju je naslovio *Zasluzni šumari/lugari vezani za Vrbanju*. Na početku nabraja mnoge šumare, profesore šumarstva, šumarske stručnjake zaslužnike na nacionalnoj razini, a zatim spominje sa životopisima šumare/lugare i osobe vezane za selo Vrbanju, a to su: Hugo Grund, Robert Devan, Adam Ćosić Jerkov, Oskar Agić, Mato Medvedović, Antun Vrgoč i Josip Kozarac.

Posljednju, petu cjelinu, autor je nazvao *Priče o šumi i oko šume*. Puno je sjete prisutno u tim ispisanim redcima. Spominje lov (krivolov), odnosno lovce i krivolovce te vrbanjske dukate. Dvema pričama koje se odnose na kirijaše i korzo Ćosić privodi knjigu kraju. U njima pokazuje i svoj pripovjedački dar i sposobnost organiziranja priče. Silna ljubav prema zavičaju, baštini, starini duhovni su pokretači spisateljskoga postupka koji naravno u velikoj mjeri i subjektivizira. Na to ga tjeraju misli, on to i ne prikriva, kao i svoje ogromno znanje koje sa sigurnošću prezentira. Ćosić uvažava ljude, teško mu se uzdržat' od riječi, ikavicom voli divaniti, i kada to radi, srce i tijelo mu trepere, a oči sjaje.

Budući naraštaji, pisci i povjesničari, koji budu opisivali, bilo koju temu iz prošlosti Vrbanje, Cvelferije i županjskoga kraja, zasigurno će si, na početku svoga rada postavljati pitanje: *A što je tomu rekao Bukvin?*

Čovjek piše integralnim bićem, pisanje je poniznost, zahvala, čežnja i molitva. Ivan je dobroćudan čovjek, srce mu je veselo, a lice vedro, život ne troši u gorčini, upravio ga je u poštenom, plemenitom smjeru, a to je dragocjenije od biserja. Ivan Ćosić – Bukvin svojim je ostvarenim životom, djelom učinio sebi trajni spomen i uvjeren sam da će ga vrijeme, koje je jedini kriterij, ubuduće samo ojačati i proširiti.

U povodu 100. obljetnice rođenja pučkoga pisca Đure Đuke Galovića

Stvaratelj velikoga poetskog blaga

Županjski zbornik br. 12, Gradska knjižnica Županja, Gradski muzej Županja, Županja, 2024., str. 30–32.

„Iako po rođenju nije iz Cvelferije, toj Cvelferiji udahnuo je svoju pjesničku osjetljivost, pronio joj glas i postao jedan od njezinih zaštitnih znakova. Uvrstio se u drenovačke/cvelferske besmrtnike već po tome što će se njegove pjesme pjevati i sutra kao što se pjevaju i danas”, rekla je i zapisala ovu istinu knjižničarka i povjesničarka Vera Erl.

A mi ćemo na sve ovo izrečeno pridodati još poneku odavno utvrđenu istinu: čika Đuka Galović je prvak narodnoga pjesništva, čika Đuka Galović je doajen slavnskoga pučkog pjesništva!

Rođen je 8. travnja 1924. godine u Županji, a umro 11. srpnja 2015. godine i pokopan u Drenovcima. Po završetku osnovne škole upisao je Srednju poljoprivrednu agrarnu školu u Križevcima. Pjesme su mu tiskane u različitim publikacijama: u *Glasi Slavonije*, *Županjskim novinama*, *Vjesniku*, *Večernjim listu*, *Pučkom stvaralaštvu Slavonije i Baranje*, *Glasi Koncila*, *Hrašću*, *Pjesničkom polju*, *Šokačkoj čitanci* i u monografijama Julija Njikoša. Njegovu knjigu pjesama *Cvelfer stari* priredio je prof. Vladimir Rem i objavio 2006. godine.

Dr. sc. Sanja Jukić je 2009. godine pripremila *Drenovačku antologiju hrvatskoga pjesništva*. U nju su uvrštena samo neka pjesnička imena (ponajveća) koja su nastupala na poznatim Drenovačkim pjesničkim susretima, utemeljenim 1986. godine u Vinkovcima. Uz mnoga poznata i priznata književna imena kao što su Dragutin Tadijanović, Jure Kaštelan, Vesna Parun, Slavko Mihalić, Zvonimir Balog, Ante Stamać, Vladimir Rem, Miroslav Slavko Mađer pronašlo se mjesto i za jedanaest pjesama Đuke Galovića. Ova činjenica sama po sebi puno govori.

Mnoge su Galovićeve pjesme uglazbljene. Spomenut ćemo samo pet: *Slavonci smo i Hrvati pravi*, *Odavno smo graničari stari*, *Oj, dorati, moje zlato suvo*, *Oko Studve i bistrog Bosuta* i *Na livadi na starom bunaru*. Pjesme je počeo pisati u trećem razredu građanske škole. Oženio je Mariju Jakobović, snašu Macu, i duže su vrijeme, potpomažući se, nastupali zajedno.

Đuro (Đuka) Galović, Zvonimir Stjepanović i Marija (Maca) Galović

U književnosti se cijene najviše dvije stvari: individualnost i originalnost. Ako se one ispoštuju, tada se rađa posebnost. Pokušat ću tu *čika* Đukinu posebnost i obrazložiti. Ponajprije, želim spomenuti milozvučnu i ljubljenu ikavicu. Književna, ali i ikavica u svakodnevnom životu, nažalost, izumire. Stoga, siguran sam, da će u budućnosti njegove pjesme biti još više uvažavane, a književnoj kritici posebno i zanimljive. One su, uistinu, pravo poetsko blago.

Veličina nekoga pjesnika ovisi o pokazanoj izražajnoj moći, ali i o strukturi ispisane pjesme. Galović piše u desetercu, prema nekim teoretičarima, najstarijem stihu naše poezije. Naravno, piše u lirskom desetercu, ali zanimljivo je da epski deseterac često obrađuje tematiku bitaka i povijesti. Upravo tu pronalazim jednu malu poveznicu između njegovih povijesnih, domoljubnih pjesama i deseterca. Rima mu je u većini pjesama parna, odnosno vezuje dva stiha zaredom. Ona je blaga, ugodna, a ne opora, što je inače česti slučaj kod pisanja zatvorenom formom. Glasovno podudaranje na kraju stihova stvara ritmičnu organizaciju pjesme, odnosno melodijsku crtu i zato mu je tekst pjevan i lako pamtljiv. U nekim pjesmama lomi stih do glazbe, a to je dobro, jer znamo da u pjesništvu glazbe nikada dosta.

Đuro Đuka Galović piše o onome što, naravno, najviše i voli. Njive, konji, šuma, rijeke i potoci, seoski život, zavičaj, domovina teme su koje su najčešće zastupljene u nesvakidašnjem pjesničkom opusu. Zavičaj mu je sveto hodočasno

mjesto i nepresušno vrelo, Slavonija trajna inspiracija, a županjska Posavina i smisao u lirici. Sve mislilačke, osjećajne i duhovne sposobnosti su mu vrlo upečatljive i dojmljive. Sije oko sebe ljubav, kao što je nekada sijao žito, iz njegova teksta na sve strane pršte emocije, seljački život osvjetljava i u vječnost postavlja. Bio je zaneseni kazivač svojih pjesama pa i ta dimenzija dodatno obogaćuje jednu istinsku književnu veličinu.

Rodio se u Županji i u njoj je živio dvadeset i dvije godine. Naravno, ti se dani djetinjstva i mladosti pamte jako dobro. Iz toga razdoblja imamo ispjevano i podosta pjesama. Slijedi jedna:

Oj, Županjo, moje selo ravno

Oj, Županjo, moje selo ravno,
Ja već nisam u tebi odavno.

Sve sam znance svoje pogubio,
Majke nemam, kom bi se vratio.

Majke nemam i nikog kod kuće,
Srce boli, u zavičaj vuče.

Svud po svitu živiti je fino,
U svom selu najlipše i mirno.

Rodna grudo, pruži toplo krilo,
Primi sebi svoje čedo milo.

Rodno misto voli se toliko,
Kom se vratit', ne pozna te ni'ko.

Galovićeva poezija je samosvojan rukavac narodnoga pjesništva, nezaustavljivo teče. Njegov ostihovljeni šokački život, kako zapisa dr. sc. Vlasta Markasović, predstavlja „začudnu umjetničku tvorevinu” i veliko kulturno bogatstvo.

Đuka Galović, Naslovnica knjige (Fotografija: Julije Njikoš)

U povodu tiskanja knjige Mate Dominkovića *Štitarska fotospomenica*

Knjiga napisana plamtećim žarom

Hrašće, Općinska knjižnica Drenovci, 2024., broj 63–64, str. 117–120.

Zavičaj je za mnoge mikrokozmos, ali istovremeno i makrokozmos! Zašto ne? Županjska spisateljica Viktorija Majačić, u svojoj knjizi *Zlatne ptice*, kazuje da „prošlost nije luka, nego svjetionik”. „Baština ostaje mrtva, ako se oko nje ne pleću priče”, ističe Vedran Obućina. Mato Dominković više od deset godina intenzivno, uspješno i s velikom ljubavlju pleće priče o svom rodnom Štitaru napisavši četiri knjige i nekoliko zapaženih radova.

Pogovor ovoj knjizi ispisao je nedavno preminuli nam dragi Vinko Juzbašić, naslovivši ga *Štitarska fotokronologija*, pohvalivši Matinu veliku marljivost, talentiranost i strastvenost. Da, dobro je Vinko uočio Matinu istraživačku usmjerenost prema Štitaru, i što god o njemu u raznovrsnim izvorima otkrije, stavlja na papir, objedinjuje i obznanjuje. Tako je učinjeno i u ovoj fotomonografiji.

Knjiga se sastoji od 23 tematska poglavlja i sve ćemo ih spomenuti, zbog važnosti i boljega predočavanja djela: *Povijesne crtice iz 19. stoljeća, Obitelji, Dječaci i djevojčice, Djevojke, Momci, Djevojke i momci, Svatovi, Mladenci, Svatovski čauš, Snaše, Muškarci, Građanska odjeća, Portreti, Život župe, Društveni život, Škola i obrazovanje, Konji i zaprege, Poslovi, Čobani, Tehnološki napredak, Vojnici i uniforme, Bake i Ukopi*. Na kraju se pojavljuje kao posebna cjelina i *Tumač manje poznatih riječi*, vrlo zanimljiv i poučan tekst.

Fotografija dokumentira živote ljudi, običaje koji su se kroz povijest mijenjali te na taj način doprinosi kulturnom razvoju određene sredine i mogućnost praćenja povijesnih promjena sve do sadašnjice. U *Štitarsku fotospomenicu* uvrštene su 663 fotografije prikupljenih iz 82 izvora; najstarija je ona iz 1891. godine, a najmlađe su one iz sedamdesetih godina prošloga stoljeća. Svi su vlasnici foto-

Mato Dominković

grafija poimence spomenuti kao i Zvonimir Tanocki čiji su radovi upotpunili i obogatili tematiku jednoga poglavlja. Prva fotografija u svijetu snimljena je 1826. godine u Francuskoj, a nedugo poslije toga i u Hrvatskoj, tako da se od 1855. godine u Zagrebu mogao kupiti fotografski aparat i sav potreban pribor. U Osijeku i Vinokvcima je također vrlo brzo rasla popularnost novoga medija, a postoji pisani trag koji govori da je 1902. godine u Županji postojao fotograf.

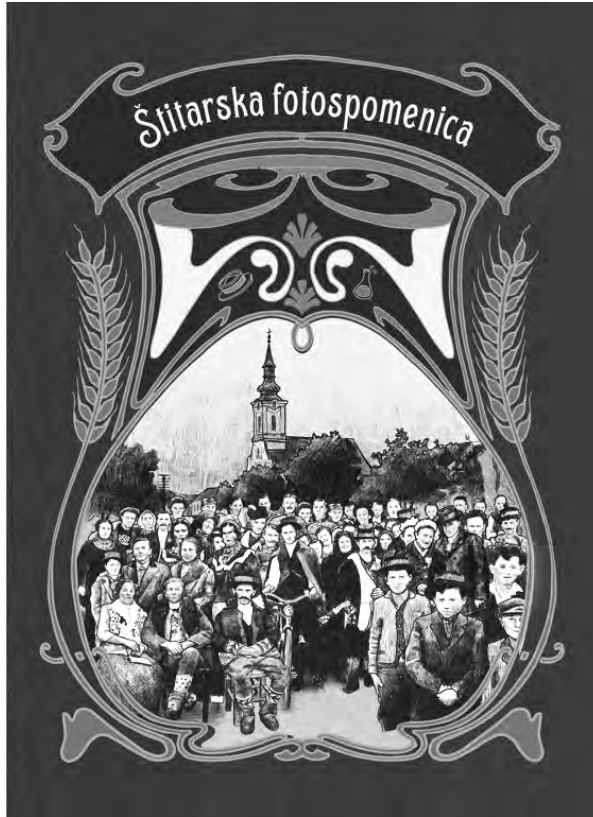
U *Spomenici* sam zapazio neke fotografije koje su snimljene ispred radnji nekadašnjih čuvenih županjskih fotografa iz obitelji Nemeca i Andraševića. Za pretpostaviti je i realno zaključiti da su mnoga snimanja napravljena u već spomenutim hrvatskim gradovima, u onim iz obližnje okolice, ali naravno i drugdje gdje su se Štitarci zatekli. Isto je tako bila praksa da su mnogi fotografi po pozivu ili nekom društvenom zadatku dolazili u Štitar, županjski kraj i fotografirali.

U ovoj knjizi Mato je duboko zagazio u područje etnologije i ustvrdio bih da se jako dobro snašao. Svakako da su mu pisanja Josipa Lovretića, Ljubice Gligorević i Vlaste Šabić pružila usmjerenje i oslonac. Uspio je pronaći zapise Josipa Lovretića o nošnji u Štitaru (o muškom i ženskom odijelu), kao i načinu češljanja i vezanja nakita. Ljubica Gligorević u svom članku *O selu i ljudima* spominje graditeljsku baštinu, društveni život, govor, zanimanja i nošnje starinskoga šokačkog stanovništva.

U Šokadiji se uvijek mnogo, a počesto i mukotrпно radilo. Držalo se do zemlje, šume, konja, do običaja vezanih za različite poslove, kao što su: oranje, kopanje, sjetva, kosidba, kupljenje sijena, žetva, čuvanje stoke, život i rad na stanu, pripravljanje namirnica, komušanje kukuruza, čijanje perja, kirijanja, različite mobe, svinjokolja, pečenje rakije, pašarenje. Svi ti poslovi i običaji uz rad, ali i crkvene blagdane (Božić, korizmeno vrijeme, Uskrs, Duhovi, Velika Gospa, Svi sveti, mjesni crkveni godovi – kirbaji) zauzimali su značajno mjesto u životu slavonsko-srijemskih Šokaca, nositelja tradicijske kulture. Stoga i ne čudi što su brojne fotografije izrađene upravo s tih događanja.

Mato je domišljato, znalčki, stavio u najuži odnos s fotografijama mnogo-brojne, raznolike i zanimljive povijesne crtice, sjajne pjesničke uratke Mate Damjanovića, Mande Lukačević i Svena Adama Ewina te impresivne ilustracije Mislava Lešića. Sve je to doprinijelo da *Štitarska fotospomenica* postane još slikovitija, srčanija, živahnija, dojmljivija. Grafičkim oblikovanjem i pripremom za ovu publikaciju, autor naslovnice te glavni urednik Mislav Lešić je kroz suvremeni slikarski izraz akademskoga realizma upečatljivo prikazao ono što mu fotografije poručuju.

Knjige se pišu o onome čega je srce prepuno. Srce Mate Dominkovića prepuno je ljubavi prema Štitaru. Uspješno je pretvorio duhovnu snagu u kreativan čin. Izgrađuje i izglađuje svoj stil, postao je prepoznatljiv, pun je plamtećega žara.

Naslovnica knjige

U povodu 20 godina smrti književnika Ive Balentovića (1913. – 2001.)

Književnik raznolika i bogata opusa

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 2022., broj 185, str. 30–31.

U više sam navrata i u različitim prigodama pisao i govorio o najvećem županjskom književniku Ivi Balentoviću, zbog njegove književne veličine i svega što je obilježilo njegov život, i to svakako ne može biti previše. Evo, prošlo je 20 godina od Ivina fizičkoga odlaska s ovoga svijeta, a on je sveprisutan u županjskoj svakodnevicu, na ovaj ili onaj način.

Zadnje moje „publicističko druženje” s Balentovićem bilo je u vezi pisanja monografije o *Graničaru* i prvom igranju nogometa u Hrvatskoj; sjećanja su svježā. Najplodniji je županjski književnik, istinski velikan hrvatske književnosti. Vladimir Rem kazuje da se Balentovićeva djela ambijentom izravno nadovezuju na šokačku tematiku Josipa i Ivana Kozarca, Joze Ivakića i Mare Švel-Gamiršek. Đuro Vidmarović primjećuje da je Balentović književnik zanimljiva i raznolika opusa. Tematski je ponajviše zaokupljen slavonskim selom i njegovim ljudima, a osloncem na tradicionalno pripovijedanje.

Ivo Balentović

Pisac je četrdeset i sedam knjiga (!) (pripovjedaka, romana, pjesama i putopisa). Djela su mu tiskana punih sedamdeset godina. Godine 1936. objavio je priče pod nazivom *Život za opanke*, a u 2006. posthumno mu je izišao roman *Cirkus*.

Balentović je zborio o svojoj rodnoj Županji, događajima, znanim i manje poznatim ljudima, umjetnicima. Posebno je poticao stvaralaštvo te je tako afirmativno progovorio o Josipu Bačiću, Iliji Lešiću – Bartolovom, pjesnicima seljacima iz Gradišta Mati Mandiću, Antunu Jovanovcu i Pavlu Varnici. Kao novinar, publicist, uporno je istraživao, vatreno dokazivao i opisivao društvene prilike i sportska zbivanja krajem 19. stoljeća na prostoru županjske Posavine. Autor je triju spomen-knjiga o *Graničaru*, kao i knjige pod nazivom *Prva lopta* (1980.).

Dakle, Ivo Balentović je 1951. godine napisao monografiju pod nazivom *30 godina Sportskoga društva Graničar*, ali ju nije potpisao (!) i ne zna se gdje je tiskana. Treba odmah reći i sljedeće: Ivo nije bio političar, nije nikada bio član nikakve stranke, a ipak politika mu se odbila o glavu. Nakon Drugoga svjetskog rata osuđen je na pet godina zatvora i sve je izdržao. Optužen je i osuđen zbog svoga novinarskog rada i članaka objavljenih od 1941. do 1943. godine koji su proglašeni protunarodnim. Potpisivao se pseudonimima i šiframa: Ivo Posavac, Ivo Dragić, V. Bežanski, I. B., (ib), ib.

Građansku školu završio je u Županji. Od 1930. radi kao kemijski laborant u Tvornici tanina u Županji te jedno vrijeme i kao tehnički crtač u građevinskom poduzeću. Došavši u Zagreb 1940. godine, bavi se radijskim novinarstvom. Nastavio je tamo gdje je stao jer znamo da je bio dopisnik *Hrvatskog lista* (današnjega *Glasa Slavonije*). Uspješno je pronašao spoj između novinarstva i književnosti, što će tek kasnije doći do izražaja.

Od 1961. godine pa sve do smrti, dakle punih četrdeset godina, žive je u Umagu. U tom mjestu osnovao je Ogranak Matice hrvatske, a postao je i prvim predsjednikom Istarskoga ogranka Društva književnika. Pokrenuo je časopis *Susreti* koji je povremeno izlazio. Bio je i član Društva hrvatskih književnih prevoditelja. Djela su mu prevedena na bjeloruski, bugarski, talijanski i češki, dobitnik je više književnih nagrada i priznanja. Za kraj slijedi jedna njegova pjesma:

Kad umrem

Kad umrem, svejedno će mi biti
da li cvjetaju voćke ili se ledi inje...
Ja neću moći ništa: ni zboriti, ni piti,
ni zuriti u nebo sinje...

Pa ako mi tko štogod skreše
kroz zube nad odrom stojeći,
ja ću šutjeti, strpljivo snivati,
ništa se ne bojeći,

ni riječi zle, ni pogana oka,
miran,
ne zboreć nikome ni slovcata slova,
nikome ni kriv, ni dužan
tek mrtav –
mrtav sužanj.

Pa ako mi slučajno
na usni poruga procvjeta,
to neće biti za onoga blagog
što će šapnuti: „Šteta...”,
to će biti za onoga što me gazio
i trošio mi žiće, muku.
Život me dakle nije mazio,
eto, pogledajte mi žuljavu ruku.

Kad umrem! Kakvo čudno stanje:
ni sit, ni gladan, ni pohlepan, već opružen,
prazan kao pehar – ništa.

Ništica. Ni više ni manje.
Povrtio se čovjek u oboru žića
I otišao lijepo sa poprišta.

I sada? Grob. Na humku drvo ili kamen.
Šum vjetra. Jedna mala priča.
I amen.

Okrugli stol „Ivo Balentović“, Županja, 11. svibnja 2013.,
Boris Miletić, Zvonimir Stjepanović i Goran Rem

Uz knjigu Tomislava Lunke *Školstvo u kotaru Županja od 1918. do sredine šezdesetih godina 20. stoljeća*

Kapitalno djelo iz povijesti školstva županjskoga kraja

Županjski zbornik br. 12, Gradska knjižnica Županja, Gradski muzej Županja, Županja, 2024., str. 78–81.

Tomislav Lunka

„Neizmjereno je mnogo truda potrebno da se napiše knjiga”, ova je misao zapisana još i u Starom zavjetu, a izrekao ju je Salomon. Uistinu je tako. Profesor pedagogije Tomislav Lunka (rođ. 1951.) objavio je šest knjiga i preko 15 članaka, uložio je mnogo truda i vremena da se spomenuti opus objelodani, kao i knjiga pod nazivom *Školstvo u kotaru Županja od 1918. do sredine šezdesetih godina 20. stoljeća*.

Podsjetimo se, pod kotarsku oblast Županja nekada su pripadala mjesta: Sikirevci, Jaruge, Kruševica, Šamac, Babina Greda, Gundinci, Gradište, Štitar, Županja, Bošnjaci, Drenovci, Posavski Podgajci, Rajevo Selo, Vrbanja, Soljani, Rači-

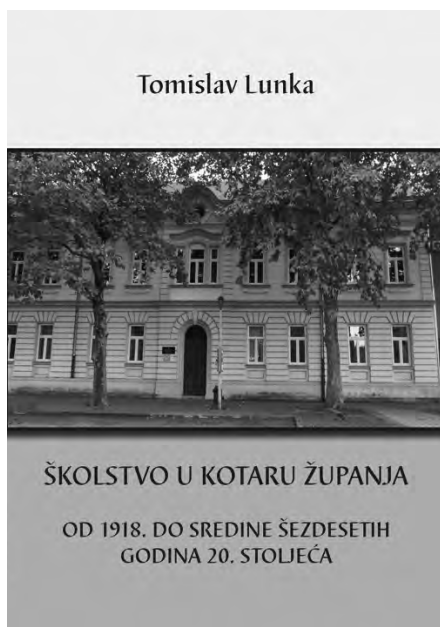
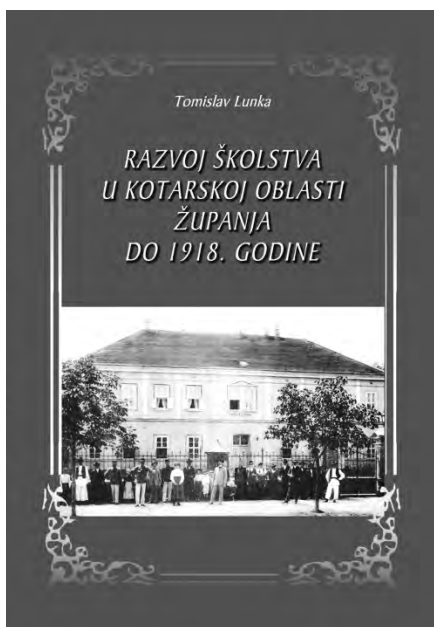
novci, Đurići i Gunja. Strošinci su pripadali kotaru Šid, kasnije Županji pa je i ono uvršteno u opisivanje.

Magistrica znanosti Vera Erl, u predgovoru knjige, za Lunku kaže da je neumoran u istraživanju i zapisivanju dokumenata i uobličavanju važnih sadržaja iz zavičajne prošlosti Cvelferije i povijesti školstva.

Profesor Siniša Orač, urednik ove vrijedne publikacije, kazuje da je autor uspio približiti školstvo promatranoga područja i navedenoga razdoblja te čitatelja zainteresirati svojim već poznatim pisanim izrazom i stilom.

Ova zapažanja su točna i ne preostaje nam ništa drugo nego im se pridružiti te najiskrenije čestitati i zahvaliti Tomislavu Lunki na ovome vrijednome uratku, kao i na sveukupnom publicističkom radu.

U uvodu knjige autor navodi da je ona ustvari nastavak prve. U prvoj knjizi o školstvu pod nazivom *Razvoj školstva u kotarskoj oblasti Županja do 1918. godine* prikazano je stanje školstva na ovom području od 18. stoljeća do Prvoga svjetskog rata, odnosno od samih početaka Vojne krajine pa do završetka Austro-Ugarske Monarhije.

Tomislav Lunka autor je dviju knjigu o školstvu županjske Posavine

U objema knjigama Lunka se javlja po dva puta, u obliku uvoda i zaključka. Iako su knjige podosta obimne (296 i 248 stranica), kod njega postoji silna potreba da još poneke stvari dodatno objasni. Možda i nije čudno jer je pisanjem obuhvatio razdoblje duže od 200 godina pa se uvijek ima nešto reći. Snažno je uronuo u materiju školstva županjskoga kraja. Iskazuje silnu empatiju prema ovoj temi, očigledno svjestan njezine društvene važnosti, što je divna ljudska osobina koju treba cijeniti.

Narod je katolički u županjskom kraju živio i u dotursko doba, ali ne u velikom broju. Samo su jedno vrijeme postojale župe u Cerni i Soljanima.

Iz toga razdoblja i u tom povijesnom kontekstu započeo bih pričati i o školstvu jer je ova knjiga nastavak prve, kako reče i autor, i s obzirom da mnogi od nas nisu bili na njezinu predstavljanju, niti su je imali prigodu pročitati.

Dakle, iz doturskoga i turskoga razdoblja uopće ne možemo pričati o školstvu jer je tadašnja glavna preokupacija stanovništva bila fizički opstanak, posebice za vladavine Osmanskoga Carstva. Kako kažu poneki povjesničari, 16. i 17. stoljeće bila su dva „plačuća stoljeća” hrvatskoga naroda, i pravo je čudo što nije u tim godinama do temelja satrt. Tada je malo žitelja živjelo u županjsko-posavskoj ravnici; prema podacima iz 1570. godine zabilježeno je samo 288 domaćinstava.

Od osnutka Brodske pukovnije pa do njezina ukinuća (1750. – 1873.) sveukupno je upravljao brodskom pukovnijom 31 zapovjednik. Nijemac Friedrich Ludvig grof Donhof je u jedanaest godina vladanja posebno ostavio traga na kvalitetu života graničara, prozvali su ga „ocem Brodske pukovnije”. Želio je uzdignuti kulturni život u ovome dijelu lijepe hrvatske domovine, koji je mnogo godina čamio pod turskim jarmom. Od 1761. godine u svakom satnijskom mjestu dao je sagraditi školu i imenovao učitelje. U Županji je to bilo 1764. ili 1766. godine, da bi nakon određenoga razdoblja 9. prosinca 1830. godine u Štitaru i Županji osnovana elementarna škola. Većina su sela iz županjske kotarske oblasti te 1830. i 1831. godine utemeljile elementarne škole.

Otvara se i pedagoški tečaj u Vinkovcima i u drugim mjestima. Tečajevi su bili tromjesečni, šestomjesečni pa čak i dvogodišnji. U nedostatku školovanih učitelja oni su puno značili. Mnogi su isluženi dočasnici, časnici iz Vojne krajine bili polaznici tih tečajeva, kao i različiti obrtnici, pisari. Neki od njih postali su i školski nadzornici.

Tomislav Lunka nam podastire opsežne podatke o učenicima, učiteljicama i učiteljima, njihovim stručnim osposobljavanjima, premještajima, kao i o plaća-

ma; primjerice, zanimljivo je spoznati da su se prosvjetari, svojevremeno, isplaćivali forintama, ali i kukuruznim klipom te drvima za ogrjev. Detaljno opisuje prostore u kojima su djeca pohađala nastavu, školski namještaj, ali i školske vrtove. Poneke školske zgrade bile su primjerene za izobrazbu, a poneke nisu imale ni osnovne uvjete; poduka se odvijala i u privatnim kućama, stražarnicama pa čak i u seoskim mrtvačnicama.

U drugom dijelu 19. stoljeća nastava postaje kvalitetnija, uvode se novi udžbenici, nastavni plan s rasporedom sati. Tomu su doprinijeli i hrvatski školski zakoni iz 1874. i 1888. godine.

Spomenute autorove knjige koje govore o školstvu u kotaru Županja pisane su sličnom metodologijom, ozbiljnim i stručnim pristupom, analitično, s velikom predanošću i strašću.

Školstvo u županjskom kraju od 1918. godine pa sve do šezdesetih godina prošloga stoljeća bilo je također teško organizirati. Mijenjala su se državna ustrojstva i ideologije, siromaštvo je bilo posvuda, školska infrastruktura bila je dosta urušena, nedostatna, a prosvjetnih djelatnika nedovoljno.

Zgrada koja se nalazi u centru Županje, nekada je bila školska, napravljena je u neoklasicističkom stilu 1876. godine. Izgrađena je na kat i svojevremeno je imala šest učionica, i to četiri za nižu pučku školu i dvije za višu pučku školu. U njoj je organizirana nastava i u šegrtskoj školi, različiti tečajevi, a koristila je i za rad mnogobrojnim društvima.

Zanimljivo je spomenuti da je u školskoj godini 1918./19. nastava proširena sa sedmim i osmim razredom. To je bio ogroman napredak, i samo utemeljenje tadašnje takozvane „osmoljetke”, usudio bih se reći, imalo je veće ili pak slično značenje kao danas osnivanje nekih veleučilišta. Dakle, to je bilo prije 105 godina, kada je i nepismenost stanovništva bila velika.

U Županji u naselju Šećerana školske godine 1951./1952. otvaraju se prva četiri razreda osnovne škole, a školske godine 1954./1955. započinje s radom i gimnazija.

Posebno su zanimljivi kraći ili duži životopisi mnogih uglednika iz školstva, i ne samo onih iz kotara Županja. Spominju se brojna imena iz svjetovnoga i svećeničkoga života, zaslužnih za razvoj prosvjetiteljstva. U objema knjigama spomenuto je 80-ak imena. Slijede neka: Stjepan Adžić, Matija Antun Relković, Mijat Stojanović, Ivan Mažuranić, Ivan Filipović, Cvjetko Romić, Ivan Martinović, Sigismund Čajkovac, Martin Robotić, Krunoslav Tkalac, Josip Babogredac, Zvonimir Lacko, Matej Janković, Stjepan Gruber, Josip Barišić i Ivan Herman.

Autor se potrudio da prikupi što više fotografija. Posebno su dojmive one na kojima su učenici i učitelji, a jako su korisne i one koje pokazuju i školske zgrade. Knjiga je prepuna različitih tablica, izvješća, preslika spomenica i priručnika.

Korišteno je arhivsko gradivo iz Hrvatskogaškolskog muzeja, Državnoga arhiva iz Zagreba, Osijeka i Vukovara. Od literature koja je iščitavana najviše su zastupljeni Ivan Martinović, Krunoslav Tkalac i Stjepan Sršan. Obilazeći škole koristio je njihove spomenice, postojeću dokumentaciju, ali i iskaze djelatnika.

Za kraj, nešto bih htio posebno naglasiti: iza ovoga višegodišnjeg rada, istraživanja, putovanja i pisanja, ne stoji nikakva institucija, ustanova nego samo individualnost, misaonost, osjećajnost i ustrajnost Tomislava Lunke. Rijetki su danas takvi pisci, publicisti, koji će u vlastitoj nakladi tiskati ovakvo znamenito i sveobuhvatno djelo, a da im nije ni približno poznato kako će se ono u konačnici isfinancirati. Ovo je mali poduhvat koji sâm po sebi puno govori.

Profesor Tomislav Lunka napisao je kapitalno djelo iz povijesti školstva županjskoga kraja. Maksimalno se potrudio da mnoge povijesne činjenice istraži, objedini i kvalitetno obrazloži. U tome je u potpunosti uspio. Pustio je korijen svoga znanja i duhovnosti duboko u ovu našu prelijepu, pitomu ravničarsku zemlju i nikakve nadolazeće oluje ne mogu ga iz nje iščupati.

Prije šezdeset i pet godina tiskana je knjiga *Trojica iz Gradišta*

Dosegli razinu modernih pjesnika i pisaca

Županjski zbornik br. 12, Gradska knjižnica Županja, Gradski muzej Županja, Županja, 2024., str. 200–204.

Mislim da će nas podsjećanje na trojicu pisaca, na trojicu Gradištanaca, razveseliti, a mnoge i iznenaditi s njihovim stvaralaštvom. Mato Mandić, Pavao Varnica i Antun Jovanovac bili su seljaci, stočari, pastiri koji su ponajviše uz čuvanje marve čitali, ali i jako lijepo pisali. Vodili su život u dosluhu s prirodom, na rubu šume, na ivicama njiva, uz zvuk frule i klepet starinske klepke, pretvarajući riječi u stihove. Ovo što su oni stvorili je „djelo zemlje i naroda”, primjećuje Dionizije Švagelj. Prof. dr. sc. Goran Rem kazuje da Mato Mandić neumoljivo nagovara na tjelesnost prostora koji nije samo od ravnice i šume nego i mistične oplodnje, a da Pavao Varnica piše melankoliju i mističnu snovitost upućenu pejzažu, a tjeskobu razumije iz očuđujuće blizine, dok kod Antuna Jovanovca zapaža nevjerojatni talent koji još nije do kraja izbrušen. Vladimir Rem uočava da je osnovna značajka hrvatskih narodnih pjesama iz Slavonije osjećaj čvrste povezanosti sa svojim krajem te da su začetnici pučke pisane riječi Mato Mandić, Pavao Varnica, Antun Jovanovac i Grga Martinac, a Đuka Galović je doajen slavonske pučke poezije. Kroatist i stilist Ivo Frangeš mišljenja je da „književnosti nisu samo oni vrhovi na kojima sije vječno sunce ljepote, nego i klanci i nizine iz kojih se stremljivost vrhuncima”.

Ove tvrdnje znanstvenika i uglednih književnika osnažuju neka stajališta spomenuta u ovome tekstu. Naši su pisci, seljaci surađivali u listovima namijenjenim selu, povremenim zbornicima i kalendarima. Nakladnik knjige *Trojica iz Gradišta* je županjski Zavičajni muzej, tiskana je 1959. godine, a izbor poezije i proze izvršio je književnik Ivo Balentović potpisan kao Ivo Posavac. Naglašava da su Mandić i Varnica pjesnici kvalitetom prilično izjednačeni u svojim stihovima, dok je Jovanovac puno više umijeća pokazao u pisanju proze. U nekoliko svojih radova Jovanovac razotkriva talent; kompozicijski je jasan, pričanje mu je tečno i pitko, likovi plastični, opisi realistični, kao da su „iščupani” iz zbiljskoga života. Mandić i Varnica su pomno prisluškivali kucanje vlastitoga srca, pretakali su čuvstva iz duše u stihove mekih lirskih boja. Poeziju su intenzivno živjeli pa su je onda mogli i uspješno pisati. Intuitivno su u sebi nosili sva pravila književnoga

stvaranja te su ih na originalan način utkali u djelo. Iako su se pjesnički samoniklo razvijali i probijali naprijed pod uvjetima mnogih zapreka i poteškoća, dosegli su razinu modernih pjesnika, zaključuje književnik Ivo Balentović, a mi bismo mogli i sljedeće: Zavičajno pismo je potrebno, korisno, treba ga i dalje poticati, naravno i usavršavati, modernizirati, a ne negirati!

Goethe je za prirodu rekao da je misterij, a Schelling da je desna ruka umjetnosti. Dobra je filozofija polagana, šutljiva, naoko osamljena, a isto bih rekao i za pjesništvo. Ljepota prirode ima smirujući učinak, izaziva emocije blagotvorne za dušu koje potiču traganje za dobrim u samima sebi. „Između Boga i prirode nalazi se bolji čovjek”, primjećuje Mijat Stojanović. Još se u starogrčkoj književnosti spominje pisanje o prirodi. Lirska vrsta idila naziv je za lirsku pjesmu, ali i za svako književno djelo s temom iz mirnoga života u prirodi, posebno na selu. Tvorac idile je grčki pjesnik Teokrit koji je u kraćim pjesmama prikazivao prizore iz seoskoga života, posebno one pastirske. Slično je pisao i Rimljanin Vergilije čije se pjesme nazivaju bukoličke (prema grčkom bukols = govedar) i postaju omiljena književna vrsta. Turgenjev je bio pjesnik ruskoga krajolika i imao je veliki utjecaj na Ivana i Josipa Kozarca. Veliki Albert Einstein „preporučuje” da se duboko zagledamo u prirodu i tada ćemo sve bolje razumjeti.

Naslovnica knjige

Mato Mandić
(Gradište, 1902. – Gradište, 1975.)

Prvo proljetno oranje

Oranje,
oj, prvo moje oranje
u proljeće, kad sunce nagu zemlju ogrli
i kada sve iz pustoši zimske
s proljetnim vjetrom pohrli...

U to doba
zapregnem u kola svoja konja dva,
a oni veselo hržu, nogama zemlju kopaju.
I pođem u polje, u prirodu, u život,
među ptice i travke u sunčanom sjaju.

'Aj'te polako, vrančići moji,
povucite plug taj gvozdeni,
nek' zaore duboko, nek' zemlju prekroji,
ja ću za vama, hej, dio moji čili, mileni.

I krenemo.
Plug uroni u zemlju crnicu,
pa reže, slaže brazdu pokraj brazde,
mastan se kaiš isparuje, puši,
istočnjak blagi struji, zemlju suši,
a ja spokojno ravnam plug svoj gvozdeni
i blaženstvo ćutim u duši.

Mato Mandić

Pavao Varnica
(Gradište, 1909. – Gradište, 1995.)

Kad u kući drva nestane

Jutro.

Snijeg.

Na prozore bjelinom navire
studen,

ledene cvjetove prostire.

U sobi

sve nas je probudila hladnoća.

Braća moja na prozore zure,
u trošnim haljinicama se tresu:

„Danas ćemo se ipak nauživat snijega,
strkivat' se sa seoskog brijega...”

Petrolejka je davno ugasla na stolu.

Mati po ognjištu ogarke i trijeske traži,
vatru da naloži.

Dugo bolesni otac u krevetu leži,
noću u besanici kašlje uzdišući

u polusnu zove ili prijeti:

„Žita treba, djeco, samljjeti –
i drva, drva dovući...”

Pavao Varnica

Antun Jovanovac
(Gradište, 1911. – Gradište, 1983.)

Ivo i Kaja (ulomak)

Između mnogobrojnih porodica, koje je udes smjestio u sela Bosanske Posavine, ubraja se i porodica Pere Pantića. On – Pejo, bio čovjek visok, plećat, crna duga brka i mrka pogleda, u riječi oštar, a pri poslu brz i točan. Kada se prijeko u Slavoniji čuo prvi zveket kose na livadi, to je bio Pejo. Kada se u polju pokazao prvi krst zlatne pšenice, taj je složio i ukosio Pejo, a kada je započela vršidba, Pejo i opet prvi sa svojom bosanskom partijom na najboljem i najvećem stroju. Ostali radnici bacaju po jedan snop na dreš, a Pejo po dva, ali utaman – ne da se naprijed. Jedva je podigao pristojnu kućicu i najnužnije gospodarske zgrade. Zemlje malo, a i to podvodno, jedino bašća, kada šljiva urodi, odbaci nešto koristi, a i to malo, jer se proda trgovcu na zeleno. Zna Pejo, da ga trgovac izrabi, ali što će; djeca ne čekaju dok šljiva dozrije već išću: daj, gladni smo. Ima ih sedmero. Žena mu veli, da su blagoslov božji, ali Pejo osjeća, da su pokaranje božje i ako toga nikome ne kazuje. Ali ipak voli on svoju djecu, iako to ničim ne odaje. Brine se za njih i muči od ranoga proljeća do kasne jeseni po slavonskim poljima, a zimi opet u šumama i kanalima...

Antun Jovanovac

Evo, tako su pisali *Trojica iz Gradišta*.

Županja je kolijevka hrvatskoga nogometa

Ovdje je početak svega onog što se u Hrvatskoj zove nogomet

Prvo igranje nogometa u Hrvatskoj/The first football playing in Croatia, Gradska knjižnica Županja, Gradski muzej Županja, Županja, 2024., str. 6.

U naslovu je dio izjave Vlatka Markovića, dugogodišnjega predsjednika Hrvatskoga nogometnog saveza (1998. – 2012.), dobro upućenoga u rad i povijest Saveza i nogometa, izrečene 2010. godine u Županji, u prigodi obilježavanja 130 godina igranja nogometa u Hrvatskoj.

Temeljem višegodišnjih, desetljetnih istraživanja, dokazivanja činjenica i pisanja brojnih pojedinaca, stručnjaka, a na preporuku immanentnih imena iz povijesti hrvatskoga sporta, te odluka nogometnih komisija, tijela, saveza, Županja je 22. listopada 1969. godine i službeno proglašena kolijevkom nogometa u Hrvatskoj i Jugoslaviji.

U *Enciklopediji jugoslavenskoga nogometa* (Spektar, 1974.), monografijama *100 godina nogometa u Hrvatskoj 1880. – 1980.* (Hrvatski nogometni savez – HNS, 1983.), *Hrvatski nogometni savez – 80. obljetnica 1912. – 1992.* (HNS, 1992.), *Nogometni leksikon* (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2004.), i u mnogobrojnim drugim tiskovinama, na otkrivanjima spomen-obilježja, na proslavama nogometnih obljetnica u Županji i Zagrebu 1969., 1980., 1995., 2005., 2010., 2012., 2015. godine jasno je izrečeno i potvrđeno da je prvo igranje nogometa u Hrvatskoj započelo u Županji.

Županja je kolijevka igranja nogometa u Hrvatskoj (ne samo prve nogometne lopte!), to je općepoznata, znanstveno potvrđena i općeprihvaćena činjenica. Franjo Frntić (1919. – 2000.), sportski djelatnik, povjesničar sporta, publicist, 30-godišnji urednik časopisa *Povijest sporta* (*Povijest hrvatskoga športa*), obnašao je 1980. godine dužnost predsjednika Komisije za povijest nogometa u Hrvatskoj i ovo je zaključno ustvrdio: „Taj gospodarski i privredni položaj Županje od prije stotinu godina je uzrok današnjeg nogometnog slavlja. Međutim, da se nešto može slaviti, moraju za to postojati uvjeti, razlozi i dokazi. Mi imamo to sve troje.”

Mislim da je potrebno istaknuti još poneke stvari. Jugoslavenski nogometni savez je, 1969. i 1980. godine, obilježavajući nogometne obljetnice, postavio u

Županji dvije ploče s natpisima koji su započinjali istovjetno: „U znak sjećanja na prvo igranje nogometa...” Hrvatski nogometni savez je 1980. godine na ploči spomen-obilježja ispisao tekst: „Proslavljajući stotu godišnjicu početka igranja nogometa, 1880. – 1980. ...”.

Središnja proslava 100. obljetnice igranja nogometa u Hrvatskoj i Jugoslaviji bila je u Županji 13. prosinca 1980. godine i započela je svečanom sjednicom Jugoslavenskoga nogometnog saveza, Hrvatskoga nogometnog saveza, Regionalnoga nogometnog saveza Slavonije i Baranje i Općinskoga nogometnog saveza Županja. Zasedala su četiri predsjedništva i donijela su nekoliko odluka. Jedna je odluka jako bitna, ima sedam točaka, a prva glasi: „Utvrdjuje se grad Županja kao mjesto gdje se pojavila prva nogometna lopta i gdje je dolaskom Engleza 1880. godine ozvaničeno prvo igranje nogometa u našoj zemlji.”

Ova odluka predstavlja definitivnu potvrdu, verifikaciju prvoga igranja nogometa u Hrvatskoj!

Knjiga napisana na „čvrstim podacima i neospornim činjenicama”

Dakle, *prva nogometna lopta pojavila se 1979. godine*, a Županja je proglašena kolijevkom nogometa još 1969. godine! Tu činjenicu trebamo stalno imati na umu. Doduše, počesto se kroz dokumentaciju i komunikaciju upotrebljava pojam *prva lopta* (čak i do 1979. godine dok lopta još nije pronađena!), ali je on najčešće imao simboličko značenje i predstavljao je vizualizaciju prvoga igranja nogometa. Naravno, lopta je poslana na ocjenu starosti u Tehnološki centar u Karlovcu, kao i na dodatno vještačenje u Njemačku i Englesku gdje je potvrđeno da je stara od 90 do 110 godina.

Sadržaj ove knjige jednak je onomu iz drugoga dijela monografije *100 godina „Graničara” iz Županje i 140 godina igranja nogometa u Hrvatskoj*, tiskane 2021. godine. On je sročен фактографским и визуалним језиком, хронолошки, чврстим подацима и неоспорним чињеницама. Сматрам да ће ова јединствена публикација, написана у засебном, двојезичном облику, коначно отклонити понеке двојбе, сумњиčenja, колебања и ојачати одређене спознаје поодавно откривене, али недovoljno познате и (is)кориштене, изузетно важне за национално, а посебиче за žупанјско идентитетско оснаживање.

Osvrt na pjesništvo Mande Filipović

Pjesništvo čvrsto i duboko povezano s tradicijom

Manda Filipović

Pjesništvo Mande Filipović (rođ. 1963.) iz Soljana je čvrsto i duboko povezano s tradicijom i njezinim vrijednostima. Piše o onomu čega ima ponajviše u srcu i ono je zasigurno umjetničko djelo. Budući da kao takvo i ne mora biti podvrgnuto nikakvim unaprijed stvorenim pravilima, ipak ćemo mi to učiniti, uz neka objašnjenja jer ono proizlazi iz narodnoga (pučkoga) izvorišta, a na njega se počesto gleda, neselektivno, s puno predrasuda i nevjericе.

Županjski, vinkovački i đakovački kraj („duša, prijestolje i srce Šokadije”) iznjedrili su mnoge narodne pjesnike. One uspjelije iz županjske Posavine prepoznavao je i podupirao književnik Ivo Balentović. U nakladništvu Zavičajnoga muzeja iz Županje 1959. godine napisao je djelo *Trojica iz Gradišta*. Mato Mandić, Pavao Varnica i Antun Jovanovac pisci su s puno pjesničkoga talenta, a njih je razotkrio upravo Balentović. Njihova lirika, kao i mnogih drugih, zastupljena je i u *Županjskom zborniku* tiskanom 1967. godine. Književna narodna riječ pronašla je svoje mjesto i na *Šokačkom sijelu* 1971. godine i traje do danas.

Na *Vinkovačkim jesenima* 1970. godine sudjelovali su pjevači izvornih narodnih pjesama i svirači starih narodnih instrumenata, a sljedeće godine svoje su pjesme čitali narodni pjesnici Ivan Jemrić, Marko Vestić (djed poznatoga pjesnika i skladatelja Marija Vestića) i Tuna Garvanović. Od 1974. godine u Đeletovcima se organizira *Sijelo pučkih pisaca Slavonije i Baranje*. O tom događaju Martin Grgurovac je 1987. godine napisao zbornik, tiskan u nakladništvu Društva hrvatskih književnika – Ogranak Vinkovci (urednik Vladimir Rem).

Iz đakovačkoga kraja javljaju se pisci Lucija Karalić, Đuro Antun Perić, Šima Đurin Petričević – Šokac. Mato Zlatko Damjanović dolazi iz Strizivojne, riječ je o vrlo kvalitetnom pjesniku, vjerojatno u današnjici, ponajboljemu, nastavljaajući književnim putem Đuke Galovića. O njegovu pjesništvu pisao je i akademik Stjepan Damjanović. Toliko u kraćim crtama o povijesti i sadašnjosti narodnoga (pučkoga) pjesništva, i držim da se s vremena na vrijeme na njega treba prisjetiti.

Tema je jedna od temeljnih pojmova književnoga djela, i naglašavamo, nema uzvišene teme. U pjesništvu Mande Filipović Slavonija, Šokadija, Šokci i Šokice, poljski poslovi, običaji, nošnje, šuma i priroda imaju dominirajuću ulogu. Albert Einstein je u svezi prirode rekao zanimljivu misao: „Zagledaj se duboko, duboko u prirodu, i tada ćeš sve bolje razumjeti.” Ivan Golub definira zavičaj ne samo kao fizičko nego i „teološko mjesto”.

Izbor teme i naslova uvjetovan je zavičajnom baštinom, lokalno usmjeren, on je starinski, tih, a želi biti i idiličan. To je jedna od poruka koju autor upućuje čitatelju. Znamo da se književnost ostvaruje u suradnji i komunikaciji pisca, djela i čitatelja (publike), i to moramo imati stalno na umu.

Književno djelo je sustav određenih odnosa. Bez poznavanja okolnosti nastanka nekoga djela nema nikakvih mogućnosti, odnosno preduvjeta za njegovo razumijevanje. Kod pjesnikinje Mande Filipović sve je jasno; piše proživljeno pjesništvo, Panonija je njezin duhovni prostor, i ona se njemu ne može oduprijeti. Pjesme su joj žive, slikovite, ritmične, kao da se pridržava uputa Jure Kaštelana koji kazuje da „poezija uvijek mora biti poezija”. Obilato koristi sva čula, kako bi što bolje vidjela, osluhнула i osjetila. Emocija joj je spojena s mišlju. U njoj se rađa gorljivost koja je evo pretočena u vrijednu umjetničku tvorevinu, u uspješnu poeziju.

Krleža kaže: „Sve što pišem je emotivno, da nije, ne bih pisao.” Istoga je mišljenja i slikar Zoltan Novak te kazuje da bi umjetnost trebala biti uronjena u osjećajnost. Pisanju treba pristupiti svim srcem i svom dušom, samo treba paziti da patetika ne zavlada tekстом.

U rukopisnoj zbirci mogu se primijetiti poneke figure dikcije, riječi, konstrukcije i misli, te slikovitost, konkretnost, emocionalnost i ritmičnost stila. Rima je pretežito parna, ona koja vezuje dva uzastopna stiha (označavaju se: aa, bb) i zahvaljujući ponajviše njoj, pojavljuju se ritmičke tendencije u pjesmama s kojima se kondenziraju emocije.

Pjesme su podjednako uspješno napisane, ipak izdvojio bih naslove *Prolitni pljusak*, *Špenzle* i *Šifoner*. *Šokači divani* i *Moj dida* prozni su uradci.

Akademik Milivoj Solar, hrvatski teoretičar književnosti, govori o postojanju ozbiljne i zabavne književnosti. Ističe da unutar zabavne književnosti postoje djela koja se izdižu iznad općega prosjeka vrijednosti, upravo kao što unutar ozbiljne književnosti postoji ne mali broj djela koja ne nadvisuju proizvode zabavne produkcije. Zabavna se književnost, kao posebna vrsta književnosti, uklapa u sustav suvremenih književnih vrsta i tipova.

Zbog čega sve skupa ovo ističem? Duboko sam uvjeren da postoji puno književnih djela koja su potekla iz narodnoga (pučkoga) izvorišta, kao ova naše Mande Filipović, i koja se po mnogim obilježjima mogu svrstati u ozbiljnu književnost.

Ona manje uspješna, nekih autora, možemo smjestiti u zabavnu književnost, dajući im legitimnost i svrsishodnost postojanja, nikako ih ne smijemo obezvrijediti jer su proizvod toploga srca i dobre namjere, nose u sebi određenu važnost, plemenitost te značenje za razumijevanje tradicije, ali i današnje civilizacije.

Tiskana je knjiga o županjskoj zavičajnoj baštini

Neka nam stara i novosagrađena staništa budu stalna susretišta!

Petnaest godina Udruge stanara šokačkih stanova Đeram Županja, Udruga stanara šokačkih stanova Đeram Županja, Gradska knjižnica Županja, Županja, 2025., str. 7–8.

U Slavoniji gotovo da i nije bilo gospodarstva koje nije imalo i svoj stan. Stan je staro blago šokačko, a to ističe i pučki pisac iz Šiškovaca Iva Jemrić – Rus: „Sa stana je život poticao, sa stana je izvor dobar bio, sa stana se teklo i gradilo, sa stanom se sva'ko ponosio.” Stan je bio drugi dom, na njemu je sve vrvjelo. Na stanu se nekada „rano ranilo i puno radilo”.

Ante Knežević objavio je 1990. godine obimnu i jako vrijednu knjigu *Šokački stanovi*. Dobro izučivši sve što su o stanovima pisali mnogi autori, a ponajviše Josip Lovretić, Marko Kadić i Manda Svirac, stvorio je čvrsti temelj knjizi na kojemu je nadograđivao mnoge statističke podatke došavši do njih istraživačkom metodom. Opisao je stanove od postanka (od sredine 18. stoljeća) pa do nestanka (sredina 20. stoljeća). I terenski rad bio je zahtjevan, pričao je s mnogim suradnicima-kazivačima koji su živjeli, kako autor kaže u *užoj Šokadiji* (županjski, vinkovački, đakovački i brodski kraj). Napominje da se gotovo polovica stanova smjestilo na području nekadašnje Općine Županja, čak 1633 stana od evidentiranih 3641. Babina Greda imala je 349 stanova, Gradište 242, a Županja 61 na 26 lokacija, što zauzima 16. mjesto po brojnosti.

Pedagog, književnik i etnograf Mijat Stojanović je 1858. godine uvjerljivo i dojmljivo ocrtao stan. Primjećuje da su proljeće i jesen dva godišnja doba kada je najugodnije živjeti na slavonskome stanu. U proljeće kudgod baciš okom na stan, vidiš ljepotu, krasotu, divotu, uzoritost i milinu: stabla puna cvijeća, livada puna mlađane bujne zelene trave, gaj i dubrave puni ptica pjevačica, lug pun lišća, vrt pun zelenja i cvijeća, dvorište puno živadi i marve, njiva puna mlada usjeva, srce puno ufanja i slatke nade.

U jesen kudgod pogledaš na stanu, svud je puno božjeg blagoslova: štagljevi i guvna puni su žita, sjenici puna sijena, *okoli* puni marve, dvorište puno odrasle živadi, stabla puna zrela voća, vrt pun dozrela zelenja i raznog povrća, *mliječ-*

njak pun bijeloga smoka, srca stanara puna utjehe i zadovoljstva. Slavonci sa stana izdržavaju dom, i tko ima čestit stan i dom mu je dobar.

Evo, spomenuto je samo nekoliko razloga zbog čega je ovu zavičajnu baštinu trebalo oživjeti, a to su na inicijativu nekolicine vlasnika tradicionalnih šokačkih stanova učinili Županjci osnovavši 9. travnja 2009. godine Udrugu stanara šokačkih stanova *Đeram*. Na Osnivačkoj skupštini Udruge, koja je okupila tridesetak članova, za predsjednika izabran je Antun Balentović – Mašin i sve do danas obnaša tu časnu dužnost. Tada je rečeno da su neki od glavnih zadataka Udruge oživljavanje i promicanje tradicijskoga načina života na šokačkim stanovima, stanarskih alata i zanata, stanarske gastronomije te očuvanje i zaštita prirodnoga okoliša.

Stan je nekada bio drugi dom

Knjiga je podijeljena u nekoliko cjelina. Objašnjena je županjska povijesna zbilja do sredine 20. stoljeća, navedena su starosjedilačka prezimena s nadimcima. Oko prezimena, broja kuća, o posjedovnome opsegu obradivih površina, kao i o starovirskim, šokačkim stanovima dragocjene podatke podario nam je

Karlo Bušić – Jelić. Isto bi se moglo reći i za Iliju Lešića – Bartolova, velikoga zaljubljenika u zavičajnu povijest. Kroz toponime županjskoga područja, koje je Lešić naveo, dobili smo informacije velikoga značenja. Marko Kadić je kroz povijesno-etnografski prikaz vrlo kvalitetno opisao život na selu i stanu od sredine 19. pa do sredine 20. stoljeća. U monografiji se nalazi i nekoliko poetskih uradaka na temu stana i stanovanja.

Tijekom svih petnaest godina Udruga stanara šokačkih stanova *Đeram* aktivno se uključila u gotovo sve manifestacije tradicijske kulture upriličene u gradu Županji i taj rad, silni entuzijizam prepoznat je i izvan lokalnih okvira. Udruga je nositelj gradskoga priznanja, kao i njezin dugogodišnji predsjednik Antun Balentović – Mašin.

Oživljavati misli, dah i duh minulih vremena uvijek pobuđuje snažne osjećaje. Naši su predci živjeli jednostavnim životom i od njih moramo neprestano učiti. Ako svakodnevicu pojednostavimo, onda ćemo u njoj lakše prepoznati ono najbitnije, a zatim te uočene spoznaje treba njegovati. Članovi Udruge stanara šokačkih stanova *Đeram* na tragu su takvoga promišljanja, svojim nesebičnim angažmanom navedeno i potvrđuju, i odašilju nam mnoge poruke: zavičajnu baštinu treba ljubiti, vezu sa zemljom svakako zadržati, kao i odnos prema starim šokačkim stanovima, ali i novima u stvaranju. Neka nam stara i novosagrađena staništa budu stalna susretišta!

Uz priču Martine Vlahov *Nesuđen cvijet*

Ljubav omogućuje bolje vidjeti

9. Dani Antuna Gustava Matoša, Tovarnik, 2025.

Jedni kažu da je ljubav slijepa, a drugi da otvara oči i bez obzira na sve, omogućuje bolje vidjeti. Martina Vlahov napisala je priču *Nesuđen cvijet* i čini mi se da u njoj postoji više dodirnih točaka koje govore o ovoj drugoj spomenutoj tvrdnji. Malo je ljudskih radosti koje su tako duboke i uzbudljive kao ona koju iskuse dvije zaljubljene osobe. Ljubav je čežnja, napetost, ispunjenje i bol. I patnja je ljubav, a nje ima posvuda u ovom prekrasnom romantičnom djelu.

Viktor i Jelena dvije su mlade osobe, amaterski fotograf i studentica književnosti, i njihov slučajni susret u Zagrebu, na uglu Ilice i Frankopanske pretvorit će se u ustreptalo zaljublivanje, u zbližavanje. Provodili su zajedno mnoge trenutke, raspravljajući o knjigama, životu, umjetnosti, rodila se istinska ljubav. Nažalost, ta veza nije dobila čvrstinu, ljubav svoju nisu mogli zapečatiti.

Martina Vlahov

Spisateljica Vlahov navodi: „Viktor je shvatio da je Jelena bila njegov 'nesuđen cvijet' – simbol ljubavi koja se dogodi na prvi pogled, ali koju je život odveo na drugi put. Poput Izabele iz Matoševe novele, Jelena je ostala njegovu srcu kao ideal, kao sjećanje na ono što je moglo biti.” Autorica ukazuje na jednu od najnježnijih Matoševih novela, ne navodeći joj naziv, a to je djelo *Cvijet sa raskršća*.

Ako bih trebao uputiti neku poticajnu, savjetodavnu rečenicu mladoj autorici, onda skrećem pozornost na nekoliko stvari. Bez obzira što je ovo djelo napisano prema uvjetima za natječaj, vidljivo je da Martina Vlahov ima u pisanju svoje uzore, a to je za svaku pohvalu. Goethe kazuje da samo istinski visokondareni pjesnici osjete potrebu baviti se velikim prethodnicima. Apsolutne originalnosti nema. Književnik i mislilac Goethe cijeli je život učio od Molierea, Matoš i Ujević od Baudelairea, Josip Kozarac od Turgenjeva.

Nadalje, i Matoš i Vlahova opisuju ljubav sa svim osjetilima (vidom, sluhom, mirisom, okusom i dodirrom) koristeći domišljato i umješno stilsku figuru sinesteziju koja ujedinjuje sve te načine zapažanja. Kada sinestezija pokaže igrivost, onda se rađa izvrsnost. Preko vida uočavamo 65 % naših spoznaja (nije ga dobro ignorirati, eliminirati), i stoga je razumljivo da nam njegova prisutnost dodatno „izoštava ljubavnu zbilju”, senzibilnost voljenih osoba, ali i stvara upečatljivu atmosferu. Evo nekih primjera: u tišini ljetnog jutra, pod velom magle, zeleno svjetlo, žuta pisma.

Držeći se Matoševih velebnih književnih ostvarenja i načina pisanja, Martina Vlahov nesretnu ljubav između Jelene i Viktora idealistički prikazuje, estetizira, opisuje nježnost i krhkost ljubavi, ali i njezinu čistoću i unutaraju ljepotu. Životna je situacija zaljubljene razdvojila i ostale su samo bolne uspomene.

Martina Vlahov razvila je lijepu kratku priču i ispričovijedala ju je na sugestivnan način. U njezinu pisanju nema suhoparnosti, informacijskoga zagušenja, nametljivosti, iživljavanja, srditosti nego iskrene i duboke emocije. Misli su joj čiste i plemenite, a jezik u ponekim dionicama poetski. Književnost je izašla iz ove mlade autorice i sudeći prema ovome uratku, treba zasigurno zadobiti naše puno povjerenje i u daljnjem stvaranju.

Uz priču *Ljubomora* Tomislava Šovagovića

Ispričana priča visokoga umjetničkog dosega

9. Dani Antuna Gustava Matoša, Tovarnik, 2025.

Tomislav Šovagović zna ispričati kratku priču, vrstan je poznavatelj ove književne forme. Nije ni malo lako u ograničenomu broju stranica stvoriti jednostavnu radnju, uvrstiti i psihologizirati mali broj likova te iznjedrati veliki duhovni doživljaj. Šovagovićevo pisanje je kontrolirajuće, visokoga umjetničkog dosega i pričom *Ljubomora* potvrđuje svoju književnu vrijednost.

Tomislav Šovagović

Autor se odvažio, ušao je u Matoševe cipele i estetiziranim putem, laganim, odmjerenim, ali sigurnim korakom došetao do samih spisateljskih vrhunaca. Zbog toga se u velikoj mjeri razbuktao osjećaj bliskosti između pisca i čitatelja. Stvoreno je izvrsno oblikovano umjetničko djelo.

U priči *Ljubomora* Šovagović oslikava Matoševu, odnosno svoju nutrinu. U tome pisanju nema razmetljivosti, ali ima jednostavnosti s puno ritmičke protočnosti u kojoj se lako uočava izvorna emocija ljubav. Ljubav je najmoćnija emocija, ali joj ljubomora stalno podmeće noge. O tome „podmetanju” govori se u ovoj priči koja se mogla nazvati i *Prizor iz Frankopanske*. Naime, u polutama Frankopanske ulice Matoš je ugledao ljubljenu Olgu s drugim muškarcem i na osnovu toga prizora započela je Šovagovićeva priča.

Kod pisanja ponekad se prvo „naleti” na osjećaj, a ponekad na misao. Kod Šovagovića je ta pojavnost uravnotežena i mislim da je i taj odnos dao doprinos ovome uspjelome kreativnom ostvarenju. Držim da je takvo načelo dobro, i njega bi se trebalo primjenjivati i u drugim književnim rodovima, posebice pjesništvu.

„Teško onom koji jako voli”, poznata je Matoševa uzrečica. Naravno, to je mogao napisati jer je takvo stanje često i intenzivno proživljavao i jer je njegova duša satkana od posebne ljubavne pređe. Postoje Matoševe brojne i različite ljubavi, a Tomislav Šovagović nam oslikava onu prema voljenoj osobi Olgi. Ali, oprostite, i u ovoj prigodi moram naglasiti onu njegovu prema domovini. Ona je

uistinu iznimna, nadasve poučna i vječna. U priči *Ljubomora* nije izravno naglašena, ali je prisutna, zamijećena, primjerice, kod spominjanja pogubljenja hrvatskih vođa u Bečkom Novom Mjestu ili u *jecanju hrvatske duše*.

Matoš je doživljavao naciju kao simbol vlastite duše, doživljavao ju je kao roditelja, kao majku, kao nerazdruživi dio svoga vlastitog bića, pa poručuje: „Domovino, lijepa naša domovino, dogmo skepse, čežnjo našeg ropstva, simbole naše duše, vezo naša s Bogom i čovječanstvom, jedina dužnosti i najviši naš zakone, zipko i grobe, kruše naš svagdašnji, slatko mlijeko jezika majčina, drevna kraljevino, draga, sveta, gažena, mučenička zemljo naša Hrvatska.”

Matoš je domovinu ljubio do bola, i uvijek se možemo, ali i trebamo prisjetiti te snažne ljubavi u raznim trenucima svakidašnjice, a meni se to učestalo događa, posebice kada čujem pjesmu Radojke Šverko *Ljubim te do bola*. No vratimo se onoj boli koja se spominje u priči *Ljubomora*. Autor se u Matoševo ime pita: „Zašto boli svako od četiri slova tvojega imena i boljet će dugo, slutim, toliko da se neću stići oporaviti? O kao oporost, L kao laž, G kao gluma, A kao amoral.”

U ovoj priči autor se dotaknuto svega onoga bitnog i znanoga o Matošu: viončela i razmišljanja o umjetnosti, oštroumlja i napetosti („Ne uspijevam mislima narediti da ne misli”), gladovanja i oskudice, zagrebačkih ulica i njegovih simbola (Frankopanske, Ilice, Lotrščaka), dezerterstva, beogradske kasabe, Pariza, pisanja i dopisivanja s voljenom Olgom, igranja šaha, Srijema i Tovarnika.

Matoš nam „preporučuje” da trebamo neumorno raditi na istančanosti duše. Očigledno ga je Šovagović poslušao te je u svome djelu ustrajao na profinjenoj opisivanju detalja, s puno ugladenosti i kultiviranosti, čvrsto vjerujući u potencijale duha, ali i jezika. Njegov odabir riječi to potvrđuje.

Evo kako vidi Matoša šahistu i najjaču figuru kraljicu: „Mozak šahista morao bi smisliti bolju strategiju izbjegavanja šah-mata, no moja je kraljica našla novoga, valjda prikladnijega kralja. Ruku na srce, potezi lovca nisu bili najmudriji, zato i postadoh lovinom, neotpornom na iznenađenja crno-bijelih prevarantskih kvadratića.”

Šovagović opisuje Srijem, cigle Matoševe rodne tovarničke izbe, mirise, boje i zvukove nepregledne ravnice, ocrta crkvene tornjeve, svanuća i sutone. Koristi se i biblijskim jezikom: glavosijek, crkva svetoga Vinka Paulskoga, sakrementalno polijevanje vodom, riječima se oživljuje i ubija, dok ponovno ne dođe Krist.

Nakon tri godine razmijenjenih nježnosti između Olge i Gustava, dogodila se neuzvrćena ljubav. Iako se stvorila velika i neiscjeljiva rana, na Matoševu srcu

ne zapažamo gorčinu, nego samo žal i sjetu. Šovagović je to dobro zamijetio te završava priču smirujuće: „Sve je bila obična prijevara, neka im je sa srećom. Jesam li je uopće volio? Sada je svejedno.”

Matoš se od svih nepravednosti, patnji i svakoga bola, nesretne ljubavi, od brige za podjarmljenu Hrvatsku, kojekakvih najezdi i progonitelja trajno sklonio u umjetnost, a ona je moćna zaštitnica i velika pokretačka snaga. Sve nas je prodrmala, okupila, a Tomislava Šovagovića i uvelike nadahnula napisavši sjajnu priču *Ljubomora*.

U povodu 110. obljetnice rođenja županjskoga pisca Ferde Bačića

Nadahnuto i sjetno opisivanje rodnoa kraja

Kolivka, Udruga *Vinkovački šokački rodovi*, Vinkovci, 2025., str. 40–41.

Imamo sreću da je hrvatski književni kritičar Ivan Pandžić 1983. godine vrlo opsežno opisao život i djelo županjskoga pjesnika i novelista Ferdu Bačića. Hrvatski biografski leksikon preuzeo je dio toga životopisa, dostupan je svima, što uistinu predstavlja veliko bogatstvo. Marinko Plazibat priređivač je knjige *Izabrana djela* (Nakladnička kuća *Privlačica*, 1994.), a odnosi se na županjske pisce Ferdu Bačića i Martina Robotića. Njegov osvrt na pisca Bačića zanimljiv je i uvjerljiv.

Ferdo Bačić (1915. – 1980.)

Ferdo Bačić rođen je u Županji 20. siječnja 1915., a umro u Zagrebu 4. kolovoza 1980. godine. Potječe iz ugledne seljačke obitelji Bačića – Jerkovića. Odrastao je u teškim uvjetima jer mu je otac umro mlad, u 36. godini života. Osnovnu i građansku školu završio je u Županji. Radio je kao volonter i odvjetnički vježbenik u sudu u Županji, a kasnije u Vinkovcima i Čazmi.

Godine 1943. odlazi u partizane. Poslije Drugoga svjetskog rata radio je u banci u Novoj Gradiški, u Ministarstvu ribarstva, Sekretarijatu unutarnjih poslova. Nakon 1956. godine zapošljava se kao tajnik u jednoj zagrebačkoj osnovnoj školi i tamo ostaje do mirovine.

Bačić je autor sedam knjiga, bio je član Društva pisaca radnika. U književnosti se javio pjesmom *Hrvatskom oraču* u zborniku *Hrvatski orač* (Vinkovci, 1940.). Pjesmom i prozom predstavljao se u velikom broju publikacija, vrlo široke orijentacije: od ideološke, preko neknjiževnih do književnih. Nabrojat ćemo samo neke: *Mladost*, *Republikanska božićnica*, *Izvor*, *Ribarstvo Jugoslavije*, *Slobodni dom*, *Pionir*, *Seljačka sloga*, *Koraci*, *Zmaj*, *Žena u borbi*, *Narodni list*, *Lovački vjesnik*, *Priroda*, *Novosti*, *Riječka revija*, *Ogledi*, *Revija*, *Županjski zbornik* i *Godišnjak* (vinkovački).

Od 1951. do 1954. godine Radio Zagreb emitirao je više njegovih priča i crtica. S Ferdom Škrljcem napisao je liberto za komičnu operu *Zamijenjeni mladoženja*, a više je skladatelja uglazbilo cikluse njegovih pjesama. Glavni odbor Sindikata Hrvatske nagradio mu je pjesmu iz lirske poeme *Izlet u Zavičaj*, a Savez kulturno-prosvjetnih društava u Zagrebu pjesmu *Zadružna*. Ciklusom *Proljećna simfonija* zastupljen je u zbirci *Koloplet* (Zagreb, 1954.) zajedno s Tinom Ujevićem, Franom Alfirevićem i drugima. U rukopisu je ostavio stihove za djecu, roman *Kacige i violine* i pripovijest *Esterin dnevnik*.

Djela: *Radosno doba*, Zagreb, 1954.; *Ciganske varijacije* (zajedno s Ivom Balentovićem), Zagreb, 1954.; *U sjeni šume* (zajedno s Ivom Balentovićem), Zagreb, 1955.; *Mali Obren u ratu i druge pripovijesti*, Zagreb, 1955.; *S proljetnim vjetrom*, Zagreb, 1956.; *Naše gljive*, Zagreb, 1958. i *Dijadem za Muneveru*, Zagreb, 1969.

O Bačićevu stvaralaštvu pisala su mnoga poznata i cijenjena imena iz književnoga i kulturnoga života. Spomenut ćemo poneka: Ivo Balentović, Miroslav Slavko Mađer, Novak Simić, Dionizije Švagelj i Vladimir Rem.

Opisujući Bačićev opus, Marinko Plazibat spominje kako autor počesto u središte pozornosti postavlja „doživljaj prirode”, odnosno „ponašanje prirode” i

čovjeka u njihovoj uzajamnosti. Naglašava da Bačić uvijek piše dopadljivu, živahnu i optimističnu pjesmu. Bačićeva se proza bavi čovjekom i onim dobrim i onim zlim u njemu. Prikazuje svoga Šokca u društvenim previranjima, kako se snalazi i kako (ne)prihvća nove običaje i načine života.

Književnik Ivo Balentović kaže za Bačića da je tih, nenametljiv i ne povodi se pomodarstvom. Bačić stvara razumljivu i suptilnu poeziju u kojoj se redovito ogleda njegov rodni kraj, pjesnik je posavske ravnice.

Donosimo Bačićevu pjesmu objavljenu još davne 1949. godine u *Republikanskoj božićnici*, hrvatskom seljačkom kalendaru.

Oj, sunašce, ogrij polja!

Oj, sunašce bakljo dana,
Obasjaj nam šumske staze,
Cvjetni ćil'm i bogaze,
I polja nam zasijana.

I u polju bez međaša,
Nabujale vlati snaži,
Nek' dorastu vite raži,
Nek' dozori sjetva naša.

Pa se nasmij, prigni čelo,
Izlij moćne vatre svoje,
Neka pršte žarke boje,
Da pozlati zrnje zrelo.

Zablistat će žita naša,
I topola srebrenasta,
Nizat će se snop do plasta
Po poljima – bez međaša.

Uz zbirku pjesama Franje Pavličića *Nad lomačom poezije*

Knjiga vrijedna divljenja

Književna riječ, Društvo hrvatskih književnika, Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, broj 1-2/2025., str. 111–113.

Knjiga pjesama Franje Pavličića pod nazivom *Nad lomačom poezije* predstavlja veliko pozitivno iznenađenje, posebice ako se ima na umu da je ona pjesnički prvijenac. Franju sam do sada poznao kao glazbenika, istaknutoga tamburaša-basprimaša, a od sada kao i nadarenoga i stilom autentičnoga pjesnika. Njegov uradak je zadivljujući, začuđujući po više osnova. Objaviti 104 kvalitetne pjesme u „dahu“, kako reče sâm autor u pjesmi *Sazrijevanja*, predstavlja istinsko umijeće. No kasnije u istoj strofi napominje da su one „davno, davno začete“. Iako su one „davno začete“, ne mogu povjerovati (jer mi djeluje fascinirajuće) da nisu u nekom obliku zapisane i izvjesno vrijeme „odstajale“.

Postoje neki standardi oko tiskanja i oblikovanja knjiga. Uobičajeno je da u njima postoji jedna stranica koja govori o piscu. Franjo je uredio i lektorirao svoju zbirku pjesama, što je nesvakidašnja pojava, a o sebi nije ispisao ni riječi. Pojašnjavam to kao znak skromnosti i poniznosti, možda i pretjerane!?

Knjiga se sastoji od devet cjelina, vrijedno ih je spomenuti: *Kapi lirike*, *U vrtlogu neminovnosti*, *Smrt broda*, *Krhotine*, *Duše koje traže mir*, *Zagonetke*, *Vrijeme štakora*, *Poezija od betona* i *Sazrijevanja*. Iza svakoga navedenog naziva, što je zanimljivo (prvi put se susrećem s tim) postoji interpunkcijski znak trotočje, a znamo da on označava nedovršen, izostavljen tekst. Naravno, i to nije slučajno upotrijebljeno.

Pavličićev poetski jezik je modernistički. U prvom dijelu knjige poneke mi pjesme nalikuju na matoševske koncepcije i obrise (*Ožujak*, *U srcu svome zelen vrt posadi* i *Neznane kiše*), a u cijelosti gledano možemo zaključiti da nam autor poručuje, ono što je i već spomenuti veliki Matoš izrekao: „Postati čovjek je ljepše nego postati kralj.“

Što je poezija? Je li to ozbiljna stvar, neka igra intelektualna ili nešto treće? Mišljenja sam da je ona i jedno, i drugo, i treće! U vinkovačkim *Novostima* iz 1959. godine objavljen je interesantan tekst, potpisan pod imenom Đ. Šušnjić: „Svaki čovjek nosi u sebi svoju životnu dramu. Jedni je otkrivaju svijetu, drugi umiru

zajedno s njom. Jedni ostavljaju svoju životnu poruku, drugi ostaju bezimena. Pjesnici su oni prvi, a ništa manje i oni drugi. A ne može se reći što je teže i potresnije.”

U poeziji tražimo ono što nam nedostaje (topline, ljepote, pravičnosti, razumijevanja, mudrosti i istančanosti duše), a istovremeno odbacujemo raznovrsne oblike zla (laž, dvoličnost, izraženo samoljublje, pohlepu, krađu i isključivost). Je li zlo neuništivo? Izgleda da jest, ali možemo li se s time pomiriti i dopustiti da se dobro upropašćuje te zapasti u malodušje? Pavličić negativističku stvarnost razobličuje i do srži razgolićuje počesto na jedan ironičan pa i blago sarkastičan način, ali pritom ukazuje i na ljudske bitnosti.

Pjesme koje su me najviše dojmile su *Savska filharmonija*, *Groblje papirnatih aviona* i *Sav od želje za žiškrom čistoće*.

Pjesništvo bez filozofije je kao jelo bez soli, ali ako u njemu ima puno soli, jelo, odnosno pjesma postaje nejestiva, neprobavljiva. Kreativni duh i beskrajne imagincije su uvijek dobrodošle, a egzibicionizam, počesto samodopadni, nije. Poeziju ne treba izmišljati, mnoge se teme mogu neusiljeno, uravnoteženo i najprirodnije opjesmiti. Istovremeno se može biti i pasatist i modernist! Pjesnik Pavličić razmišlja o tomu, pa piše pjesmu i kreira zasebnu tematsku cjelinu pod nazivom *Poezija od betona*. Misli da poezija mora biti laka, lelujava, prozračna s mirisom, emocijom, a ne teška, bučna, hladna, jeftina i rabljena.

Naslovnica knjige i trenutak s njezina predstavljanja

Franjo Pavličić je dugo u glazbenoj umjetnosti, stoga i ne čudi što mu je ona inspirativno djelovala i na pjesništvo. *Bachova glazba*, *Glazbeni puč*, *Prim* i *Muke po trzalici* naslovi su (a ima i drugih) u kojima se spominju određeni pojmovi, sastavni dijelovi glazbe: violinski ključ, stotinka, osminka, nota, harmonija, talent, sluh, crtovlje, ton, primaš, tamburaš, trzalica, strofa, refren, foršpil, h-mol. Član je Hrvatskoga društva skladatelja, u petnaest pjesma potpisuje se kao autor teksta, glazbe i aranžer. Svirao je u raznim tamburaškim sastavima.

Samoispitivanjem, pročišćenjem i neumornim traganjem Pavličić je uspio pronaći dodirne točke između svoga života i onoga što je pročitao, preslušao i svirao. Kao svestrani proučavatelj zbilje i umjetnosti, a ne želeći biti lišen teorijske dimenzije, upoznao se s teorijom i metodologijom književnosti te odabrao svoj stil pisanja. Naravno, on proizlazi iz njegove osobnosti. Zatvorena forma, vezani stih, čvrsta shema rimovanja, brojanje slogova (većina pjesama mu je tako napisana), glavna su obilježja Pavličićeva pjesničkoga izričaja.

Zaogrnut plaštem skromnosti, Franjo Pavličić sročio je i predočio nam ono što je u svom srcu namislio. Žarko želi da nam krivudavi putovi postanu pravi, znajući dobro da je život zapetljan, ali i da smo oslonjeni jedni na druge i moramo zajednički putovati.

Autorovi pjesnički nasadi neće uvenuti, naprotiv, oni će u nadolazećem razdoblju, kada ih budu obasjale i obgrlile čitateljske sunčane zrake, vidno uznapredovati. Mnogi pjesnici kažu da bi svoju prvu zbirku pjesama najradije, zbog slabije kvalitete, zaboravili. Uvjeren sam da će ova Pavličićeva preživjeti test vremena jer je bliska stvarnosti, uvažava dimenziju čitatelja, vapi snažnim glasom, poštiva poetske principe, usklađena je s modernitetom. Rođena je knjiga koja je vrijedna divljenja, a Županja je dobila profinjenoga, suptilnoga pjesnika.

Likovno-kazališni sadržaji

U povodu 112 godina kontinuirane kazališne djelatnosti u Županji

Županja – kazališni grad

Županski list, Hrvatski radio Županja, 30. travnja 2009., br. 32, str. 15.

U Vukovarsko-srijemskoj županiji postoje dva kazališta, Gradsko kazalište *Joza Ivakić* Vinkovci i Gradsko amatersko kazalište Županja, osnovano 23. rujna 2005. godine. No, naravno, županjska kazališna tradicija mnogo je duža, ona je prebogata, a to svjedoče i prvi pisani dokumenti.

U *Narodnim novinama*, tadašnjem političkom listu, u broju 52 od 5. ožujka 1897. godine pojavljuju se pisane vijesti iz Županje. Između mnogih nabiranja posebnosti mjesta, navodi se i postojanje dramsko-diletantskoga društva. Dakle, to je bilo prije 112 godina! Pretpostavlja se

da kazališna umjetnost ima i dužu tradiciju, odnosno da su prva kazališna ostvarenja bila odmah nakon izgradnje tvornice tanina?! Vatrogasno društvo Županja osnovano je 16. lipnja 1887. godine, a deset godina kasnije dobiva svoj prostor i spremište u kojem se odvijaju sve potrebne aktivnosti. U njemu prvotno djeluje i Hrvatsko pjevačko i čitaoničko društvo *Tomislav*, a pretpostavlja se i dramsko-diletantsko društvo.

U informativnom listu *Vinkovci i okolica* piše: „Ovo vrsno društvo 'Tomislav' predstavilo nam je u nedjelju 29. svibnja 1910. godine, u vrtu svratišta 'Crni konj' mnogobrojno posjećenu zabavu, koncert s predstavom i plesom. U drugom dijelu iznesoše nam na daske poznatu, za diletante zahvalnu igru, Milerovu 'Stričevu oporuku'.“

Andrijana Cvitanović i Franjo Frketić

Društvo *Tomislav* osnovano je 1903. godine. U tom cijenjenom društvu vrlo vrijedna bila je i kazališna sekcija. Nabrojiti ćemo samo četiri naslova, koja su najčešće izvedena od 1926. do 1931. godine: *Posljednji Zrinski*, *Graničari*, *Đido i Inoče*. Predstave su ponajviše igrane u svratištu *Weinberger*, u gostionici *Mikloš* i u dvorani kina *Danica*. *Tomislav* je djelovao sve do potkraj Drugoga svjetskog rata, a obnoviteljsku skupštinu imao je 1971. godine.

Zanimljivo je spomenuti da je 1926. godine, unutar NK *Graničar* ustrojena i diletantska družina. Predstave su davane na zadnji dan poklada, drugi dan Uskrsa, Ivan dan, drugi dan Božića i na Silvestrovo.

Od 1950. godine u Županji djeluje i KUD *Kristal – Sladorana*. Dramska sekcija bila je nadaleko poznata po svojoj kvaliteti. Aktivna je bila sve do početka Domovinskoga rata, a na scenu postavila je oko 60 djela raznih autora. Prva premijera bila je drama Fridricha Wolfa *Kotorski mornari*. Od 1950. do 1975. godine kroz dramsku sekciju *Kristala* prošao je 201 glumac, a na predstavama radilo je 14 redatelj i 12 scenografa.

Već petnaest godina u Županji se održava vrlo poznat i cijenjen *Festival glumca*, na ponos i diku Županje, ali i cijele Županije. I *Lutkarsko proljeće* ima svoju ulogu u oplemenjivanju duha i promicanju kulturnoga života grada. Isto tako nije nevažno reći da se gotovo na svakom *Šokačkom sijelu* odigravao poneki igrokaz, većinom neki zanimljivi prikaz iz seljačkoga života, a davale su se i kazališne predstave.

Iz svega spomenutog, mislim da uopće nije čudno što se baš u Županji rodio i dogodio *Međunarodni festival amaterskoga stvaralaštva*. Stogodišnja amaterska tradicija „igranja na daskama” naprosto nas je obvezala na traženje novih iskoraka. Evo, još jedan je i učinjen s ciljem promoviranja kazališne umjetnosti.

Put do kazališnoga teksta kompliciran je i težak, a ništa lakše nije ni njegovo uprizorenje. Stoga, ovo je prigoda da se na trenutak prisjetimo mnogih kazališnih amatera, silnih entuzijasta koji su sijali kulturu u mogućim i nemogućim uvjetima. Njihova djela, ali i imena treba češće spominjati. Mi ćemo im ovom prigodom izreći samo jedno veliko i toplo hvala!

Županja je grad nogometa, tenisa, tamburice, Županja je duša Šokadije, a ubuduće trebamo svima govoriti da je Županja i kazališni grad. Ona ima bogatu kazališnu tradiciju. To smo i ovim prilogom djelomično potvrdili, a svakako treba raditi i na tiskanju zasebne publikacije u kojoj će se spomenuti i još mnogi drugi detalji iz kazališnoga života naše Županje.

Povodom izložbe Sonje Kovačić Tajčević u Zagrebu

Veliki povratak nedovoljno poznate slikarice

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 30. listopada 2009., broj 38, str. 12.

U Studiju Moderne galerije *Josip Račić* u Zagrebu organizirana je od 3. do 17. rujna 2009. godine izložba slika akademske slikarice Sonje Kovačić Tajčević pod nazivom *Fragmenti za retrospektivu*. Retrospektivom se željelo ukazati na bogati opus nedovoljno poznate i priznate slikarice koja je svojevremeno imala visoku reputaciju. Nju je stekla ponajprije boraveći i radeći u Parizu od 1928. do 1935. godine.

Sonja Kovačić Tajčević

Nama Županjcima i žiteljima županjske Posavine slikarica Sonja Kovačić Tajčević zanimljiva je iz više razloga. Profesor Stjepan Gruber ju je osobno poznao, s njom se dopisivao i ponajviše o njoj i znao. Veseli i to što se Željko Marcuš, viši kustos zagrebačke Moderne galerije, angažirao oko slikaričine ostavštine, kao i o podacima iz njezina umjetničkoga i privatnoga života. Treba spomenuti da je slikarica više puta bila uvrštavana u izložbene i monografske preglede, ali ovo retrospektivno predstavljanje je ipak osebujnije i značajnije od svih dosadašnjih.

Jedna od najavangardnijih hrvatskih likovnih umjetnica rođena je u Bošnjacima 1894. godine, a umrla je 1968. u Rijeci. Dok je još Kotarski sud djelovao u Bošnjacima, u svojstvu kotarskoga suca djelovao je njezin otac dr. Antonije Tajčević. Tako je Sonja postala Bošnjačanka. U Osijeku je pohađala osnovnu školu i gimnaziju. Studirala je slikarstvo na Višoj školi za umjetnost i obrt u Zagrebu od 1912. do 1917. godine. Završila je školu Andrea Lhotea u Zagrebu. Prvi put izlagala je 1917. godine u salonu *Ulrich* u Zagrebu, a prvu veću samostalnu izložbu priređuje 1928. godine u Umjetničkom paviljonu sa sto slika i crteža.

Mnoge su njezine slike razasute i nalaze se po privatnim zbirkama na području bivše države. Umjetnica je vrlo rijetko potpisivala i datirala svoje radove. Iznimno uspješnu i rasprodanu izložbu imala je 1926. godine u Beogradu. U Zagrebu, u Dežmanovu prolazu na tavanskom prostoru, bile su pohranjene mnoge

slike koje su kasnije nestale. Zagrebačka Gradska galerija otkupila je 1961. godine čuvenoga *Kupača* i još četiri *Mrtve prirode*. I u našem Zavičajnom muzeju Stjepana Grubera ima nekoliko njezinih slika.

Povjesničar umjetnosti Željko Marcuiš navodi da je slikaricu Sonju Kovačić Tajčević krasila posebna nadarenost za prenošenje anatomskih detalja i uspješno skraćivanje viđenoga motiva. Osjećala je sklonost prema novom, stvarala je djela koja se mogu opisati kao akademski kubizam kojega ona omekšava pri njanjem uz tradicionalno poimanje kompozicije. Njezin je opus prepoznatljiv po trodimenzionalnosti geometrizirane plohe i oblicima zagasitih svjetlosno-kolorističkih isijavanja nalik reflektiranju kristala. Njezino slikarstvo u mnogim primjerima spaja nespojivo i zato ima obilježje aklektičnoga kubizma.

Zvali su je „majstoricom avangarde”. Iako još nedostaje ukupna stručna obrada njezina slikarstva, možemo slobodno ustvrditi da djelo Sonje Kovačić Tajčević ima trajno mjesto u povijesti hrvatske umjetnosti.

Kupač, 1927.

Željko Marciuš, nadalje, najavljuje da bi za nekoliko godina mogao organizirati još veću retrospektivu slika Sonje Kovačić Tajčević. Svakako, željeli bismo da se taj plan i ostvari. Vjerujem da će i Županja do tada imati adekvatni izložbeno-galerijski prostor u kojem bi se moglo pokazati impresivno kulturno blago naše Bošnjačanke svjetskoga imena. To bi uistinu bio veliki kulturni događaj, to bi bio veliki povratak zaboravljene slikarice u svoj rodni kraj.

Sonja je bila četrdeset i devet godina supruga poznatoga novinara Krešimira Kovačića, sina književnika Ante Kovačića.

Evo, i sami primjećujemo da se pisanjem ovoga teksta stvorila jedna priča koja je jako važna i za kulturni turizam. Oživotvorimo tu turističku ponudu, dajmo joj praktičnu vrijednost te pokažimo svima da Županja i županjska Posavina imaju svoje duhovno bogatstvo, mnoga nematerijalna kulturna dobra koja čeznu za boljim upoznavanjem.

Ponešto o stvaralaštvu Slavka Živkovića, Davida Ranogajca i Gordane Dramić

Slavko Živković

Potekao iz dubokoga humanističkog izvora

Svaki istinski umjetnik izučava, studira život! I nekako, vrlo rano sazna da je on složen. U drugom razdoblju njegova izučavanja umjetnik primjećuje da je on puno složeniji od samoga razmišljanja o njemu. I konačno u trećem nekom razdoblju života umjetnik zaključuje da čovjek živi i sto ovozemaljskih života ne može ga u cijelosti odgonetnuti.

Večeras bih ime Slavka Živkovića vezao uz jednu riječ, a ona se zove složenost. Ta Slavkova složenost nije obična, ona potječe iz dubokoga humanističkog izvora. Taj humanistički izvor odnio je umjetnika Slavka Živkovića do ušća koje se zove vječnost. Nije imao snage iskoračiti iz te humanističke bujice i stati nogama na obalu, na tlo koje se zove pragmatizam.

Složenost kao pojam vidim i u njegovu umjetničkom izričaju. U odabiru motiva, oblika i boja. Taj umjetnički izričaj toliko je snažan da evo nije mogao ostaviti ravnodušnim ni galeriju *Veliki kraj* ni gospođu Marlenu Lončarević pa su samo nakon tri mjeseca Slavkova odlaska upriličili ovu izložbu. Na tomu Vam čestitam!

Slavko Živković je već za života ušao u županjske velikane. I ne samo županjske. To će još vrijeme, kao najbolji sudac, pokazati. Budući da si nas, Slavko, napustio bez pozdrava, želimo ti i večeras svi reći: hvala ti na svemu!

Mladi kipar i noviteti

Rudolf Švigel Lešić je otac županjskoga kiparstva. U ovom Muzeju čuvaju se dva njegova djela: poprsje Katarine Hepburn iz 1927. i Ante Starčevića iz 1942. godine, a *Usnuli anđeo* na županjskome groblju bdije nad nama. Sedamdesetih godina prošloga stoljeća, u ovom istom parku, izložbu pod nazivom *Tifusari* upriličio je i legendarni Vanja Radauš, a njegovo djelo *Janko Polić Kamov* pohranjeno je u ovom Muzeju.

Prošle godine organizirana je kiparska kolonija *Čardak 09* s eminentnim kiparima predvođenim Dejanom Durakovićem. Bilo je zasigurno još kiparskih događanja, o kojima j nemam spoznaja, ali pretpostavljam, primjerice, da je i kipar Ivan Mršić sudjelovao na nekim.

Iz svega rečenog može se zaključiti da nam je ipak kiparska tradicija, za razliku od slikarske, siromašnija. Stoga, zdušno pozdravljamo ovaj današnji kulturni događaj. Mladi gospodin David Ranogajec dolazi iz Osijeka, s novitetima i ponekim trendovima u kiparstvu. Dobro nam došao i čestitamo na prikazanom.

Snažno izražena mašta

Sviđa mi se ovo što radi Gordana Dramić, i to iz više razloga; glavni je taj što njezine ruke izrađuju unikate. Originalnost je vrlo važno obilježje umjetnosti, a do nje nije nimalo lako doći. Filc je, dakle, sukno od grubo izatkane vune, a filcanje je tehnika. Stvarati filcanjem umjetnička djela nije nimalo lako. Tu bi podsjetio na još jednu općepoznatu stvar: svaka je umjetnost prožeta u velikoj mjeri i zanatstvom.

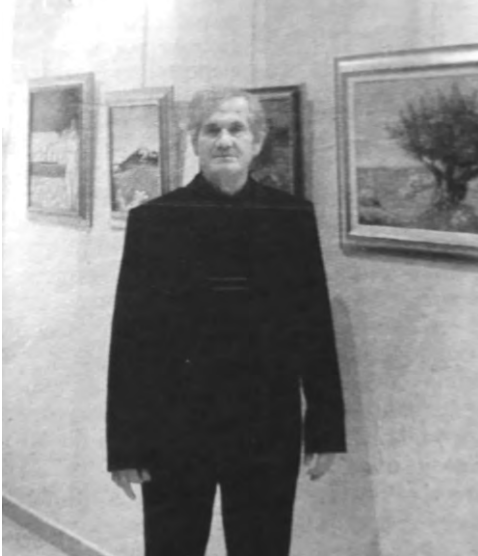
Evo, osvrnut ću se na prethodne dvije izložbe upriličene povodom Dana Grada. Na jednoj sam razumljivo susreo Marka Živkovića, uvaženoga županjskog grafičara, i zamolio da mi pokaže ruke: naravno, bile su onakve (izbrazdane) kao i prije tridesetak godina, kada sam ih prvi put ugledao.

Sinoć, primjerice na kiparskoj izložbi imali smo predstavljenu jednu skulpturu koja je u većem dijelu napravljena od gvožđa te povezana zavarivanjem. Dakle, bravarskim umijećem. Drugu stvar na koju bih htio ukazati, i sastavni je dio svake umjetnosti, jest mašta. Kod Gordane Dramić mašta je snažno izražena, raznolika, ona je prebogata i upravo je ta mašta, slobodan sam ustvrditi, pretvorila Gordanu u umjetnicu.

U povodu likovne izložbe Ive Butkovića

Pomlađivanje umjetničke duše

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 20. prosinca 2013., broj 88, str. 18.

Slikar i pisac Ivo Butković

Ponajprije želim iskazati divljenje i čestitati Ivi Butkoviću na ovoj izložbi. Započeti slikati u 67. godini i stvoriti 38 uradaka uistinu je pravi pothvat. Očigledno, ovo nije plod slučajnosti nego zasigurno plod snažne unutarnje potrebe. Ivo nam poručuje da njegova umjetnička duša nije oronula, ostarjela, naprotiv, ona se kroz slikarstvo samo pomladila, a to je lijep osjećaj.

Umjetnost daje čovjeku i moralnu čvrstoću. Stoga, budimo i mi sretni s njim! Motivi njegovih slika sasvim jasno govore da nije izgubio vezu sa zemljom, zavičajem, da se nije dao duhovno odnaroditi, iskorijeniti. U njemu žive slike djetinjstva. Pomalo su iznenađujući motivi iz dalmatinskoga krajolika. Ta njegova veza s morem seže preko sina Dominika koji tamo povremeno boravi, a koji je također slikar. U toj činjenici treba, vjerojatno, tražiti razlog Ivine odvažnosti, ali i relativne brzine svladavanja osnove slikarstva. Butković to i ne krije, naprotiv, ponosan je na to da neke stvari i može učiti i od sina. Masline ga posebno fasciniraju,

nekoliko njih je naslikao, prepoznatljive su i jako uočljive. Maslina je sama po sebi puna simbolike. Tako i u ovom slučaju. Služi se isključivo uljanim bojama koje mu odgovaraju, a koje su jako dobre i u oslikavanju sitnih detalja čemu Ivo sve više teži.

Pučkim poetskim stvaralaštvom bavi se desetak godina i nanizao je već zavidan opus. Mnoge poveznice prepoznajem, što je logično, između njegove pisane riječi i slikarskih uradaka. Ivo Butkovića poznajem od Domovinskoga rata. Svoje domoljublje i hrvatstvo snažno naglašava. Posebno ljubi Posavlje i baštini šokačku tradiciju u bosanskom ruhu. Zna on vrlo dobro ono što su mnogi povjesničari napisali, a i književnik Vladimir Rem, veliki ljubitelj i poznavatelj Šokadije, da pojam Šokac sadrži u sebi tri osnovne etnokomponente: slavonsku, podunavsku i bosansku. Slika pod nazivom *Njih dvoje u čamcu* dosta je znakovita, višeznačna. Između ostaloga ona govori da svi mi sjedimo u istom čamcu i svi zajedno moramo ploviti!

Ivo Butković je zanimljiva osoba. Krase ga mnoge posebnosti, vrednote i u ljudskom i u umjetničkom smislu. Oduvijek je tragao za svojom, ali i kolektivnom srećom. Shvatio je da bez naroda ne može živjeti. Tako se postavio i prema umjetnosti: snažno i pučki!

U povodu 110. obljetnice rođenja prof. Martina Robotića i 60. obljetnice osnutka županjske Gimnazije

Vrstan pedagog, kazališni stvaralac, slikar i pjesnik (1. dio)

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 28. veljače 2014., broj 90, str. 10.

Martin Robotić bio je vrstan pedagog, kazališni stvaralac, slikar i pjesnik. S tim odlikama obogaćivao je sebe, ali i društvo. Za života je stekao ugled, zadužio Županju. Gradski trg nosi njegovo ime, što je lijepo. Potrebno i lijepo je obnavljati sjećanja na županjske uglednike što evo sa zadovoljstvom i činimo.

Rođen je 14. ožujka 1904. godine u Maradiku u Srijemu, a živio je 64 godine. Otac Blaž mu je bio učitelj i kao takav dobio poziv na službovanje u Bošnjacima. U tom mjestu je Robotić polazio pučku školu, a višu pučku realnoga smjera u Županji. Još kao učenik Martin je pokazivao nadarenost za pisanu riječ. Sastavljao je i objavljivao pjesme u *Smilju*, *Andelu čuvaru*, *Čarobnom vrelu*, *Vjernom drugu* i *Omladini*. Odlazi u Zagreb na daljnje školovanje. Prvo upisuje srednju tehničku školu da bi onda kasnije nastavio školovanje na Kraljevskoj muškoj učiteljskoj školi. Tu se uistinu dobro osjećao i svi njegovi talenti, a bili su mnogobrojni na području umjetnosti, došli su do izražaja. Iz toga vremena potječu i mnogobrojne pjesme koje je objavljivao u *Vijencu* i drugim listovima i revijama za književnost. Nakon završene učiteljske škole 1923. godine stupa na prvi posao, i to u svojim Bošnjacima. Zatim slijede premještaji koji su inicirani dekretima Ministarstva prosvjete za Hrvatsku i Slavoniju. Prvo u Kraljevicu, pa nakon završenoga vojnog roka, u Udbinu. Zatim upisuje i završava Višu pedagošku školu u Zagrebu. Naravno, boravak u Zagrebu iskoristio je za dobivanje mnogih spoznaja, iskustava pogotovo onih obrazovnih, ali i kulturnih koje će kasnije obilato koristiti u svom individualnom, ali i društvenom radu.

Martin Robotić

Pet godina službuje u Kastvu. Taj period bio je izuzetno plodonosan u pedagoškom smislu. Maksimalno je bio angažiran u školskim i izvanškolskim aktivno-

stima. Posebno se istaknuo sa svojom kazališnom skupinom i kao organizator, redatelj i glumac. Iz Kastva prelazi u Banju Luku i predaje na učiteljskoj školi didaktiku i metodiku. Piše poeziju, kritičke osvrtne i na kazališna ostvarenja, a u slobodno vrijeme vrlo uspješno igra šah. Školske godine 1938./1939. prelazi na učiteljsku školu u Šibenik, predaje praktičnu pedagogiju. U tom predmetu bio je pravi umjetnik. Bio je slušan i voljen, njegova se riječ pamtila i poštivala. Nakratko bio je u Splitu i zatim seli u Čakovec.

S Katarinom Benaković, učiteljicom iz Županje, 1940. godine sklapa brak. Od tada radne (i ratne) godine provodi u Osijeku. Bio je u naponu stvaralačke dobi te razvija bogat stručni, književni i znanstveni rad. Tada je napisao svoje najznačajnije djelo *Metodiku računske i mjerstvene nastave* u izdanju Pedagoško-književnoga zbora Hrvatske. Služba je zahtijevala svoje, pa je tako Robotić ponovno poslan u Šibenik u tamošnju učiteljsku školu kao predavač metodike. Uskoro prelazi u Split gdje radi kao profesor u Viškoj pedagoškoj školi. Budući da je zasnovao obitelj, sve teže mu je padao odvojeni život, sve više čeznuo je za povratkom u Slavoniju. Ta mu se želja i ispunila, počeo je raditi u Slavonskom Brodu u novoosnovanom pedagoškom centru. U 1953. godini započinje raditi u Županji, u današnjoj školi Ivana Kozarca. Bio je izuzetno marljiv i društveno aktivan. O raznim pedagoškim pitanjima držao je predavanja i pokretao razne inicijative u kulturnom i društvenom životu.

Iako je Generalkomanda u Zagrebu izdala rješenje o otvaranju Gimnazije u Županji još davne 1836.(!) godine, to se dogodilo tek 1954. Robotić je bio direktor Gimnazije od prvoga dana njezina rada do odlaska u mirovinu 1965. godine. Naravno, za osnivanje Gimnazije njegove su zasluge bili ogromne. Bolest ga je dugo mučila, nagrizala, dvije godine se liječio u bolnici *Rebro* u Zagrebu. Umro je u 64. godini života, 29. siječnja 1968. godine.

Osvrt na desetu samostalnu izložbu slika Gordane Matić *Žena-breza*

Suncokret – simbol i sukus nutrine

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 30. svibnja 2014., broj 93, str. 16.

Društvo ne pokreću riječi, nego interesi, ponajviše oni materijalni. Stoga, umjetnost na društvenoj ljestvici uvijek nekako nisko kotira. Često za umjetnike kažu da žive unazađenim životom, da žive u oblacima. A mi njima trebamo odgovoriti i ovo: „Da, ali čovjek koji je u oblacima, vidi najdalje. Njegove su daljine nenaslućene!” Već kada smo kod daljina i visina, želio bih pohvaliti visoke domete vrijednih članova Likovne udruge *Županja 08* i Udruge *Žir*. Kada ujedine snage, kao ovaj put, i kada im se pridruži Gradska knjižnica, onda su rezultati uistinu čudesni. Znete, priznali mi to ili ne, umjetnik je u svom stvaralaštvu osamljeno biće. Njemu druženje sa srodnim dušama puno znači, a dobiva i neophodnu organizacijsku, logističku potporu koje mu omogućavaju lakše pojavljivanje u javnosti.

Slikarica Gordana Matić dobro zna da se život sastoji, u velikom svom dijelu, od doživljaja. Ti doživljaji imaju svoje duhovne koordinate. Ona živi s njima znajući da samo tako može doći do potrebitih spoznaja, zapažanja. Slikar se mora pretvoriti u oko, uho i imati čisto srce kako bi vjerodostojno izvršio prijenos doživljaja na papir. Gordana Matić to uspješno radi, primijećena je i to je vrlo važno. Naime, u umjetnosti se ponajviše cijene individualnost i originalnost. Ako se to postigne, onda se rađa posebnost, prepoznatljivost. U tom smislu usporedio bih

Gordanin opus s najvećom hrvatskom pjesnikinjom Vesnom Parun koja je napisala 60 knjiga poezije i proze. Kada bismo u ovom trenutku morali nabrojiti nekoliko njezinih pjesama, većina od nas bi se prvo sjetila pjesme *Ti koja imaš nevinih ruke od mojih*. Premda je napisala i boljih pjesama, percepcija je takva. Što hoću ovim reći? Kada izustimo ime slikarice Gordane Matić, većini je prva asocijacija, glede njezina tematskog obzorja, cvijeće, a meni suncokret. Gordanin suncokret je poseban. On ima impresivnu snovitost, nadrealnost, na određen je način simbol i sukus Gordanine nutrine, ali i slikarske vještine. Grci su suncokret posvetili bogu Heliosu, a Maje su štovale suncokret kao simbol svjetlosti i plodnosti. Uistinu, u njemu ima mistične ljepote, kao što ima i u ovoj slikarskoj izložbi pod nazivom *Žena-breza*.

Budući da je ovo Gordanina deseta samostalna izložba, svakako da je njezino likovno stvaralaštvo zaslužilo i jedno cjelovito opisivanje. Ovo je samo uvod u neko opširnije viđenje koje zasigurno treba prezentirati. No do tada uživajmo u Gordaninoj umjetnosti, dopustimo srcima da biju, dušama da dišu, a mislima i snovima da teku. Neka u nama i oko nas radost ovlada. Tada će i Gordana Matić, siguran sam u to, biti ponajviše sretna. Ona je to i zaslužila!

Prostor Likovne udruge *Županja '08* mjesto je čestoga okupljanja

Osvrt na slikarstvo prof. Slavice Lenić

Likovno-poetski mislilac

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 30. siječnja 2015., broj 101, str. 15.

Kao što oči izdaju sva naša unutarnja stanja, tako još uvjerljivije, još očitije čine to i umjetničke slike. Motiv, kompozicija, realizam, apstrakcija, boja, dubina, ritam, zvuk, poetika, figura su, naravno, likovni pojmovi, ali oni su istovremeno i književni. Dakle, postoji teorijska, ali što je još i važnije, i čvrsta duhovna sprega između književnosti i likovnosti. Stoga profesorici Slavici Lenić nije bilo teško zaploviti i u svijet slikarstva. Svakako, njezino profesionalno bavljenje s književnošću bitno je utjecalo na senzibilno i duhovno formiranje, na njezinu estetsku orijentaciju. Uz jaku volju, uz kulturološku upornost brzo je savladala razne tehnike crtanja, miješanje boja, grundiranje i neke druge zanatske tajne koje postoje u svakoj umjetnosti.

Slikarica Slavica Lenić posebna je iz više razloga. Njezin rukopis rijetko je viđen spoj raznih interpretacija-modifikacija-varijacija sebi prilagođenoga kubi-

stičkog stila i ekspresionizma, gdje je lik žene jako bitan, s tendencijama koje pomalo podsjećaju na rabuzinske oblike i boje. I u njezinu realizmu ima avangarde.

Sve su to svedopuštajući izričaji u slikarstvu. U njima ima dosta žara, misaonosti, kreativne imaginacije, intelektualne akrobatike, ima dosta zagonetnosti. *Slavica slika više ono što misli nego ono što vidi!* Ovo je bitna značajka njezina stvaralaštva. I zato, a i zbog svega već izrečenoga, možemo zaključno ustvrditi da je Slavica Lenić likovno-poetski mislilac pa i svojevrsni mistik.

Napor duha je proizvod prije svega osobne samosvijesti. Umjetnost se mora promišljati, osjećati i živjeti. Upravo to Slavica Lenić i čini. Ona je slikarica vlastita srca, vlastite duše, vlastitih misli, pronašla je svoj predložak i to je jako važno. Slikanje je nagon, potreba, umjetnik stvara jer ima unutarnji poticaj. Poželimo Slavici Lenić da ju taj poticaj što duže drži i ispunjava da joj umjetnički zanos ne splasne jer zasigurno znamo da on uvelike učvršćuje njezinu sreću.

Uspješno je započela županjska kazališna sezona

8. Festival amaterskoga kazališnog stvaralaštva

Vrlo uspješno započela je županjska kazališna sezona 2015./2016., i to s amaterskim stvaralaštvom, 8. Festivalom u organizaciji Gradskoga amaterskog kazališta Županja. I ove godine pokazalo se da i amateri mogu izvoditi djela na profesionalnoj razini, da i amateri mogu pružiti suptilnu i visoko estetiziranu glumu uvažavajući sve moderne scenske zakonitosti. Treba to cijeniti i vrednovati. Glumište je društvena pojava koja čovjeka ispunjava, duhovno obogaćuje. I zato u ovoj prigodi glumcima treba dati najveće priznanje, zahvalu i ponajviše ih spomenuti. A biti glumac, svi to dobro znamo, nije uopće lako. Mnogo kreativne energije, ali i znoja, mora se ostaviti na pozornici. Osim obdarenosti, taj poziv iziskuje cijeli niz sposobnosti, vještina i naravno strasti bez koje nema vrhunskih dostignuća.

Naša nas je dugogodišnja, bogata županjska kazališna tradicija naučila da su i gledatelji sudionici predstave, a oni su i na ovogodišnjem Festivalu bili mnogobrojni i prisni s glumcima. Svim redateljima, scenografima, kostimografima i posebice glumcima čestitamo na mnogobrojnim prikazanim umjetničkim kreacijama, a upravnom dijelu kazališnoga osoblja na dobrom vođenju, a županjskom i na organiziranju ovogodišnjega 8. Festivala amaterskoga kazališnog stvaralaštva.

Scena iz predstave *Žedna ljubavi*

Kazališno (diletantsko) društvo djelovalo je unutar NK *Graničar* (1926. – 1936.)

Županski list, Hrvatski radio Županja, 27. kolovoza 2021., broj 179, str. 30.

Godine 1926. amaterska kazališna družina, koju je vodio agilni i svestrani Teodor Miler, održala je nekoliko vrlo uspješnih zabava unutar Nogometnoga kluba *Graničar*. Komična opereta *Afrički putnik* postigla je veliki uspjeh. Sljedeće 1927. godine priređeno je nekoliko sportskih veselica, od kojih je najuspjelija bila pokladna priredba *Rideamus* za koju je program pripremio Teodor Miler, redatelj i pjevač. Izvedena su dva igrokaza i niz glazbenih točaka. Predstave su najčešće izvođene u kinu *Danica* koje se nalazilo u dvorištu gostionice *Mikloš*.

Kino-kazalište *Danica*

Graničar je izgradio vlastitu pozornicu 1931. godine i oživio amatersku kazališnu skupinu, kojoj je na čelo stao Županjac, beogradski i sarajevski glumac i jedan od prvih *Graničarovih* igrača, Tuca Miličić. Teodor Miler preselio je u Zagreb, ali o njemu treba nešto više reći. Rođen je 1905. godine u Vukovaru, bio je jedno vrijeme prvi čovjek Kluba. U *Graničaru* je igrao od osnutka pa sve do 1929. godine. Nogomet je počeo igrati u juniorima zagrebačkoga *Grđanskog* pod rukovod-

stvom trenera Gaskella. Igrao je uvijek desnoga braniča. Trenirao je i sarajevski *Željezničar*. Bio je tajnik Kluba, kapetan momčadi, osnivač dramske i glazbene sekcije, kraće vrijeme i vođa ženske hazena sekcije.

Na uspjelim zabavama prikazani su Nušićevi igrokazi *Sumljivo lice* i *Običan čovjek*. Kvaliteta izvedaba, zahvaljujući najviše Miličiću, bila je dobra, a posjet publike znatan. *Graničar* je 1932. godine povećao opseg svoga rada, pa i onaj kulturni. Održana je repriza *Sumljivog lica*, a na pokladnoj zabavi s nazivom *Rideamus* izvedena je Nušićeva šala *Svetski rat* i komedija *Dva Amerikanca*. Od novih glumaca amatera pojavljuju se Ankica Sujer, Ela Hilčer i Seka Georgijević. Posjet na zabavama bio je vrlo dobar. Još su održane tri kazališne premijere: *Čvor*, *Pljusak* i *Charlijeva tetka*. Amaterska kazališna skupina je 1933. godine izvela Nušićev *Svet*, reprizu *Charlijeve tetke* i Gogoljevu komediju *Revizor*. Režiju je vodio Tuca Miličić.

Od nekoliko zabavnih priredbi priređenih u 1934. godini najznačajnija je ona s Nušićevim igrokazom *Beograd nekad i sada*. Redatelj je bio Tuca Miličić. Kao sudionici nastupili su: Ana Šokičić, Vinko Debelić, Ankica Sujer, Marija Šarić, Marija Fat, Tuca Juzbašić, I. D. Balentović, Zlatko Juzbašić, Jole Bačić, Kata Blat, Mato Oršolić – Cindrić, Pepica Štefiček, Ana Marjanović i drugi. U 1936. godini održane su tri zabave s plesom, od toga jedna s igrokazom *Abesinska muha*.

Teodor Miler
– nogometaš i redatelj

Ivo Balentović
– pisac i glumac

U povodu izložbe slika Petra Avramovića

Tečan, pitak i blagotvoran likovni govor

Katalog, Izložba slika, Galerija Luž '08, Županja, 26. ožujka 2024.

Slikar Pero Avramović rođen je 31. kolovoza 1946. u Županji. Slikarstvom se bavi već skoro šezdeset godina; od 1995., ulazeći u samostalne umjetničke vode, intenzivira stvaralaštvo. Član je Hrvatskoga društva likovnih umjetnika Vinkovci i Likovne udruge *Županja '08*. Sudjelovao je na mnogim kolonijama, samostalnim i skupnim izložbama kako u zemlji tako i u inozemstvu.

Tko ne živi sa svojim gradom, zavičajem, taj i ne zna za okus života! Pero Avramović zasigurno zna i uvijek razveseli, razgali i naša srca. Živi sa svojom rodnom Županjom dvadeset i četiri sata na dan, kroz nju ostvaruje život, bilo kao njezin zaljubljenik, bilo kao slikar, prvenstveno pejzažist. Aktivni je sudionik županjskih manifestacija, dokazani i zahvalni scenograf. Veliki je humanist i dobrotvor. Stvorio je brojne i prekrasne radove sakralne tematike u svojoj Župi Mučeništva svetoga Ivana Krstitelja. Njegovo lijepo pisanje „koristile” su mnoge udruge, ustanove i institucije, a mnogi književnici i ilustracije stavljajući ih za naslovnice knjiga. Bio je dugogodišnji suradnik *Županjskih novina*. Jedan je od osnivača Likovne udruge *Županja '08* i zbog toga je neizmjereno sretan. Redovno posjećuje izložbe, raduje se svakom kulturnom događanju, posebice onom slikarskom.

Perina umjetnička filozofija odavno je dobro znana, nemoguće je sve o njoj kazati u ovom kratkom osvrtu, ali neke stvari ipak moramo naglasiti. Mnogi likovnjaci spominju boju kao dominantnu okosnicu Perina stvaralaštva. Ja bih ipak tomu još nešto dodao. Glavni regulatori njegove umjetničke kreacije su simetrija, proporcija, jednostavnost i ritam. Oni su vjerodostojan odraz njegova duha. Naime, Pero Avramović je discipliniran, uredan čovjek, a znamo da simetrija i proporcija govore o likovnom redu. U posljednjem razgovoru sa slikarom Perom Avramovićem, doznah i oduševljeno prihvatih sljedeću spoznaju: „U prirodi nema

Slikar Petar Avramović

kiča!” Naravno, ovo spomenuh zbog umjetnikova tematskoga obzorja (priroda – pejzaž) s kojim je ponajviše preokupiran.

U umjetnosti (slikarstvu) se ne trebamo plašiti jednostavnosti nego „teško-ga” fantaziranja! Slikarstvo mora ostati slikarstvo! Ritam može biti statičan i dinamičan i ponekad nam se učini da je kod Perinih slika izražen u manjem obimu, ali to je privid. Malo boljim razgledavanjem doći ćemo do zaključka da ga ima podosta. Koristeći svoja pjesnička iskustva, znam da je ritam onaj element koji govori jesi li ili nisi umjetnik! Ritam je osjećajna komponenta, produkt dara, talenta. Kod Pere je on iskazan podavno. Koristi različite slikarske tehnike, najviše ulje.

Kulturnjaci su na određen način svjetionici duha. Oni nam stalno poručuju da bez obzira što nas žestoko pritišću raznovrsne nevolje, do duhovne stagnacije ne smije doći, ne smijemo moralno i duhovno otupjeti, ne smijemo biti moralno i duhovno sakati. I Pero nas svojim uradcima, smirujućim i blagotvornim potezima kista, u tom smislu usmjerava. Njegov likovni govor je tečan, pitak, širokogrudno nam pokazuje zanose svoga duha. Cijenimo ih, uživajmo u njima! Likovni izričaj nudi nam silna dobra, otvorimo srce i prihvatimo ih! Na županijskom likovnom horizontu Pero Avramović je vrlo plodonosan, uspješan slikar, jedan od najvećih. Čestitamo autoru i zahvaljujemo na dosadašnjem umjetničkom djelovanju!

Avramović je upriličio veliki broj izložbi

Katalog izložbe

Pogled na povijesne činjenice, manifestacije

U prigodi 130. obljetnice rođenja Franje Hanamana i 125. obljetnice gradnje prve županjske javne rasvjete

Svjetlosno podneblje

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 24. prosinca 2008., broj 28, str. 16.

Županja i županjska Posavina imaju nekoliko imena koja su zastupljena u gotovo svim enciklopedijama, a mi ta imena rijetko spominjemo, slabo ih izučavamo, a još manje kulturno i turistički prezentiramo. Jedno od takvih imena je i Franjo Hanaman (Drenovci, 30. lipnja 1878. – Zagreb, 23. siječnja 1941.).

Prof. Vladimir Muljević i novinar Stjepan Tomić najviše su istraživali i pisali o tome hrvatskom kemičaru i izumitelju. Stoga, njihovi su nam zapisi više nego dragocjeni. Doduše, neki im podaci nisu istovjetni, posebice oni koji govore o mjestu pohađanja osnovne i srednje škole. No slažu se u sljedećem: Franjo Hanaman se rodio u Drenovcima, a studirao je u Beču i Berlinu. Zajedno s Aleksandrom Justom izumio je u Beču 1901. godine prvu žarulju s metalnom niti. Osim toga, poznat je po tome što je pronašao i nitiranje željeza s plinovitim amonijakom.

Četiri godine bio je voditelj Instituta za ispitivanje materijala u Aerodinamičkom arsenalu u Beču, a sedam je godina bio urednik Arhiva za kemiju i tehnologiju u Zagrebu. Franjo Hanaman bio je znanstvenik s nekoliko objavljenih djela. U dvorištu Tehničkoga muzeja u Zagrebu nalazi se njegova bista.

Društvo prijatelja županjskoga Muzeja postavilo mu je u Drenovcima 1978. godine, u povodu 100. obljetnice rođenja, spomen-ploču. Ove je godine ta oštećena spomen-ploča zamijenjena novom, koju je postavila Općina Drenovci.

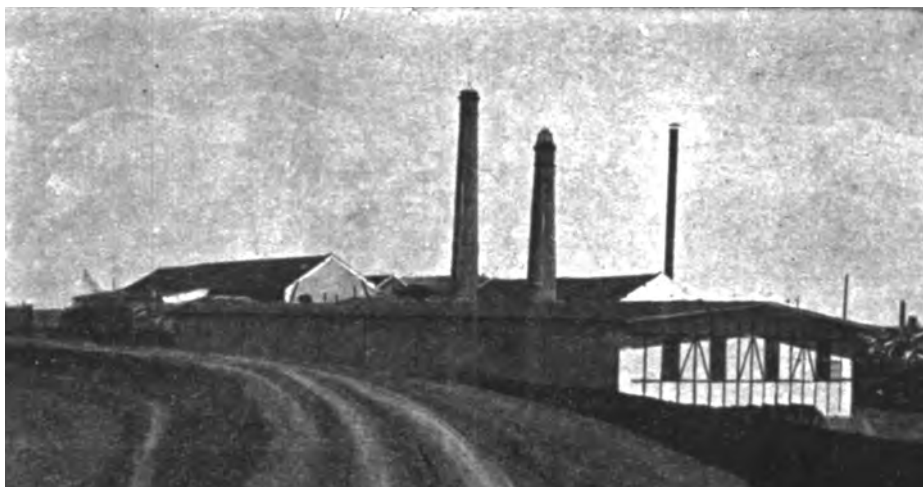
Franjo Hanaman

Prva javna rasvjeta

U Županji je 1883. godine sagrađena prva javna električna mreža. Naime, te godine završila je i gradnja tvornice tanina, u kojoj je bila ugrađena „dinamo-mašina” za proizvodnju istosmjerne struje napona 110 V, a pokretao ju je parni stroj. Uz generator bili su instalirani akumulatori koji su služili za rasvjetu tvornice, ali i za opskrbu jednoga dijela mjesta Županje. Javna rasvjeta bila je sagrađena na malim kandelaberima ukupne snage od 600 W.

I svratište *Weinberger* (sagrađeno 1901.) također je imalo svoj vlastiti agregat i električno osvjetljenje. U njemu je, jedno vrijeme, bila i čitaonica, a odvijale su se i dramske predstave. Tvornica tanina prestala je raditi 1932. godine, a odmah potom nestalo je električno osvjetljenje. Županja se opet vratila petrolejskoj rasvjeti. Kada je počela raditi *Sladorana* (1947.), pojavilo se i osvjetljenje napajano s dva turboagregata snage 1.500 kW. Niskonaponska mreža sagrađena je 1949. godine, a na nju je bio priključen dizel agregat od 15 kW. Ubrzana elektrifikacija počinje od 1950. godine, a posebice od 1953. godine osnivanjem Područnoga ureda *Elektroslavonije*, odnosno gradnjom prve trafostanice. Danas, 2008. godine, hvala Bogu, naša je Županja u potpunosti osvijetljena.

Bez električnoga osvjetljenja život je nezamisliv, a Županja je imala javnu rasvjetu prije 125 godina! To je tada, uistinu, bilo jedno veliko infrastrukturno postignuće, veliki iskorak i u kulturološkom smislu. Mnogi današnji veći gradovi od Županje ne mogu se u tom smislu pohvaliti. Dičimo se županjskom Posavinom, budimo joj privrženi i ljubimo njezino „svjetlosno podneblje”.

Tvornica tanina u Županji

U povodu 100. obljetnice rođenja povjesničara Krunoslava Tkalca

Istraživač i zaljubljenik šokačkih prostora

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 2. travnja 2010., broj 43, str. 19.

Dr. Ivan Jelić priredio je drugo izdanje *Babogredske kompanije*, knjige koja je tiskana 1994. godine (prvo izdanje napisano je 1970.), a izdavač je bila *Privlačica* iz Vinkovaca. Tom prigodom je strukovnim rječnikom opisao djelo svoga kolege povjesničara naglašivši da je Krunoslav Tkalac prvenstveno povjesničar Šokadije. Uostalom, zajedno su radili četiri godine u županjskom Muzeju, imali su prilike dobro se upoznati, a dvije napisane knjige koje se odnose na razdoblje 18. i 19. stoljeća, kao i sva ostala 54 rada tiskana u raznim novinama, časopisima, zbornicima samo potvrđuju tu tvrdnju.

Krunoslav Tkalac

Krunoslav Tkalac rođen je u Novom Slankamenu 22. veljače 1910. godine, a podrijetlom je iz graničarske kuće 109 u Hrtkovcima. Umro je u Županji, gdje je i pokopan 7. prosinca 1978. godine. Tkalčev otac bio je poštar, pa je stoga često morao mijenjati mjesto službovanja. Tako je i Krunoslav bio prisiljen školovati se u mnogim mjestima. U Drugom svjetskom ratu ostao je bez lijeve noge. Kao domobranski časnik četiri godine proveo je na bosanskom ratištu, a kao hrvatski legionar bio je i u staljingradskoj bitki. U Novom Sadu diplomirao je povijest i zemljopis. Službovao je u Nikincima, Beočinu, Beški, Pleternici, Babinoj Gredi i Županji. Četiri godine bio je ravnatelj županjskoga Muzeja (1970. – 1974.), urednik dvaju brojeva *Županjskoga zbornika*, kao i predsjednik županjskoga Ogranka Matice hrvatske 1971. godine.

Druga Tkalčeva knjiga nosi naziv *Školstvo Slavonije u 18. i 19. stoljeću – Mijat Stojanović 1818. – 1881.*, a izdana je 1973. godine. Ona je prepuna podataka iz školstva poglavito županjske Posavine. Osim nabrojanja godina u toj knjizi se spominju mnoge pojedinosti iz školskoga života: opis školskih zgrada i namještaja, učiteljske plaće, postavljanje i otpust učitelja, ispiti i nagrade. U toj istoj knjizi Tkalac opisuje rad Mijata Stojanovića kao školnika, ali i kao pučkoga pisca.

Opširno je to učinjeno s mnogo podataka svih naravi. Mnoge je informacije spomenuo „usput”, a one su jako korisne, a mogu biti još korisnije ako ih budući naraštaji povjesničara prepoznaju i naravno, upotrijebe u svome znanstvenom radu.

Treba posebno istaknuti, kada je riječ o povjesničaru Krunoslavu Tkalcu, da je on sva znanstvena istraživanja vršio na vlastiti trošak i izdanja su mu tiskana u vlastitoj nakladi. Sve to govori o samome ambijentu stvaranja i tadašnje društvene potpore koja mu je bila uskraćena. No to ga nije spriječilo da iza sebe ostavi pravi povijesni i duhovni kapital.

Čitao sam mnoge knjige iz razdoblja Vojne krajine (koja još nije dovoljno istražena!) i odmah sam primijetio da Tkalac piše drugačijim jezikom nego ostali povjesničari. To i ne čudi jer je Tkalac kao osnovu za pisanje iz perioda Vojne krajine koristio 15 knjiga zapovijedi koje je detaljno istražio, znanstveno obradio i napokon pretočio u knjigu *Babogredska kompanija u sastavu graničarske regimente*. Zanimljivo je reći da su te knjige pronađene slučajno na jednom babogredskom tavanu. Predodžbu o životu graničara iz toga vojno-feudalnog sustava naravno da sam imao, ali jasnoća i „sigurnost” pisanja o tomu razdoblju me oduševila. I ne samo mene. Nema nijednoga povjesničara, poslije Tkalčeve ostavštine, koji ga, pišući o Vojnoj krajini, ne spominje, i naravno, nema nijednoga povjesničara koji bi na bilo koji način to njegovo napisano i osporavao. Ako se u jednoj knjizi opiše struktura društva, razvitak sela, nastambe, vojnički život graničara, zemljišni odnosi, novac i porezi, građanski život graničara, odmah se uočava da se radi o cjelovitom pristupu na život gledajući ga u svim njegovim dimenzijama. To više nije samo povijesni pristup nego su u njemu zastupljeni mnogi kulturno-sociološki elementi.

Okolo ove naše lijepe i mile Šokadije postoji i danas puno dvojbi, mnoštvo zagonetki kako onih etimoloških tako i onih koje se odnose na porijeklo Šokaca. Mnogi su povjesničari, publicisti, književnici, akademici pisali o Šokadiji (Stjepan Pavičić, Vladimir Rem, Marko Babić, Ilija Lešić – Bartolov, Ivan Jelić, Zlatko Virc, Mirko Marković i dr.) i svatko je na svoj način pomogao u stvaranju „šokačkoga identiteta”. No ono što kod Krunoslava Tkalca imponira jest uvjerljivost i objektivnost pisanja i razjašnjenja pojma Šokadije u širem svome značenju. Naravno, sve se to ne bi dogodilo da Tkalac nije bio istinski zaljubljenik u „šokačke prostore” i ljude. On nije promatrao Šokadiju samo kao dio Slavonije koja je smještena i živi uz Savu. Odavno je kao povjesničar spoznao mnogobrojne hrvatske migracije koje su u većini slučajeva išle iz pravca juga prema sjeveru. I zato on kazuje da postoje Šokci iz Bosne i piše o njihovu prazavičaju. U svojem rukopisu

navodi Šokce koji žive u Rumunjskoj, Vojvodini, Šokce koji su se, bježeći pred turskom najezdom, nastanili u Austriji i Mađarskoj. U Slavoniji je u dotursko doba bilo malo žitelja (u županjskoj Posavini zabilježena je samo jedna župa!), a za vrijeme turske vladavine još manje. Nedavno preminuli akademik, Brođanin, Mirko Marković koristio je, pišući o Šokadiji, 55 izvornika i 130 knjiga, došao je do sličnih zaključaka kao i Krunoslav Tkalac prije 40 godina! U tome se i krije velika vrijednost Tkalčevih radova i zato je on zaslužio ovo spominjanje u vezi 100. obljetnice rođenja kao što je zaslužio i bistu sa svojim likom koja će uskoro biti postavljena u Županji.

Na kraju, završit ćemo ovo kraće prisjećanje na život i djelo povjesničara Krunoslava Tkalca s njegovim mislima koje je zaključno napisao u *Babogredskoj kompaniji*: „Kod širih narodnih graničarskih slojeva Austrija preko škola germanizacijom nije uspjela... Da od Hrvata stvori narodnost („graničar“), nije uspjela. Graničarsko pučanstvo živjelo je svojim životom koji je bio oličen u običajima. ...Narod je iz ove neravne borbe od preko sto godina dobio mnoge ožiljke, ali je izašao kao pobjednik. Razdoblje vladavine vojne vlasti prema vječnosti samo je epizoda.

Uz otvorenje *Savskoga vijenca*

Nekadašnje središte Županje

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 26. studenog 2010., broj 51, str. 16.

Nekadašnje središte Županje

Uz uvažavanje današnjega modernog vremena, koje je ipak i dalje zagone-tno i koje često zbunjuje, mi smo dužni, između ostaloga i zbog toga, povijesno misliti. U svakoj sadašnjosti mogu se zamijetiti neki važni detalji prošlosti, materijalna i nematerijalna dobra, koja naizgled šute, ali ona potihom govore! Samo treba s vremena na vrijeme na njih oko baciti i malo ih osluhnuti. Povijesno osvještavanje ne samo da duhovno obogaćuje nego nas ono u životu i usmjerava. Očigledno tako razmišlja i vlasnik *Savskoga vijenca* Tihomir Pavošević pa je svoj restoran nazvao onim imenom koji je i nekada u prošlosti imao. Na tome velike čestitke!

Savski vijenac, dvije prekrasne riječi koje imaju snažno stvarnosno, ali i simboličko značenje. Neke slike i crte iz prošlosti naprosto moramo načas oživjeti kako bismo bili još svjesniji ovoga lijepog i hvalevrijednog uspostavljanja suodnosa između povijesti i ugostiteljstva, a nadam se i turizma.

Ovaj naš županjski kraj imao je tešku prošlost, na ovom prostoru bilo je puno naseljavanja, ali i raseljavanja, ovaj prostor bio je i ostao raskrižje carstava i civilizacija. Prva veća urbanizacija, nažalost, nije krenula od Rimskoga Carstva nego tek od Austrije. Poslije razdoblja turske vladavine i 155 godina duhovne

učmalosti, uslijedilo je dvjestotinjak godina intenzivnoga kulturnog razvoja. Od 1833. godine austrijski parobrodi Savom dolaze i do Županje.

Uz Savu i Spačvansku šumu veže nas jedna proturječnost. Naime, Sava je plavila sve do 1764. godine, do izgradnje prvoga nasipa, a Spačvanska šuma bila je nepristupačna, imala je čak i neke odlike prašume. Kao takve Sava i Spačvanska šuma odgađali su, na neki način, dolazak civilizacije na ovo područje, da bi kasnije one postale njezini glavni promotori. Poslije turske vladavine Slavonija je bila gotovo pusta zemlja pa je Habsburška, odnosno Austro-Ugarska Monarhija započela sustavno naseljavanje, kako kršćanima iz Bosne tako i stanovnicima drugih sastavnica carevine. Naravno, razlozi su bili i gospodarski i strateški. I tako su i Nemeci stigli u Županju. Ostavili su traga na kulturni život Županje, bili su zapaženi i sportaši. Po zanimanju su bili službenici, krojači, fotografi i ugostitelji. Jedna posebnost se veže uz prezime Nemeć. Naime, književnik dr. Krešimir Nemeć postao je akademikom, a sudeći po tome gdje nam se danas djeca rađaju, mala je mogućnost da će se netko u budućnosti, kao rođeni Županjac, podičiti tom prestižnom titulom.

Restoran *Savski vijenac*

Prostor u kojem se sada nalazi *Savski vijenac* bila je kuća s gostionicom općinskoga bilježnika Ferke Nemeća. Kasnije ga je preuzeo Ruda Nemeć. *Kod Rude*, tako su Županjci nazivali ovaj ugostiteljski objekt i u njemu su se odvijale i mnogobrojne zabave. Poslije lova, lovci su se ovdje s velikim zadovoljstvom okupljali. U vlasništvu Mate Tvrdovića zgrada je temeljito obnovljena, odnosno napravljena je u velikoj mjeri po prijašnjim veličinama. Početkom osamdesetih pa sve do početka devedesetih godina prošloga stoljeća nosila je ime *Savski vijenac*, ugostiteljski objekt u koji su mnogi s veseljem hrlili tražeći slobodno mjesto. Sama savska obala i prostor uz nju bilo je nekadašnje središte Županje. Sve ove

činjenice, koje smo naveli i koje ćemo i kasnije spomenuti, uistinu čine jedan jedinstveni povijesni vijenac. Glavna ulica u Županji je Veliki kraj. Ona počinje od kapelice Presvetoga Srca Isusova i vodi sve do kapelice sv. Ane i duga je točno jedan kilometar.

Oduvijek je ovdašnji čovjek koristio rijeku Savu kao izvor vode, za transport i kao obrambenu barijeru. Županja je za vrijeme Vojne krajine bilo značajno mjesto. Prvotno je bila u Posavskoj (Račanskoj) krajini, a kasnije je pripala 7. Brodskoj pukovniji, 11. satniji. Postoji jedna uzrečica iz toga perioda koja kaže: „Oj, Krajino, krvava haljino!” Ona govori o jako teškom životu graničara. Kao prvo, svi muškarci od 18 do 60 godina, osim što su bili pod vojnom obvezom i morali za Monarhiju ratovati, dužni su bili za nju i raditi. Krajiški zakon poznao je 42 vrste takozvanih rabota. U ovom trenutku spomenut ćemo samo dvije, izgradnju nasipa i čardaka (stražarnica). U takvim okolnostima življenja nastao je i prvi nasip iz već spomenute 1764. godine i devet čardaka na desetak kilometara dužine. Njihova ćemo imena i brojeve navesti jer ovo spominjanje možda postane začetnikom nekim novim kulturno-turističkim projektima. Čardak Bosut imao je broj 63, Laze 64, Županja (sadašnji čardak) 65, Podrum 66, Kruška 67, Mličnjak 68, Ugljara 69 i Nemojkovo 70.

Najatraktivnija županjska povijesna građevina, koja je istovremeno i spomenik kulture (jedini očuvani primjerak vojno-krajiške arhitekture na području Hrvatske), svakako je Čardak u kojem je smješten Zavičajni muzej. Objekt potječe, pretpostavlja se, s kraja 18. stoljeća, a izgrađen je na mjestu gdje se i ranije nalazio čardak samo manji i jednostavniji. Pored tih stražarnica bile su postavljene dugačke motke, omotane sijenom ili slamom. Kada je straža primjećivala opasnost, koja je stizala s desne strane Save, palila je sijeno ili slamu i tako uzbuđivala graničare. To su bile vatre vituljače ili mašale.

Pogled s nasipa na ulicu Veliki kraj

Uz otvorenje *Savskoga vijenca*

Ljubiti svoje izvorište

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 24. prosinca 2010., broj 52, str. 8.

U periodu Vojne krajine u Županji je bilo vrlo živo. Franjevci su 1717. godine osnovali Župu Mučeništva sv. Ivana Krstitelja i izgradili omanju drvenu crkvu u blizini Save. Neki izvori govore da je to bilo pored bivše Upravne zgrade za financije, odnosno gdje se sada nalazi najstarija kuća u Županji, Nemecova – Karčinova kuća. Ne zaboravimo, u tom periodu još uvijek nije postojao nasip, ali je bilo ustrojeno raštel-mjesto za trgovinu s turskim trgovcima. Da bi spriječili prenošenje zaraznih bolesti, ljudi su se zadržavali u karanteni, roba je raskuživana dimom, a metalni novac octom. Dvorana raštela bila je podijeljena rešetkom na dva dijela kako trgovci ne bi dolazili u kontakt. Prijelaz je bio skelski, a raštel se nalazio na mjestu sadašnjega stalnog postava (tzv. agencije) i nešto malo sjevernije.

Sredinom 19. stoljeća Brodsku su graničarsku pukovnicu činili sto naselja s Vinkovcima kao jedinim trgovištem. Pukovnijski kraljevski solarski uredi postojali su samo u Brodu i Županji, u kojima se obavljala raspodjela soli prema broju duša, i to za svih tadašnjih 73.000 žitelja! Na državnim komorskim brodovima solaricama dovozila se sol iz Gornje Mađarske, Dunavom do Zemuna pa Savom prvo do županjskoga, a kasnije i do brodskoga pristaništa. Podsjetimo se, sol se u ono vrijeme zlatom plaćala. Kruh je mogao roditi na njivi, ali sol nije!

Sama savska obala i prostor uz nju bilo je nekadašnje središte Županje i u velikom periodu austro-ugarske vladavine, ponajviše zahvaljujući maloj riječnoj luci. Od 1881. do 1885. godine iz Županje otputovalo je 12.742, a doputovalo 14.076 putnika. Svi su oni prelazili preko željeznoga mosta (tzv. šteka) i svračali ili prolazili pored parobrodске agencije koja je bila u funkciji do 1918. godine. Prisjetimo se, pruga Vinkovci – Županja izgrađena je 1901. godine. Uz Savu je bilo uređeno pristanište za brodove i parnu dizalicu *Granik* kojom se iz brodova pretvarala sirovina u vagone, a oni su je dugim i širokim mostom s dva uskotračna kolosijeka prevozili preko nasipa u tvornicu tanina, prvoj tvornici te vrste u cijeloj tadašnjoj Ugarskoj. I sada u Savi postoje ostaci opekama uzidane kule, odnosno bunara, kako mi Županjci volimo reći, a na kojoj se nalazila crpka-parnjača za pretakanje vode iz rijeke do tvornice engleskih vlasnika.

Kada se popnemo na lijepo sagrađenu šetnicu, tu ćemo pronaći, osim duševne okrijepe, i mnoga sjećanja na starinske dane. U ovom prostoru sve do crkve, sagrađene 1802. godine, bujao je kulturno-zabavni život. U dvorištu današnje Veterinarske stanice bilo je prvo kino u Županji u vlasništvu Adolfa i Mavre Teichnera pod nazivom *Danica*. Neposredno uz kino bila je čuvena gostionica *Mikloš* u kojoj je osnovana Obrtnička čitaonica, a u njoj su izvođene i kazališne predstave. Preko puta u Karčinovoj kući svojedobno je radio ugostiteljski objekt *Kod kamile*, a bila je smještena i Radnička čitaonica.

Kada zakoračimo na lijepo uređenu šetnicu, s koje puca pogled na sve četiri strane svijeta, uputimo se ponekad mislima u prošlost i prisjetimo se stare šetnice koja je uljepšavala Županju sve do 1926. godine kada je devastirana prilikom dogradnje nasipa. Šetnica je vodila do Poloja, a usađeni divlji kestenovi i postavljene klupe pružale su divan ugođaj. Tu su se rađale prve ljubavi, stariji su šetali i odmarali uz pjev ptica, ali i uz zvukove vodenica. Prije Drugoga svjetskog rata, nedaleko Muzeja, nalazilo se ograđeno i uređeno kupalište s drvenim kabinama. Taj Drugi svjetski rat još malo je do kraja uništio hrvatsku supstancu, i to dvjema uvezenim razarajućim ideologijama. Stoga neki granitni križ napravljen na šetnici stoji kao znak raspoznavanja, identiteta, ali neka stoji i zbog one Mijata Stojanovićeve opomene: „Ne zaboravi dragog Boga, čovječe!” Županjski su svećenici redovito vodili Tijelovske procesije i kraj, narodu omiljene kapelice, Presvetoga Srca Isusova.

Čardak i kulturno-povijesni prostor oko njega

Iz svega do sada izrečenoga lako se može zaključiti da je ovaj prostor uistinu kulturno povijesni prostor, on predstavlja neprocjenjivo duhovno blago. Njegovu ambijentalnu cjelinu moramo čuvati jer ona vizualno najsnažnije simbolizira Županju i županjski graničarski kraj. Ono što je Splitu Dioklecijanova palača, Dubrovniku Stradun, Osijeku Tvrđa, Županji je to ovaj prostor oko Čardaka, gdje ugostiteljski objekt *Savski vijenac* ima svoje mjesto i rekao bih višestruko značenje. *Savski vijenac* je osobno, ali i opće dobro! Ovdje se treba odvijati višeslojni dijalog s prošlošću te na osnovu nje misaono i s ljubavlju nadovezivati i nadograđivati svakodnevicu. Ako se eventualno ne bi tako događalo, onda bi se u duši i u memoriji stvorila jedna velika praznina štetna i za nadolazeće naraštaje. Duboko vjerujem da se tako nešto neće zbiti te da će Županjci s posebnom naklonošću posjećivati *Savski vijenac* te ga ponosno i drugima pokazivati.

Ususret 12. manifestaciji *Kruh naš svagdašnji – žetva i vršidba u prošlosti*

Zadržati vezu sa zemljom

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 27. lipnja 2014., broj 94, str. 16.

Oživljavati duh i dah minulih vremena, u kojima su se pojedini seljački poslovi, poput žetve i vršidbe, doživljavali kao svetkovina, uvijek pobuđuje snažne osjećaje. Manifestacija *Kruh naš svagdašnji – žetva i vršidba u prošlosti* ima za cilj proslaviti život, razveseliti srca, zadržati vezu sa zemljom i ne dopustiti da se čovjek odnarodi. Živjeti znači živjeti s drugima!

Da, i na ovoj se manifestaciji traže tragovi kolektivne sreće. Ni ljetni vrući dani, ni nesnosne sparine ne mogu obuzdati osjećaje i misli. Naše se duše slave kada ugledaju žuto-zlatno klasje, vesele se kada začuju žito kako šapuće, a srca se propinju poput umiljatih i gizdavih konja. Oživljavaju se roditeljske priče, dječčake uspomene. Iz njih doznajemo da se u prošlosti do kruha dolazilo mukotrpnim radom, mnoštvom uposlenika i začuđujućom vještinom. Primjerice, ručno sijanje do pojave sijačice svjedoči ondašnje ratarovo poznavanje potrebnih količina sjemena i načine njegova ravnomjernoga raspoređivanja po njivi kako bi se dobio što povoljniji sklop biljaka. U rukama naših predaka bili su srp i kosa i oni su s njima znali vješto baratati. U prošlosti nikada nije bilo lako. Naši su se očevi, djedovi, pradjedovi uvijek za život, doslovce, borili, laćali se rada, nisu bili malođušni niti puno negodovali.

Na žetvi i vršidbi: Luka (Braca) Galović – Papuškin, Zvonimir Stjepanović i Vinko Filipović – Đipanov

Slavonija je zadivljujuće bliska, čarobna, ali ipak nedovoljno poznata kao turistička destinacija. I županjski kraj ima svoje kulturno-turističko biserje. Mnogi izletnici-turisti (čak njih 95 %) biraju odredište s kriterijem „Sunce i more”. Mi želimo pokazati da i kriterij „Sunce i njiva” nije loš, posebice kada je opasan Spačvanskom šumom, hrašćem, kada je okružen dobroćudnim, veselim ljudima i slavonskim nebom. Ovaj prostor, Ilijin i Rezin stan na Ljeskovoju gredi, idiličan je, živopisan, njegovu ljepotu zamijetio je i najveći županjski književnik Ivo Balentović te ga često spominjao u svome rukopisu. Da bismo došli da ovoga jedinstvenog mjesta, moramo prijeći nadvožnjak, s desne strane se nalazi vodotok Virovi, izvorište rijeke Spačve, po kojoj je ovaj nadaleko poznat šumski kompleks i dobio ime. Ovdje je flora i fauna slična onoj iz Kopačkoga rita.

Kultura i turizam dinamične su pojave: obje se mijenjaju, nadopunjuju, prožimaju, to je živući identitet. I stoga se moramo prema njima postavljati i dalje proaktivno, što upravo i činimo. Naravno, željeli bismo da se ova manifestacija još u većoj mjeri prepozna kao turistički potencijal koji treba snažnije i učinkovitije privoditi u turističko korištenje. Iza ovoga našeg zasigurno stoji dobra priča, cjelovit doživljaj i jedinstveno iskustvo. Ova naša manifestacija je nesvakidašnja, ona je duboko ukorijenjena u stvarni život, u trajne vrijednosti, u tradiciju, a tradicija je relevantni dio hrvatske kulture. To svuda i svima trebamo govoriti! Ovaj kulturno-turistički događaj pomoći će nam i u stvaranju cjelovitije slike svijeta. U tom smislu možemo si postaviti pitanje: *Smije li čovjek, u ovim najnovijim svjetskim trendovima, prikraćivati ljubav prema zavičaju?* Odmah ćemo i odgovoriti: *Ne! Mi ne smijemo zatirati baštinu, ona nikoga i ništa ne ograničava, njoj treba biti odan do srži.*

Do kruha se dolazilo mukotrpnim radom

Kruh naš svagdašnji – žetva i vršidba u prošlosti, 2014., 2015. i 2016.

Uvodno slovo

— 2014. —

Ilija Babić

Miris kruva

Mama iz peći vadi kruz
veliki, mirisni, nabrekli.

Umiva ga 'ladnom vodom,
a on nježno uzdiše i mirisne
pare širi čak u susjedna dvorišta.

Dok ga pokriva bilim, prednim stojnikom, komšinica dovikuje:
„Ima l' i za mene?”

Mama se nasmiješi, kimne glavom,
a ja nestrpljivo čekam, sa stinitom mašću i sitnom crvenom
paprikom, da se o'ladi.

Da, miris kruha je i danas jako snažan, isto onako kao što je bio i prije 6000 godina prije Krista, kada se pojavila biljka s plemenitim zrnom pšenicom. Bio je to jedan od najvećih iskoraka u razvoju čovječanstva. Okupili smo se ovdje da između ostaloga kažemo, da je nasljeđe važna komponenta svake civilizacije, a da nove vrijednosti izrastaju iz starih.

U našem slavonskom, županjskom kraju žetva je uvijek bila veliki i težak posao, a istovremeno i svečan i radostan. Cijele obitelji, zadruga, zahvaćalo je uzbuđenje kao da će kirbaj. Takvi su bili i u polju. S prvim zrakama sunca i žene i muškarci bili su svečano obučeni i takvi išli raditi. Svatko je znao svoj posao. Bili su jako vrijedni unatoč vrućini i sparini.

Vršidba je također bila dinamična i slikovita. Uz tutnjavu, buku i prašinu damferica, s drešom i elevatorom, stizalo se u gumno, štelov'o se dreš i elevator, razmotav'o dugački i debeli kaiš, špajzer je galamio, gamaraši su spremno čekali, a pljevari razvlačili asure...

Naravno, sve ćemo to uskoro i vidjeti.

Ova nas manifestacija ukorjenjuje tamo gdje pripadamo i pomaže da se duhovno obogatimo, osnažimo i oblikujemo. Želimo međusobno uskladiti i objediniti prošlost i sadašnjost, pokazujemo da nismo, emotivno prazni i potrošeni, usprkos svim katastrofičnim teškoćama koje su nas doslovce zapljusnule.

Ljepota prirode ima smirujući učinak, izaziva blagotvorne emocije, one potiču na traganje za dobrim u samima sebi. Život nije vrijedan, ako nije stavljen u službu nekoga uzvišenog ideala. Mi znamo da ova naša manifestacija ima dosta transcendentnoga, ali ima i atraktivnosti i zornosti.

— 2015. —

Visoka žuta žita

Kada u rumene zore

Ili u jasna jutra

Prolazim

Poljima rosnim

Gdje mlad vjetar njiše teške klasove
Visokog žutog žita,
Izenada stanem;
I gle!
Moje srce, od radosti, glasno kuca
Kao zlatan sat.

Naravno, prepoznali smo prekrasnu pjesmu našega književnog velikana Dragutina Tadijanovića. Zanimljivo je reći da je ona napisana u njegovu rodnom Rastušju, točno na današnji dan prije 92 godine, dakle 4. srpnja 1923. godine. Tadijanovićevu ushićenost dobro razumijemo, zbog nje smo se ponajviše danas i sabrali, a njegov zlatni sat, zasigurno, nije nimalo potamnio, niti su mu otkucaji stali. Oni su odavno prešli u srca naša!

U županjskom kraju žetva je bila najsvječaniji i najradosniji posao. „Raditi, pjevati, zahvaljivati, prijateljevati, slaviti”, to je oduvijek bila žetva i vršidba u prošlosti, a mogli bismo reći da je to i ovo naše kulturno-turističko događanje.

Danas želimo zaustaviti jedan trenutak života, želimo da „glasni govor slike” iznjedri razumljivu poruku: diviti se našim predima, diviti se žetvi i vršidbi na starinski način. Evo, zahvaljujući Turističkoj zajednici Županja, ovaj radni običaj prerasta u tradiciju, u svetkovinu, blagdan, postaje simbolom i prepoznatljivim slavonsko-šokačkim identitetom. Mi na ovoj manifestaciji odvajamo dragocjeno od bezvrijednoga, rad vrednujemo, ne smatramo ga kaznom nego vrlinom, proslavljamo život, veselimo srca, zadržavamo vezu sa zemljom. Kontinentalna istočna Hrvatska obiluje atraktivnim lokalitetima i zanimljivim kulturno-turističkim sadržajima, koje želimo uvezati, potencirati, što evo i mi sada na Žetvi radimo. Oranice, slavonska šuma, rijeke, rječice i vodotoci nude iznimnu krajobraznu vrijednost, a baština i gastronomija ne mogu ostaviti nikoga ravnodušnim. Doživljaj viđenja i kušanja je dubok, snažan i zato treba doći na Žetvu, treba dolaziti ovdje tijekom cijele godine. Pa i cijela Strategija razvoja turizma nazvana je 365. Dodite nam češće, dragi gosti, u ovaj naš plemeniti županjski kraj, Županja vas čeka!

Budimo ponosni na naše stare. Oni su puno radili, teško stjecali, a opet neizmjerljivo ljubili. Ugledajmo se na njih! Dobro nam došli na 13. kulturnu manifestaciju *Kruh naš svagdašnji – žetva i vršidba u prošlost!*

— 2016. —

Ženju srpi, mašu kose,
Djed se žuri, snope broji,
Škriplju vozi, brašno nose,
Snaša preduć malo doji.

Dakle, pričati i pisati i o Domovini, ne može se bez žetve, a to je pokazao još 1835. godine Antun Mihanović u svojoj pjesmi *Horvatska domovina*. Ova strofa, doduše nije ušla u himnu, ali je ona peta od četrnaest, koliko ih ova kulturna pjesma ima. I taj podatak sâm po sebi puno govori. Budući da ove godine obilježavamo 220. godišnjicu rođenja ovoga znamenitog Hrvata, iskoristili smo prigodu da ga se prisjetimo.

Također je potrebno spomenuti i Alojzija Stantića, kulturnoga djelatnika iz zajednice Hrvata u Bačkoj, napisavši prije 15 godina predivnu knjigu *Krux naš svagdanji*, dajući nam iscrpan pregled uzgoja žita, od oranja do sijanja, žetve, vršidbe na tradicijski i mehanizirani način. U ovom trenu, dakako, ne možemo iz nje iznijeti sve na vidjelo, ali možemo zasigurno ustvrditi da bi o žetvi i vršidbi na starinski način i etnolozi, i agronomi, i teolozi mogli pisati velike studije. U to će nas, bez sumnje, uvjeriti i ovogodišnji prikaz. U njemu je, uistinu, puno toga zadivljujućega, čudesnoga, pa tako, između ostaloga i to, kako su naši preci svagdanji naporni život pretvarali u blagdanski radosni.

Seljaku je njiva prva i zadnja misao, a s posebnom ljubavlju i brigom motri, bdije i moli nad posijanom pšenicom. Pšenica je oduvijek značila veselje, oduvijek je značila život. Bez obzira na sve poteškoće koje nas prate, budimo ustrajni, ne dopustimo da nam njive opuste, ne daj, Bože, zakorove! Ljubimo njive jer u njima djedovine žive!

Ova nam manifestacija približava duh života naših vrijednih predaka i vjerujem da ćemo se uskoro s njim i sjediniti. Žetva i vršidba nam donosi osjećaj mira, poštenja, suradnje, zahvale, poniznosti, pouzdanja, nudi nam život u svojoj punoći, u skladu s prirodom. Prihvatimo sve to!

Uz manifestaciju *Kod konjarskih vatri*

Dijalog s tradicijom

Atmosfera povijesnosti, zanosa i ponosa

Ime sveto

Sav prožet ljubavlju
prema svome rodnom mjestu
evo, napokon, iz sve duše
izgovaram ono što sam odavno
već trebao svima reći:
„Županjo, moje srce zastajkuje,
posrće i naokolo se potuca
ako se s tobom makar malo
ne proveseli.
Županjo, ljubim, ljubim te
žarkom ljubavlju.
Županjo, ljubav moja
prema tebi

neće prestati nikada
i slavit ću te dok me ima!
A, i poslije, jer vjerujem
da je tvoje ime sveto
i na nebu upisano!”

Ljudski duh najbolje oslikava poetska riječ, koja, nažalost, samo u manjoj mjeri djeluje na ovu našu vazda dinamičnu zbilju. U sučeljavanju svih proturječja, vrijeme sve više pokazuje i dokazuje da su zavičajne misli neuništive, one su snažne i moćne, poput naših ljubimaca dorata i one pretežu mnoge druge ovozemaljske sadržaje. Čovjek nije vezan samo za zemlju rođenja, mjesto življenja nego je vezan i za duh koji iz njih proizlazi. Ako to ne postigne, on sigurno stradava jer je iznevjerio vlastito biće! Dakle, postoje mnogi razlozi zbog kojih smo se i ove godine okupili oko konjarskih vatri. Hvala Bogu i neka je tako!

Savjest je najskrovitije svetište ljudskoga bića, ali ona traži i svoje opredmećenje, svoje očitovanje. Evo ga! Djelatnici Zavičajnoga muzeja i članovi Konjogojske udruge *Stari graničar*, a i mnogi drugi zaljubljenici u tradiciju, već sedmi put uprizarili su nam jednu crticu iz seljačkoga života gdje je glavno događanje bilo dolazak s konjima na ispašu, okupljanje i konačenje uz vatru. Seljaci su to, odnosno konjari, kako ih naziva naš pisac Ilija Lešić – Bartolov, činili zbog svoje urođene brižnosti prema drugima, ali i zbog velike ljubavi prema konjima. Skrbiti se za konje značilo je skrbiti se za sebe, obitelj, život, a to nikada nije bilo lako. Napasanje konja i paljenje vatri negdje na prikrajku šume, na pašnjaku ili presušenom barskom području uistinu je upečatljiv prizor. Ta je slika originalna u slavonskim, hrvatskim okvirima, nadasve i atraktivna. Jedan, samo naizgled priprosti običaj iz davnine, pretvorio se u prvorazredni kulturni događaj. Na tome organizatoru sve čestitke!

Narodna tradicija je temeljna kulturna vrijednost!

Uvijek treba živjeti u dosluhu sa svojim narodom. Hrvatski velikan Antun Radić odavno je izrekao i zapisao: „Narodna tradicija je temeljna kulturna vrijednost.” Da, u dijalogu s tradicijom mogu se dosegnuti vrhunski umjetnički doživljaji. To se i na ovogodišnjoj manifestaciji svjedočilo i kao da je u zimskoj prohladnoj noći svjetlucala i ova misao: „Kultura ne stanuje samo u metropoli, može se i bez avangardnoga izraza postići nenadmašan ugođaj, posebice ako se u njemu čiste srca i krote negativne misli.” Oživljeni stari običaj kod konjarskih vatri služi i kao metaforički oslonac na ovu našu uzburkanu stvarnost, počesto i prizemnu

svakodnevicu. Ovaj skup pun je županjskoga, šokačkoga naboja, on je obuzet slavonskim nebom, atmosferom povijesnosti i zanosom. Upravo taj umjetnički zanos stvara ljepotu. Snaga imaginacije nije višak, nego srž ljudskosti! Iz te snage pršte silne emocije s kojima se naše vrele duše u šokačkom ritmu veselo njišu.

I na kraju nekoliko rečenica moramo reći o prostoru gdje se sada nalazi Čardak. On je proistekao iz bremenite povijesne zbilje i županjski je reprezentativni prostor. Ponovit ću neke misli i riječi koje sam izgovorio prilikom nedavnoga otvorenja susjednoga ugostiteljskog objekta *Savskoga vijenca*, koji je također svojom arhitekturom, povjesnicom (posebice austrougarskim štihom) sastavni dio ovoga našeg tematskog obzorja. Ovaj prostor oko Čardaka predstavlja neprocjenjivo kulturno blago. Njegovu ambijentalnu cjelinu moramo čuvati i njegovati jer ona vizualno najsnažnije simbolizira Županju i županjski graničarski kraj. Ono što je Splitu Dioklecijanova palača, Dubrovniku gradske zidine, Osijeku Tvrdā, Županji je to prostor oko Čardaka i on ima višestruko značenje. Ovdje se treba i nadalje odvijati višeslojni dijalog s prošlošću te na osnovu nje misaono nadograđivati današnjicu te tako uvijek iznova svjedočiti duboku ljubav i privrženost prema svome zavičaju.

Daj, Bože, da nam ova naša duhovna preokupacija i u budućnosti ostane plodonosna!

Zavičajne misli su neuništive

Ususret 51. Šokačkom sijelu

Crtice iz županjsko-šokačke povjesnice

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 22. prosinca 2017., broj 136, str. 24.

Početak Šokačkoga sijela

Mislim da je zanimljivo sljedeće reći: „Općinsko prosvjetno vijeće Županja organiziralo je Smotru folkloru u Županji 10. lipnja 1967. godine!” Dakle, to je bilo prije prve manifestacije *Šokačkoga sijela* održane 24. veljače 1968. godine, ali i prije prvih *Đakovačkih vezova* upriličenih 2. srpnja 1967. godine. Na ovoj Smotri nastupila su društva iz Babine Grede, Štitara, Gradišta, Bošnjaka i Županje. Bilo je divno promatrati mimohod sudionika, čije je formiranje bilo pred Skupštinom Općine (današnje Gradske kuće), a kretao se do Narodnoga sveučilišta odnosno dvorane *Mladost* gdje je Smotra održana.

Šokadija i Šokci

Gledajući geografski, Šokadijom se smatra ravničarska Slavonija, priljubljena uz Savu, Šokadijom se smatra dio stare Granice i ravni Srijem, dok Vladoje Ivakić u svojoj knjizi objavljenoj u 1940. godini *Šokadija u slici, pjesmi i prozi* piše da Šokci nastanjuju: veći dio Slavonije, cijelu Bosansku Posavinu, Baranju, Bačku i dio Srijema, posavski dio novogradiškoga kraja, Brod i okolicu, vinkovački i županjski kraj, Vukovar, dio šidske Općine, cijelu Đakovštinu, Donji Miholjac i Našice, Općinu Valpovo, a u osječkom kraju Erdut, Aljmaš i djelomično Dalj. Tradicijsko je čvrst sustav vrijednosti i ono je relevantni dio hrvatske kulture. Šokci su svjesni svoga identiteta i žive ga snažno, ponosno i prkosno. Čuvaju svoje šokaštvo kao neko izabrano plemstvo, napominje spisateljica Mara Švel-Gamiršek.

Kolo

Županja broji 100-tinjak ulica i trgova, ali centar je centar! U središtu se počesto zaigra kolo. Šokcu je kolo puno značilo, neizmijerno ga je volio pa će naš Vrbanjac pisac Ante Kovač izreći i ovo zapažanje: „Neka zaszvira kolo, pa će Šokac zaboraviti i da je bio jedan glupavi rat i da je kubura za petrolej i da je voda žito potopila.” Josip Lovrečić napisao je rukovet *Pjesmice za igru u kolu*. Objavljena je

u Đakovu 1896. godine. Iako je Relković govorio da je igranje kola „turska skula”, Šokac se njega nije mogao odreći. Uživao je u njemu sve do današnjih dana. Jedna narodna kazuje:

Kad zaigra pusta Šokadija,
pod njima se i zemlja uvija.

Kult konja

Najjači kult kod Šokaca je kult konja. („Od sve marve Šokac voli samo konja”, zapisat će Juraj Lončarević.) Koliko je to jak kult, vidi se, recimo, i po tome što jahači i konjske zaprege predstavljaju udarne i najatraktivnije točke na svim tradicijskim manifestacijama. Lijepo je napisao književnik Miroslav S. Mađer:

Pjevaj, majko ratara i bekrija,
pjesmu onu što nam život vara.
Konje vrane kad osedla Šokadija,
vrisne pjesma od plamena i žara.

Nekoliko godina po osnivanju Konjogojske udruge *Stari graničar* (1994.) Pokladno jahanje u Županji dobiva i zasebni dio programa s kojim se najavljuje *Šokačko sijelo*. Po starom običaju jahači se okupljaju na dogovorenome mjestu. Zatim se upućuju na ona mjesta gdje domaćini izraze želju da svrate. Počašćeni budu tradicijskim jelom i pićem (kulinom, šunkom, kobasicom, lepinjicama, krofnama, kiflicama, rakijom i vinom). Jahači su uvijek zahvaljivali domaćinu: „Domaćine, na svemu ti hvala, što nam tvoja desna ruka dala.”

Gradska zgrada

Na mjestu današnje zgrade Grada Županje jedno se vrijeme u razdoblju Vojne krajine nalazilo sjedište 11. županjske satnije (kompanije) 7. brodske pukovnije (regimente). Dakle, kompanija je bila osnovna upravna i vojna jedinica na kojoj se temeljio čitav vojnokrajiški sustav. Tu ispred kompanijske zgrade jednom nedjeljno su Župancima-graničarima iz „knjige zapovidi” čitane naredbe, upozorenja, obavijesti, a nerijetko se i prijetilo kaštigama (batinama) i zatvorima. Nakon ukidanja Vojne krajine, Županja je određena za sjedište kotara. Nakon što je ova

gradska zgrada napravljena 1911. godine, u nju je preselio Sud iz Bošnjaka i u njoj ostao sve tamo do 60-ih godina prošloga stoljeća. Pored sjedišta kompanije nalazio se kapetanski stan. Nakon ukidanja Vojne krajine u tu su se zgradu smjestile službe županjskoga kotara. Zgrada je porušena oko 1955. godine i na njezinu mjestu napravljena je stambena zgrada priljubljena uz sadašnju gradsku.

Centar Županje

Županjske povijesne crtice

Županjsko groblje i kapelica sv. Jurja

U prvoj županjskoj kanonskoj vizitaciji obavljenoj 1729. godine u spisima vizitatora biskupa Franje Nesselroda navodi se da je groblje neograđeno i udaljeno od crkve osamdesetak koraka!? Crkva je bila već blagoslovljena i posvećena sv. Ivanu Evanđelistu. Izgrađena je od hrastova drveta i pokrivena hrastovim daščicama. Uz nju je toranj, napravljen od drveta, u kojem se nalazi zvono koje je posvetio beogradski biskup Luka Natalio. Prilikom druge kanonske vizitacije učinjene 1755. godine pečuški biskup Juraj Klimo, između ostaloga, navodi da postoji kapela posvećena sv. Jurju izgrađena od drveta i nalazi se na neograđenom groblju izvan mjesta. Dakle, sadašnje županjsko groblje zajedno s kapelom sv. Jurja nastalo je od 1729. do 1755. godine. To se slaže i s brojem žitelja i pisanim povijesnim izvorima koji kazuju sljedeće: Županja je 1698. godine bilo opustošeno selo pa čak i napušteno(!), da bi se u njoj već 1701. godine nanizalo 60 kuća.

Ulazak u županjsko groblje i kapelica sv. Jurja

Kapela posvećena sv. Jurju, prema podacima iz 1755. godine, izgrađena je od drveta i nalazila se na neograđenom groblju izvan mjesta. U njoj se slave sv. mise na blagdan sv. Jurja, ali i češće tijekom godine. Tada je u Županji živjelo 708 žitelja. Kapela je ponekad zbog derutnoga stanja bila i izvan uporabe, što je za-bilježeno i 1851. godine. Uskoro se pojavila potreba proširenja župnoga groblja, to je uočio i župnik Antun Čović te slijedom toga upućuje molbu Duhovnom stolu. Navodi da je groblje proširio za pola jutra, ogradio ga te moli odobrenje za blagoslov. Njega je i dobio te je tako 26. srpnja 1856. godine novo groblje i blagoslovljeno. I tu župnik Čović nije stao, nego se prihvatio i izgradnje nove kapelice. Ona se uz suglasnost biskupa Strossmayera započela graditi 13. kolovoza 1863. godine da bi 24. travnja 1864. godine bila dovršena i blagoslovljena. Dugačka je 7 i široka 3,5 hvati (13,3 m x 6,65 m). Ti su gabariti zadržani do današnjega dana, naravno uz nekoliko temeljitih obnova. Zanimljivo je spomenuti da je u nju pokopan 8. travnja 1811. godine županjski svećenik Antun Sunčić.

Županjsko groblje naziva se Karaševo, predstavlja uzvisinu s 83,87 m nadmorske visine. Ono se 2002. godine prostiralo s površinom od 2 ha, 40 ari i 91 m s 2859 grobnih mjesta. Danas je ta površina ostala ista uz tendenciju proširenja, što je učinjeno s parkirnim mjestima, dok je grobnih mjesta nešto manje od 4000. U njemu je ukopano sedam svećenika, mnogo poznatih i znamenitih imena, ali još više ljudi koji su živjeli uobičajenim životom.

Osvrt na 13. manifestaciju *Kod konjarskih vatri*

Zmaj od Bosne

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 28. rujna 2018., broj 155, str. 16.

Budući da ova manifestacija ima sve više posjetitelja, poklonika, da je jedinstvena i posebna, moramo prvo izreći poneko pojašnjenje oko njezina naziva. Vatre vituljače (mašale) i konjarske vatre nisu iste vatre. Mnogi ih zamjenjuju ili poistovjećuju. Vatre vituljače palili su graničari u vrijeme Vojne krajine kada su ugledali neprijateljsku (tursku) opasnost. S dugačke motke, omotane slamom ili sijenom, širio se dim, vatra je svijetlila, pucketala i brzo gorjela. Ta svjetlosna uzbuna bila je praćena pucnjavom i crkvenim zvonjenjem.

Konjarske vatre su nešto drugo. Znamo da je Ivan Kozarac napisao još 1906. godine pripovijetku *Kod konjarskih vatara*, Ilija Lešić – Bartolov 1977. godine pripovijetku *Kod konjarskih vatri* te da su mnogi autori slavonskoga teksta hrvatske književnosti spomenuli taj običaj. Ovaj put ćemo se podsjetiti na županjskoga pisca Ferdu Bačića, koji je 1955. godine u pripovijetki *Na mjesečini* živopisno i poetski opisao događaje koje mi danas zdušno i s ljubavlju baštinimo: „Večer. Ljeto. Noć nad livadama. U bari krekeću žabe, zriču cvrčci u rosnoj travi. U svemirskom rešetku zvijezde odsijevaju kao zlatni orasi. Kroz mutnu polusjenu naziru se obrisi osamljenog drveća po livadama, a u daljini se ocrtava mrki zid šume. Na tratini pokraj bare, sjede četiri konjara uz vatru, koja baca crvenozlatni odsjev na njihove likove. U blizini pasu konji, na mahove zanjšite ili zaržu, a kod hoda cinkaju im zvonca ovješena o vratove. Konjari pričaju. Otegnuto, tromo, nižu im se riječi u duge nizove, a između riječi motaju se pramenovi plavog duhanskog dima. I dahom noći odišu im razgovori. I traci mjesečine spliću se u marmor njihov lelujav i smiren...”

Prije 186 godina, 16. lipnja 1832. godine kod čardaka Podrum (broj 66, a Muzej je bio 65!) prebjegao je u Austriju (Hasburšku Monarhiju) Husein-beg Gradašćević, rođen u Gradačcu, poznat u narodu po nazivu Zmaj od Bosne. Tako glasi i povijesni roman književnika Josipa Eugena Tomića u kojemu se spominju neke navedene činjenice. Beg je umro vrlo mlad s 32 godine (31. 8. 1802. – 17. 8. 1834.), a kada je prelazio Savu, imao je samo 30. Bosnu je neizmjerljivo volio. Vodio je oružanu pobunu u okviru Osmanskoga Carstva želeći Bosni dati što veću samostalnost. U tomu nije uspio te je tražio odstupnicu i dobio ju je preko toliškoga

fratra Ilije Starčevića koji je bio u kontaktu s austrijskim vlastima te mu je omogućio nesmetan prijelaz zajedno sa svojim taborom u kojem se nalazilo 66 muškaraca, 12 žena i 135 slugu, sveukupno 213 osoba!?! Ovaj broj ljudi spomenuo je u svome dnevniku (pronašao ga trgovac Juro Delivić u carigradskoj staretinarnici) osobno Husein-beg napisan u Carigradu 12. travnja 1833. godine. Svi su ovi podaci pohranjeni u toliškom samostanu, a književnik Mato Nedić ih je vrlo vješto, znalacki pretočio u roman pod nazivom *Okvir za mudrost*.

Zanimljivje su misli Zmaja od Bosne koje je izrekao fra Iliji Starčeviću, a on je to u svome ljetopisu i zapisao: „ Mi smo domaći ljudi, jednoga smo mi roda, bez obzira na vjeru, i zato se trebamo držati zajedno. Došlo je vrijeme da Bosna progleda, da zaživi novim životom. Bosna je sultanova zemlja, tako je odredio Alah dželle šanuhu, ali Bosna je prvenstveno naša zemlja, zemlja naših zajedničkih predaka, i tvojih i mojih, i zato je red da ona konačno dobije bar dio samostalnosti i one stare državnosti koju je imala, makar i morala ostati pod sultanovom vlašću...”

Dakle, fra Ilija Starčević, toliški svećenik, „omogućio” je prelazak Zmaju od Bosne u Austrijsko Carstvo. Ovu „uslugu” je fratar učinio jer mu je beg dopustio (bez carskoga fermama) gradnju crkve u Tolisi i prve pučke (osnovne) škole u Bosni i Hercegovini 1823. godine! Fratar je održavao vezu s begom 10-ak godina, ali i sa županjskim kapetanom Mačkovićem kojemu je prenosio obavijesti o zbivanjima u Bosni. Austrija nije dala podršku Huseinu-begu Gradašćeviću, a on je želio stvoriti „novu Bosnu”. Mislio je da će ga Austrijanci primiti sa svim vezirskim počastima jer je bio od naroda izabran vođa, a oni su ga tretirali kao pobunjeničkoga vođu i smjestili u osječku tvrđu (16. 6. – 4. 10. 1832.) te mu ograničili kretanje. Rodaci su mu bili stacionirani u Vinkovcima. Umjesto u Bosnu, u koju se želio vratiti, doveden je u Carigrad, pomilovan je, ali mu je određeno da mora živjeti u Trapezuntu, u sjeveroistočnoj Turskoj, na obali Crnoga mora, daleko od svoje zemlje i naroda, prognan i ponižen, od svih zaboravljen.

Kula Zmaja od Bosne u Gradačcu

Pogled na povijesne činjenice

Slavonsko-srijemski (županjski) husari

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 26. listopada 2018., broj 156, str. 20.

Husari su bili laka konjica

Poslije Karlovačkoga mira 1699. godine, kada je Sava postala stalnom granicom između Turske i Austrije (osim 1718. – 1739.), austrijske vlasti uspostavljaju vojno-obrambeni sustav Vojnu krajinu; točnije, to je učinio car Leopold I. naredbom od 14. rujna 1700. godine i nakon toga Županja uskoro postaje „vojno selo”. Županjski kraj je graničarski i često spominjemo ulogu i značenje graničara, serežana (i mi ćemo ih ukratko navesti), a rjeđe husara iako nam povijesne činjenice za to daju pravo. Dakle, seljak-graničar dobivao je zemlju uz obvezu obavljanja vojne službe pa su svi muškarci od 16 do 60 godina bili vojni obveznici. Snosio je i dio troškova za oružje, streljivo i odoru, a određeni broj dana u godini provodio je i na raznim fizičkim radovima (rabotama). Serežani se spominju u krajiškom zakonu iz 1754. godine, a postojali su sve do razvojačenja 1881. godine. Bili su zaduženi za uhićenja, dovođenja na sud, priopćavanja i izvršavanja sudskih presuda, a isto tako i za unutarnju sigurnost krajiškoga teritorija, hvatali su hajduke, a dijelom pazili i na granicu s Turskom.

O husarima su pisali Fridriech Wilhelm Taube i Franz Stefan Engel, austrijski činovnici, povjesničari i očevici toga vremena. Evo što su njih dvojica ponajviše, a i drugi autori, zabilježili o husarima i granici. Svojevremeno je u Vojnoj krajini bilo sveukupno 15 pukovnija, od kojih su četiri bile husarske. Husari su bili laka konjica i djelovali su do 1. svibnja 1786. godine. Jasno je utvrđeno da su sla-

vonski husari ispomagali graničarima u obrani ovoga dijela Vojne krajine. U husarima su služili samo članovi imućnih i uglednih krajiških obitelji koje su mogle nabaviti i prehranjivati jahaćega konja. Stoga je broj husara u odnosu na pješake bio malen, a husarske pukovnije brojile su od 300 do 600, a u iznimnim slučajevima i 800 konjanika. Taube, pak, navodi puno veći broj pa spominje da je u mirna vremena pukovnija brojila 2000 konjanika te nastavlja: ti husari imaju kao i svi graničari ne samo karabin, pištolje i sablju, nego i koplje, s kojim mogu u punom galopu pogoditi talir (novac) i napominje da se u to osobno uvjerio 1776. godine.

Husarski puk smješten je djelomično u vojarnama, a djelomično kod stanovništva. Slavonski husarski puk je 1753. godine brojio 960 ljudi i konja. Raspoređen je bio u tri pješadijska puka, šest eksadrona ili 12 kompanija od kojih je svaka bila jačine od 80 ljudi i konja. Učitelj i povjesničar Ivan Martinović spominje u *Obzoru* 1917. godine imena dvojice husarskih pukovnika, Petraneljya i Beligradyja te navodi: „Kod osnutka brodske pukovnije g. 1750. imala je pukovnija 2 bataljuna infanterije (pješaštva), a sve tri slavonske pukovnije dale su i jednu pukovnicu husara. Brodska krajiška pukovnija protezala se prostorom od Odvoraca i Gornjih Andrijevacu do Nijemaca, a pod husarsku pukovnicu spadala su mjesta od Cerne i Vođinaca do Štitara.”

Dakle, nisu sva mjesta u 7. brodskoj pukovnici bila husarska, nego samo ona strateškoga značaja i ona u kojima je bio povećani broj vojnika i konja. Među njima su s područja županjske Posavine bila sljedeća mjesta (Engel ih precizno nabrja): Županja, Bošnjaci, Štitar, Gradište i Cerna. Ne znamo točan broj husara priključenih županjskoj 11. satniji 7. brodske pukovnije (poslije ustroja 1750.), ali zato imamo neke druge podatke pa možemo doći do određenih pretpostavki i zaključaka. U vojnim naseljima koja su činila županjsku satnicu (Županja, Bošnjaci, Štitar) zajedno s Cernom i Gradištem („husarska mjesta”), 1786. godine bilježimo 522 kuće.

Znamo da su za vrijeme Vojne krajine vršeni opsežni popisi, primjerice 1736. i 1737. godine, u kojima su se evidentirali i konji. Opće je poznato da je tada bilo u ponekim slavonskim selima veći broj konja nego kuća i domaćinstava! Slično je bilo i u županjskom kraju! O husarima ima dosta toga napisanog povjesničar Ivica Ćosić – Bukvin, s nestrpljenjem čekamo da mu se rukopis u cijelosti objelodani. Podsjeća da je riječ husar mađarskoga podrijetla te da je odmah po ustroju Vojne krajine (1702.) unovačeno 900 pješaka/hajduka podijeljenih u devet četa i 650 konjanika/husara podijeljenih u 13 četa. Broj unovačenih na čitavom području Granice od Titela do Kraljeve Velike iznosio je 1400 pješaka i 950 konjanika, koji su podijeljeni između 14 zapovjedništava, a iz županjskoga kraja su sljedeća:

Brčko (?) – 100 pješaka, 50 konjanika (vjerojatno je to Gunja, misli Ćosić), Županja Blato – 100 pješaka, 50 konjanika, Babina Greda – 100 pješaka, 50 konjanika.

Khevenhullerovom uredbom provedenom 1735. godine u Račanskoj i Donjoj granici ustanovljeno je osam satnija; Rajevo Selo i Županja bila su mjesta središta iz županjske Posavine. Konjanička kompanija u Rajevu Selu imala je 64 konjanika (husara), a županjska 158. U Županji, Babinoj Gredi, Cerni i Drenovcima postajale su i konjušnice za pastuhe. Engel 1786. godine opisuje „Županju na Savi” (prvi upotrijebio taj naziv!): Županja broji 89 kuća. Tu se nalaze stanovi za časnike i dočasnike, prostori za vježbu vojnika, škola, konjušnice, stražara, ured za carinu i solara. U mjestu se nalazila i skela za prijevoz preko Save u Tursku. Husarski eskadronski stožer činili su: 1 glavni kovač, 5 potkivača, 3 sedlara i 3 trubača. Konjsku opremu činili su remen, ular, deka, pokrivač za sedlo i torba. Svaki je pješak-graničar, uračunavajući i dvomjesečno učenje, logoravanje (vježbanje) svake godine bio i po četiri mjeseca u službi.

Husari su imali isto vrijeme vježbanja kao i pješaci, samo što su se umjesto po bojnama (bataljonima) okupljali pri stožerima (štabovima) po eskadronima. Za to vrijeme nisu primali ni plaću ni hranarinu, nego su njih i njihove konje hranili ukućani. Vježbe su bile iste kao i kod svakoga ugarskog husarskog pohodnog puka, u rukovanju karabinom i sabljom, zatim u jahanju. Slavonski husarski puk imao je dvije klase, prvu i treću. Prva klasa sačinjavala je cijeli mirnodopski sastav, a treća je bila određena za pojačanje u ratnom stanju.

Husari su nosili crvene hlače (čakšire), dugački kaput bijele boje (suprotno odjeveni od serežana!), tanku maramu na vratu i crne čizme. Povjesničar Ćosić navodi da su u prvo vrijeme husari bili ovako opremljeni: na glavi su nosili kalpak (kapu) od sirova krzna s prikvačenim „aršinom”, širokim komadom crvene „čoje” iznad lijevoga uha visećega, zeleni ili plavi ćurak (kaput), dolamicu (mušku kabanicu od čohe), čakšire (hlače), čizme i jedan veliki crveni ogrtač (kabanicu).

Iako su husari raspušteni 1786. godine, ostavili su traga u hrvatsko-austrijsko-mađarskoj vojnoj povijesti i tradiciji. Tako je kasnije Austrougarska vojska imala u svojoj ustrojbenoj cjelini i rodovima i konjaništvo (87.000 konja) u kojem su bili i husari. Povjesničar Krunoslav Tkalac navodi da su, mjesec dana iza proglašenja Prvoga svjetskog rata (1914.) u Gunju stigli konjanici-husari te se s topnicima zadržali preko mjesec dana. Kolni podvoz bio je iz Češke. Nacionalni identitet, povijesnu baštinu ne smijemo zatomiti, nego naprotiv, sve spoznaje trebamo javno prezentirati. Vjerujem da je ova naša priča o slavonsko-srijemskim (županjskim) husarima zanimljiva, nije završena, zapravo, nadam se da je tek započela!

Feljtoni

Feljton: U povodu 80. obljetnice postojanja Zdravstvene stanice Županja i 50. obljetnice Doma zdravlja Županja

Zdravstvo u županjskoj Posavini (2.)

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 26. veljače 2010., broj 42, str. 6.

*Ljudski je život kratak,
a liječničko je umijeće golemo;
povoljan trenutak brzo prođe;
iskustvo je varavo,
a odluka teška!*
HIPOKRAT (460. – 377. pr. n. e.)

Za srednji je vijek karakteristično da je higijena i dalje bila na niskoj razini što i ne čudi jer su uvjeti života bili loši. U tom periodu počele su se graditi i prve bolnice. Naravno, one nisu bile u sadašnjem obliku, nego su više bila prihvatilišta za siromašne, nemoćne, oboljele. Arapska nam je medicina iznjedrila liječnika Razesa iz Perzije (850. – 933.). Osim što je bio ravnatelj bolnice, značajan je po tome što je napisao i medicinsku enciklopediju. I u srednjem su vijeku čovječanstvo napadale razne bolesti, epidemije su bile masovne. Pamti se ona iz 6. stoljeća tzv. Justijanova kuga. Epidemija koja je donijela najviše smrti pojavila se u 14. stoljeću pod nazivom „Crna smrt”. Od nje je u Europi umrlo čak 25 milijuna ljudi, a i u Aziji je bilo skoro isto toliko smrtnosti.

Nekoliko rečenica moramo napisati i o prvim medicinskim učilištima. Stari su Egipćani prije 2500 godina osnovali prvu medicinsku školu. Nešto kasnije osnovana je i u Siriji i u Perziji. I Europa je imala svoja učilišta, ali ona nisu toliko bila prepoznatljiva sve do pojave renesanse, odnosno do 16. stoljeća i osnivanja Medicinskoga fakulteta u Padovi. Nekako od toga vremena počela se razvijati i medicinska znanost kakvu danas poznajemo. Usprkos tome razvoju čovječanstvo su i dalje napadale opake bolesti. Primjerice, u Italiji je u 17. stoljeću kuga odnijela oko milijun života! Modernu medicinu nazivamo onu iz 20. stoljeća. Sveopći

ljudski razvoj omogućio je veliki napredak i medicinskoj znanosti. Pojavila su se nova saznanja, akumulirala su se nova znanja koja su medicinu podijelila na dva dijela: kurativnu i preventivnu medicinu. Ovom ćemo prigodom spomenuti samo četiri nova otkrića iz 20. stoljeća koja nam dosta uvjerljivo ukazuju na taj „trend“ ubrzanosti: 1900., Karl Landsteiner otkriva krvne grupe, 1928., Alexander Fleming otkriva pencilin, 1945., Willm Johan Kolff uvodi prvi stroj za dijalizu bubrega, 1948., Sidney Farber prvi liječi bolesnika oboljeloga od raka kemoterapijom.

Prva zgrada s lijeve strane je bivša Zdravstvena stanica Županja

Povijest zdravstvene zaštite na području županjskoga kraja

Argumentirano pričati i pisati o zdravstvu županjskoga kraja možemo tek od početka 18. stoljeća, odnosno od ustrojavanja Vojne krajine. Za sav prethodni period nemamo nikakvih dokumenata iz kojih bi se makar djelomično mogli iščitati neki oblici zdravstvenih kretanja. Stoga je razumljivo da ovaj naš osvrt započnemo od antičkoga doba. Sa žaljenjem moramo konstatirati da Rimljani nisu ostavili nekoga dubljeg traga u životu stanovnika županjskoga Posavlja. Doduše, otkriveno je nekoliko lokaliteta iz kojih potječu prvenstveno novac i dijelovi keramike, ali to nije dovoljno da bismo mogli donositi vjerodostojne zaključke o bilo kakvom životu na ovom prostoru, a kamoli nešto više reći o zdravstvu. Kroz županjsko područje prolazili su samo rimski putovi i ceste, kao i putne stanice. Dugo je trajao srednji vijek. Mađari, Franci, Bugari, Avari nisu na ovom prostoru gradili

ni materijalnu ni duhovnu kulturu. A bilo je to teško i očekivati jer ovdje su bile brojne močvare, vodotoci, rijeke i rječice koje su plavile svake godine.

(nastavlja se)

Nekadašnji prostor Doma zdravlja Županja

Feljton: Prirodna baština u funkciji turističke ponude

Spačvanska šuma (7.)

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 25. ožujka 2011., broj 55, str. 16.

Najstarije spominjanje Virgrada seže iz 1437. godine kada je zapisan u mađarskim posjedovnim listama kao sjedište vlastelinstva na ovom području. Mađarski izvori govore da je nekada bilo na životu 76 zaseoka. Narod je ovaj grad nazivao Slobodnjak gradom, a nalazio se na području današnjih Bošnjaka, Otoka i Komletinaca. Postojanje i značaj Virgrada ili Slobodnjak grada potvrđuju njegovi kružni opkopi, nekada znatno dublji, napunjeni vodom, koji su branili pristup gradu, danas su zbog snižene razine vode u Virovima suhi, zapušteni i obrasli trnjem i korovom, isto kao i njegov središnji prostor, gdje je nekad bio. Županja se prvi put u pisanom obliku spominje u 1528. godini, Bošnjaci u 1476., a Virgrad u 1437. godini! I to govori, kao i ostali podaci, da je najveće stanište u ovom dijelu županjske Posavine, upravo bio Virgrad, utvrda koja se nalazila u spačvanskim šumama.

Drugu stvar koju treba naglasiti je sljedeće: upravo zahvaljujući hrastovoj šumi na ovaj prostor županjske Posavine dolazila je civilizacija sa svojim najnovijim dostignućima. Savom su od 1833. godine plovili austrijski parobrodi na relaciji Sisak – Zemun. Tim su brodovima iz Podunavlja pristizali i drugi narodi u ovaj kraj: Nijemci, Židovi, Česi, Slovaci, Mađari, koji su se odmah uklopili u domaće narodno tkivo. Svi su oni sa sobom donosili i kulturu koja je bila na visokoj razini. Englezi su 1880. započeli graditi tvornicu tanina u Županji želeći iskoristiti silno granje koje bi ostajalo poslije obrade i pravljenja dužica. Županja je tako postala kolijevkom nogometa i tenisa u Hrvatskoj. U pojedinim trenucima tvornica tanina zapošljavala je i do 600 radnika, radila je danonočno i zbog toga je morala imati svjetlo. Svijetlila je tvornica, ali svijetlila je i županjska javna električna rasvjeta (prva u Hrvatskoj!?), s deset sijalica. Od tada, u punom svom sjaju, prosvijetlio je i kulturni život Županje i županjske Posavine!

Zaključak

Nizinski dio Hrvatske nema nijedan nacionalni park, niti ima građevinu koja bi bila na UNESCO-ovu Popisu svjetske kulturne baštine, ali, naravno, to ne znači da nema što u turističkom smislu ponuditi. Mislim da smo ovim feljtonom ukazali

na to da u ravnici, odnosno županjskoj Posavini, postoje turističke mogućnosti, da šuma Spačva mora biti nezaobilazni dio turističke ponude. Spačvanske šume imaju ogromnu gospodarsku, ekološku i kulturno-povijesnu vrijednost. Šumarski muzej u Bošnjacima (drugi šumarski muzej u Hrvatskoj) prikazuje prvenstveno život u Spačvanskoj šumi. U Muzeju možemo doživjeti zorni prikaz mnogih vrsta drveća, pravo je mjesto za edukaciju učenika i svih ljubitelja prirode. Sadržajno je bogat, pregledan i zanimljiv, vrijedi ga vidjeti!

Spačvanska šuma je čarobna u svako doba godine, ona je resurs koji treba kapitalizirati cijele godine. Ljudi su željni novih destinacija i putovanja, a poznati su nam i novi turistički trendovi: gosti ne vole prenapučena odredišta! Evo nam prilike! I županjsko Posavlje ima svoje biserje! Županja je duša Šokadije, preboga narodnim običajima, manifestacijama, udrugama, a znamo da je i tradicija relevantni dio hrvatske kulture.

Ovom našem prostoru najbliži park prirode je Kopački rit kojega godišnje posjeti oko 35.000 turista. Memorijalno groblje u Vukovaru godišnje posjeti oko 160.000 turista! Županjski kraj može razvijati i ratni i sportsko-povijesni i riječni turizam! Mi se među tim brojkama naprosto moramo pozicionirati! Vjerujem da Spačvanska šuma (sličnih karakteristika Kopačkom ritu) i sveukupni njezini potencijali koje treba razvijati, može privući pozornost turista, a to ponajviše ovisi o nama samima. Ovoj prirodnoj baštini moramo pristupiti planski, pružajući komfor koji zahtijeva suvremeni turizam, koristeći pri tome sve raspoložive marketinške mogućnosti. Hrast lužnjak, naša „nacionalna vrsta” ne zauzima među zaštićenim objektima ni približno mjesto koje bi trebalo imati. Ovaj će prostor biti cjenjeniji kada ga budemo i sami mi, koji živimo u njemu, više cijenili! Vjerujem da će to vrijeme vrlo brzo doći te da će nam naša Spačvanska šuma uskoro postati prepoznatljivije i posjećenije turističko odredište.

(kraj)

Šumarski muzej Bošnjaci

Feljton: Dvadeset godina Konjogojske udruge *Stari graničar* Županja

Osnivačka skupština, povijest i značenje konjogojstva (1.)

Županski list, Hrvatski radio Županja, 28. kolovoza 2014., broj 96, str. 15.

Osnivačka skupština Konjogojske udruge *Stari graničar* bila je 22. siječnja 1994. godine u prostoru ugostiteljskoga objekta *Kolodvor* u Županji. Budući da ova Skupština ima povijesno značenje, spomenut ćemo ukratko njezin tijek i utemeljitelje Udruge, ponajviše zaslužnih što mi danas slavimo njezinu 20. obljetnicu postojanja. Dnevni red sastojao se od osam točaka, a Skupština je započela pozdravom i uvodnim govorom Martina Matasovića. Nakon toga je izabrano Radno predsjedništvo u sastavu Mato Plavčić, Đuka Smolčić i Ivan Stojanović. Zapisničar je bio Martin Matasović, a ovjervitelji Berislav Tkalac i Željko Ognjanović. Izvješće Inicijativnoga odbora podnio je Martin Matasović te je upoznao nazočne o uzgoju lipicanskih konja županjskoga kraja te o potrebi osnivanja Konjogojske udruge u Županji. Također je upoznao skupštinare o Statutu udruge koji je jednoglasno i usvojen. Donesena je odluka o osnivanju Konjogojske udruge za uzgoj konja lipicanske pasmine *Stari graničar* iz Županje. Za predsjednika izabran je Ivan Balentović – Mašin, a članovi Upravnoga odbora postali su Martin Matasović, Berislav Tkalac, Željko Ognjanović, Zvonimir Luić, Mijo Filipović, Antun Filipović, Mato Jovanovac i Franjo Martinović. U Nadzorni odbor izabrani su Ivan Galović, Ivan Ognjanović i Vinko Filipović, a Disciplinsku komisiju činili su Alojz Nemeth, Đuka Galović i Ivan Kovačević. Nakon toga Skupština je upoznata s programom rada. Utvrđena je i visina članarine. Dana 25. siječnja 1994. godine Županijski ured za opću upravu – ispostava Županja donosi rješenje kojim se Udruga upisuje u registar udruženja građana.

Kao što je vidljivo, Martin Matasović, dipl. ing., veliki zaljubljenik konja, imao je značajnu ulogu u osnivanju Udruge. Na Skupštini je imao niz dužnosti što i ne čudi jer je radio u nekadašnjem dioničarskom društvu *Stočar*, poznavao je stanje u farmi tovne junadi u Županji u čijem se sastavu nalazila i ergela konja lipicanaca. Konji su korišteni za rad u poljoprivredi unatoč činjenici da su ih traktori i ostali strojevi potisnuli s njiva. Danas se uglavnom koriste za sportsko jahanje, zaprežni sport, za dresurno, rekreacijsko i terapijsko jahanje, a prisutni su i

na različitim folklornim i turističkim manifestacijama s ciljem očuvanja tradicije. Prijevoz sijena, slame i stajnjaka nije bio naporan za konje i taj je posao održavao njihovu dobru kondiciju. Tako je svojevremeno u „županjskoj ergeli” bilo šesnaest kobila koje su se ždrijebile pa je u određenom trenutku bilo i tridesetak grla. Kvalitetna ženska ždrebad ostavljana su za rasplod, dok su muška tržena. Jasno je bilo da držanje konja, gledajući s materijalne strane, nije bilo isplativo. Njihov opstanak, odnosno zaustavljanje daljnjega pada, uspjela je učiniti samo silna ljubav prema tim pitomim i plemenitim životinjama koju su iskazivale mnoge županjske familije. Stoga treba istaknuti nesebičan doprinos ponajprije obitelji Filipovića – Đipanovih, Balentovića – Mašinih i Ognjanovića od kojih su neki prije osnivanja Konjogojske udruge u Županji bili članovi Konjogojske udruge u Babinoj Gredi, osnovane još 1942. godine.

Prigodom osnivanja Udruge u Županji uključile su se i mnoge druge županjske obitelji: Jokini, Bilkini, Zečevi, Mlakići, Papuškini te drugii ljubitelji konjarstva iz Županje, kao i nekih obitelji i pojedinaca iz Bošnjaka, Gunje, Posavskih Podgajaca, Štitara, Vrbanje i Drenovaca. Slavonski čovjek oduvijek je volio svoga konja, smatrao ga prijateljem, bilo da ga je koristio za obradu njiva, kiriranje ili kada ga je jahao kao graničar na Savi. A konj mu je uzvraćao ljubav, bio mu je vjeran i u polju i u boju! Konj za Šokca ima mitsko značenje.

Ivan Balentović – Mašin i Vinko Filipović – Đipanov

Još za vrijeme Vojne krajine, 1736. i 1737. godine, učinjeni su opsežni popisi u kojima su se nalazili i konji. Zanimljivo je reći da je tada bilo u ponekim selima veći broj konja nego kuća i domaćinstava! Spomenut ćemo samo broj konja na tri vlastelinstva koja su se nalazila u sadašnjoj Vukovarsko-srijemskoj županiji. Na području iločkoga vlastelinstva bilo je ukupno 809 konja, vukovarskom 2290, a na području vlastelinstva Nuštar 445 konja. U istočnoj Slavoniji prvi lipicanci pojavili su se 1806. godine u Đakovu, točno 300 godine poslije osnivanja Ergele. Dovedeni su iz Lipice, pod naletom Napoleonove vojske. Biskup Josip Juraj Strossmayer kupio je 1855. godine nekoliko lipicanaca i ta se godina smatra početkom narodnoga uzgoja konja lipicanske rase. Godine 1895. bilo je u Srijemskoj županiji 101.611 konja, a u županjskom kotaru 12.125 konja.

(nastavlja se)

Feljton: Savska zapljuskivanja

Cvelferija nije izdržala! (6.)

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 28. kolovoza 2015., broj 108, str. 13.

Ojačavaju se nasipi, podižu u visinu. Već otprije je rečeno da je „linija obrane” na šetnici raspoređena u tri sektora. Vođe su se svojom angažiranošću nametnuli i postali prepoznatljivi. Zdušno su branili, odnosno predvodili građenje, a možemo ih tako nazvati, pješčano uvrećanih utvrda. Pozivali su poznanike, poslovne partnere i tražili pomoć u građevinskom materijalu. I kada su napokon poneku i dobili, onda su ponajviše i raspolagali tom pošiljkom! Takvo je bilo pravilo! Ta prisnost sa svojom „zonom odgovornosti” bila je toliko snažna da ih je u ponekim trenucima, kada je to situacija zahtijevala, teško bilo nagovoriti da se od nje odmaknu samo 100 metara dalje. A, to je odmicanje bilo dramatično, uz trku, jurnjavu i skupne povike: „Ovamo podite, ovdje curi!” ili „Brzo, brzo!” ili „Iza Muzeja je kritično, tu trebaju vreće!” Sve se to događalo 17. svibnja, u jutarnjim i prijepodnevnim satima. U 11:00 digitalni mjerač ispisuje broj 1167! Dakle, Sava je u zadnja dva sata narasla 8 cm. Posustaje, ali još uvijek nadire i što je još opasnije, ne teče!

Savska šetnica je sve brojnija s ljudstvom, pozivanja su ipak vrijedila. Puno je sada lakše raditi. No čim se situacija donekle uhodala, stižu pozivi za (is)pomoć. U podnožju nasipa, na cesti, između kapelice Presvetoga Srca Isusova i restorana *Savskoga vijenca*, stajao je kolega i koordinirao akcijama, odnosno raspoređivao, usmjeravao, dozivao, zapovijedao. To je bilo u dosta jasnom i prodornom obliku, dobro se čulo. U jednom trenutku rekao je: „Hajdemo dragovoljci, autobus čeka, hitno treba ići na Mašin stan, tamo Sava prelijeva!” Naravno, odziva je bilo, užurbano se sjedalo u gradski autobus. I uistinu, na navedenoj dionici, na većem broju mjesta, dolazilo je do izlivanja. Poslije toga, sve raspoložive količine materijala sa strojevima prebacuju se na tu lokaciju. I kada je uskoro stigao šleper vreća koji je naručen kod Hrvatskih voda, i kada su u pomoć uskočili pripadnici Hrvatske vojske, uspostavljena je, barem na trenutak, kontrola nad tim prostorom.

Lijepo je bilo vidjeti zdušnost i odlučnost žitelja Županje na obrani svoga grada. Mnogi su, kako mi to volimo reći, „u godinama”, a to se iz njihovih aktivno-

sti nije dalo primijetiti. Naprotiv, davali su „poseban ton” i sve nas druge dodatno motivirali. Bilo je tu i šaljivih dosjetki, što je na moral dobro djelovalo. Dobivamo informacije da je u Cvelferiji teško, nema dovoljno ljudstva, a ni materijalnih sredstava za kvalitetniju obranu. Uočena su poneka napuknuća. Ništa bolje nije ni u Bosanskoj Posavini, Sava hoće sve u tugu zaviti, a rijeka Bosna izliva iz korita, prodire, prijeti čak i Orašju. Naravno, mi smo u Županji usredotočeni prvenstveno na obrani grada, ojačavamo kritične točke te nakon toga na susjedni Štitar i Bošnjake jer i tamo je na nekoliko mjesta bilo izuzetno opasno.

Poslije podne čujemo preko medija, a dopire i do nas na nasipu, da je vodostaj Save kod Županje na broju 1168, i to u zadnja dva mjerenja! To mi potvrđuje i brat telefonskim javljanjem. Znači, vode više ne rastu! Znam da to ne odgovara istini jer mi na šetnici stalno jurcama i kada podignemo jedan red zečjega nasipa uvrećanim pijeskom, za sat vremena više od pola njegove širine je u vodi! Otkud takva informacija!? Iako nije točna, ona ohrabruje, ali nemamo vremena puno o njoj pričati jer grad se i dalje mora braniti od prijeteće vodene bujice. Vreće se i dalje pune pijeskom i razvoze na potrebna mjesta, a njih je sve više. Grade se nasipi, ojačavaju, istovremeno i saniraju oštećenja, podzemne vode ne miruju, a i one nadzemne! Svi smo bili svjesni da ovo neće moći još dugo trajati, negdje se mora Sava razliti i zlo dogoditi. Nismo to baš često i glasno spominjali, ali dalo se naslutiti. Duše su izmorene, izmoždene, nemoć je lebdjela u zraku, usne su drhtale, srce stislo, a pamet zamutila.

Na županjskoj šetnici ojačavaju se nasipi i podižu u visinu

„Jesi li čuo, Sava u Račinovcima prelijeva se i u selo dolazi?” reče mi poznanik i nastavlja usplahireno i zabrinuto: „Teško će nasip izdržati!” I bio je u pravu, nasip nije izdržao u Račinovcima, a ni u Rajevu Selu, Gunja je teško stradala. Pročula se žalosna, tragična vijest: pukao je nasip, Cvelferija je poplavljena! Ima i umrlih! Odmah mi nekako na um pade Noa i njegova barka. Oh, Bože, ublaži zlo, usliši molitvu i prošnju svoga naroda! Mi nismo imali vremena ni šest sati, a kamoli šest mjeseci izgraditi svoj spas!?

(nastavlja se)

Puknuće nasipa u Rajevu Selu

Feljton: Savske poplavne vode i *Hrast*

Sava je valjala svoje vode u Dunav! (1.)

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 25. prosinca 2015., broj 112, str. 20.

Uvod

Geolozi govore da područje između Save, Drave i Dunava obiluje vodnim žilama i da je u tim prostorima u pretpovijesno vrijeme, najvjerojatnije, Sava valjala svoje vode u Dunav! Kelti, Rimljani, Slaveni i drugi narodi, koji su obitavali u ovom dijelu panonske nizine, davali su rijekama imena po božanstvima vidjevši u njima veliku moć, nadnaravnu snagu, veliko značenje. Sava se razlijevala na području županjske Posavine stalno sve tamo do sredine 18. stoljeća kada ju je Habsburška Monarhija, sa seljacima-graničarima i brojnim njihovim rabotama, započela ukroćivati. Brojne su bile poplave, velike i male, kraćega i dužega trajanja, zapisane i nezapisane. Ljudi su živjeli u neprekidnu strahovanju, a drveće u radovanju, posebice hrast. *Hrast* je naziv i romana Mare Švel-Gamiršek, napisan davne 1942. godine, ali zbog „ideološkog diskurza” i „izvanknjiževnih razloga” nije dovoljno spominjan. Zbog toga je i ostalo nezapaženo njezino opisivanje poplava i svih problema oko izgradnje nasipa. Kroz cijeli roman zaokupljena je savskim poplavnim vodama, a posebice u prvom dijelu koga je nazvala *Oko nasipa*.

Sava je valjala svoje vode u Dunav!

Voda daje i pokreće život, predstavlja njegovu mističnu i osjećajnu stranu. Veza između vode i besmrtnosti očituje se i u mitovima mnogih kultura. Voda ima čudesnu moć, uvijek se o njoj priča sa strahopoštovanjem, ne samo zbog poplava, koje su prirodni fenomen i nemoguće ih je zauvijek spriječiti, nego zbog mnogih drugih materijalnih i duhovnih oživotvorenja koja ona pruža.

Porijeklo imena Sava dolazi od latinske riječi Savus, što je značilo vodeno božanstvo. Rimljani su ovo božanstvo preuzeli od Kelta čija je božica Adsullata bila vezana uz rijeku Savu. S dolaskom Slavena nastala je Sava.

Josip Bösendorfer, jedan od utemeljitelja slavonske historiografije (*Crtice iz slavonske povijesti*, Osijek, 1910.) i znanstvenoga izučavanja šokačke etnogeneze i podrijetla (*Odakle ime Šokac*, Osijek, 1948.), kao profesor povijesti i geo-

grafije, poznao je i slavonsku geologiju. Govori da područje između Save i Drave obiluje vodnim žilama i pretpostavlja da je u pretpovijesno vrijeme Sava, najvjerojatnije, valjala svoje vode u Dunav! Cijelo je to savsko-dravsko-dunavsko međurječje bilo pokriveno gustom prašumom, s bujnim biljnim i životinjskim svijetom. Slavonska depresija je svima poznata, nizinsko-močvarno-barsko područje leži na 83 – 90 m nadmorske visine, a Spačva je najniža točka sa samo 78 metara. Najveće hidrografsko područje je Biđsko polje i nizina Spačve i Studve, odnosno oni dijelovi depresije koji leže uz Bosut, a prostiru se sve do Save. Brojni su savski rukavci, vode bez izvorišta, a koji su u proljeće i jeseni dobro napunjeni i često preplavljeni. Bösensdorfer, opisujući rijeke, najviše spominje Dravu, ali pojmovi kao što su djelovanje riječne struje u serpentinama, u ravnom ili suženom koritu, brzina transporta vode za vrijeme najvećega, srednjega i niskoga vodostaja i mnogi drugi mogu se, naravno, primijeniti, i na našu Savu i još su itekako aktualni. Njezino vrludanje u velikim zavojima (od Babine Grede do Račinovaca duga je 114 km!) i mnogi drugi fenomeni nose mnoge opasnosti, nažalost i katastrofalne situacije koje su naši predci proživljavali pa evo i mi to zlo iskusismo.

Naseljavanje Slavonije bilo je postupno i u početku je to bilo sa sjevera. Indoeuropski narodi ostavili su značajnoga traga u kulturi življenja, pravili su nastambe na rijekama, maksimalno su koristili vode za mnoga svoja tehnička postignuća. Posebice su bili vješti, što je opće poznato, u pravljenju keramičkih posuda, koje ne samo što su imale umjetničku vrijednost, nego s njih i iščitavamo mnoge znamenitosti (Orion – najstariji europski kalendar).

(nastavlja se)

Roman *Hrast* Mare Švel-Gamiršek napisan 1942. godine

Feljton: Povijesno-gospodarski pregled županjskoga kraja

Realsocijalizam (5.)

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 24. veljače 2017., broj 126, str. 16.

Ugostiteljsko poduzeće *Jelen* poslovalo je od 1962. godine i bilo je jedan od vodećih nositelja razvoja ugostiteljstva županjskoga kraja. Početkom 80-ih godina zapošljavalo je 140 radnika raspoređenih u 27 objekata. Uređeni, mnogobrojni i funkcionalni kapaciteti (120 ležaja) mogli su ugostiti i najizbirljivije posjetitelje. U njima je u tijeku 1982. godine ostvareno 18.500 noćenja.

Obrtništvo je uvijek imalo nezamjenjivu ulogu na tržištu. Pekarske, zidarske, automehaničarske, vulkanizerske, limarske, fotografske usluge, a nekada kolarske, kovačke, krojačke, postolarske stanovništvo je naveliko koristilo. Najveći broj obrtnika dolazio je iz područja ugostiteljstva. Poljoprivredno-prehrambeni kombinat *Županja* osnovan je 1963. godine i svojedobno je stvarao preko 60 % društvenoga proizvoda bivše Općine Županja. Zapošljavao je oko 2500 radnika organiziranih u deset radnih cjelina. Raspolagao je s 15.000 ha zemljišnih površina, 1400 muznih krava, 1000 grla rasplodnih junica i u turnusu tovio je 2500 grla junadi i teladi. Organizirao je kooperaciju sa 7500 individualnih poljoprivrednih proizvođača. Kombinatski se uspješno i dinamično razvijao i svrstavao u red značajnih proizvođača agroindustrijskoga kompleksa Slavonije i Baranje.

Veterinarska služba ima veliki značaj u provođenju osnovnih i dodatnih djelatnosti. Njezin intenzivniji razvoj započinje 1949. godine kada je osnovana Veterinarska stanica Županja. Prema popisu iz 1981. godine na području županjskoga kraja bilo je 10.688 goveda, 38.593 komada svinja i 1378 grla konja.

Komunalac je osnovan 1971. godine i bavi se komunalnom djelatnošću. Već duži niz godina postiže zapažene poslovne uspjehe i postaje uzornom gradskom tvrtkom. Od skromnih kapaciteta komunalne infrastrukture stiglo se do vidnoga napretka kako u razvoju vodovodne i kanalizacijske mreže tako i u čistoći grada. Industrija konfekcije *Zora* osnovana je 1977. godine, i ponekad je zapošljavala 200 radnika. Izrađivala je zaštitnu odjeću, radna odijela, mantile, ženske bluze, haljine i suknje. U Cerni je djelovala *Gordana*, proizvodila je trikotažnu robu, odnosno ženske odjevne predmete. Suvremena pilana puštena je u rad 1980. godine kapaciteta 25.000 kubnih metara drvne mase i odmah je zaposlila 130

radnika. Tvornica poljoprivredne mehanizacije i opreme *Đuro Đaković* započela je raditi 1984. godine s pogonima u Županji i Babinoj Gredi. Potvrdila se kao jedna od najkvalitetnijih proizvođača kombajna. *Čazmatrans* je tvrtka kojoj jedna poslovica radi i u Županji. Svoju djelatnost provodi kroz putnički i teretni promet te održavanje i remont. U 1983. godini zapošljavala je 72 radnika. Punionica piva i bezalkoholnih pića djelovala je u sastavu *Zagrebačkih pivovara* od 1972. godine, a nastala je od tvornice *Sinalco* 1969. godine. U 1982. godini napunjeno je 81.120 hektolitara piva i 15.681 hl alkoholnih i bezalkoholnih pića. Razvija se građevinska djelatnost (*Radnik, Investicijska izgradnja*, ciglane u Županji, Cerni i Gunji), paralelno komunalna infrastruktura i stambena izgradnja. Značajno se ulaže u zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, kulturu i sport. Županja postaje 1963. godine članicom Stalne konferencije gradova Jugoslavije čime ustvari dobiva status grada.

Iako je cjelokupno gospodarstvo županjskoga kraja upošljavalo i nekoliko tisuća radnika (1973., 6000 zaposlenih, 4500 radilo u inozemstvu!), ono je prema tadašnjim ekonomskim pokazateljima bilo nerazvijeno.

(nastavlja se)

Zgrada poslovne jedinice *Napredak* u Županji

Zgrada tvrtke *Komunalac*

Feljton: U povodu 110 godina rođenja i 30 godina smrti Melite Lorković

Budimo ponosni na našu Županjku! (5.)

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 29. rujna 2017., broj 133, str. 16.

Tekst: Stella Čolaković, prof.

Pripremio i obradio: Zvonimir Stjepanović

Melita Lorković samoinicijativno se prijavljuje kao aktivni sudjelovatelj na tečaju A. Cortota. Nakon završenoga tečaja Cortot ju postavlja za člana ispitnoga žirija u Komisiju za Licence d'enseignement. To je imenovanje značilo izuzetno priznanje zagrebačkoj klavirskoj školi koja je tada već imala očite karakteristike i rezultate velikoga pedagoškog i umjetničkog rada prof. Svetislava Stančića, a i izuzetno priznanje njezinim izvođačkim sposobnostima. Treba naglasiti da je Melita stigla u Pariz nepoznata i bez preporuka. U okviru Cortotova tečaja svirala je Chopinove etude i Brahms-Paganini kompletne *Varijacije*. Nakon povratka iz Pariza nastupa s Lisztovom sonatom. U to vrijeme imenovana je profesorom klavira na Muzičkoj akademiji u Zagrebu. U travnju 1940. godine dobiva prvi angažman za solistički nastup u Milanu. Taj uspješni nastup pribavlja joj dalje angažmane u Bugarskoj, Rumunjskoj i skandinavskim zemljama. Interesantno je napomenuti da se u skandinavske zemlje tijekom koncertne djelatnosti devet puta vraćala. Brojne laskave kritike dokazuju kvalitetu njezinih izvođenja. Na svim tim koncertima zdušno promiče našu klavirsku produkciju.

Muž Radoslav pogubljen je poslije završetka Drugoga svjetskog rata iako nije pripadao ustaškom pokretu, dok je njezin djever Mladen Lorković bio ministar vanjskih i unutarnjih poslova Nezavisne Države Hrvatske. Sve su te činjenice uveliko određivale daljnji Melitin život, kao i njezina brata Mladena Pozajića koji je dobio „premjestaž” u Sarajevo. Godine 1948. Melita postaje izvanredni profesor na Muzičkoj akademiji u Beogradu. Nastupa kao solist u Lisztovu Es-dur koncertu, u okviru Simfonijskoga koncerta, s dirigentom Oskarom Danonom. Taj koncert svira u Beogradu i u Zagrebu. U Skopju 1949. godine izvodi s Matačićem Čajkovskijev b-moll koncert, a iste godine dobiva i značajnu Saveznu nagradu za visoki reproduktivni kvalitet. Dobiva inozemne angažmane u Švedskoj i Finskoj. Svira i u Haagu, a tom prilikom snima za Philips *long-play* ploču s djelima hrvatskih i jugo-

slavenskih autora. Po povratku svira na Radio Bernu u Švicarskoj. Osim u spomenutim zemljama nastupila je sa solističkim recitalima i u Engleskoj, Belgiji i Danskoj. Svira na Radio Parizu. Godine 1956. drži predavanje i izvodi djela jugoslavenskih autora u Beogradu, za što dobiva posebno priznanje Saveza kompozitora. Slijede koncerti u Grčkoj, Bugarskoj, Mađarskoj, Čehoslovačkoj, Brazilu, Argentini, Egiptu, Siriji, Indiji, Burmi (današnji Mjanmar) i Šri Lanki. Između toga mnogo nastupa u domovini uz stalni studij novih djela za solističke nastupe i s orkestrom. Njezin repertoar za koncerte s orkestrom obuhvaća 25 opusa. Prihvaća 1960. godine mjesto profesora i pročelnika katedre za klavir na Nacionalnom konzervatoriju u Kairu. Tamo osniva klavirski odjel s programom i zahtjevima po europskom uzoru. U Kairu djeluje preko jedanaest godina.

Melitina skulptura

Županjske glazbene večeri

Konačno, vraća se u Zagreb 1971. godine. I nakon povratka u domovinu intenzivno studira nova djela, naročitu pozornost posvećuje izvođenju djela naših kompozitora, kako javno tako i na radiju. Snima i ploče, ponajviše za *Jugoton*. Predaje honorarno na Muzičkoj akademiji u Zagrebu. Zadnji javni solistički nastup održala je 1977. godine u Čakovcu. Umrta je 1. studenog 1987. godine i pokopana je na zagrebačkom Mirogoju. Rodbina i prijatelji su se s njom oprostili u crkvi Krista Kralja uz gregorijanski koral i Dvorakove *Biblijske psalme*. Melita Lorković gostovala je na svih pet kontinenata u najpoznatijim koncertnim dvoranama europskih i svjetskih gradova i metropola. Za nju su rekli da je „pijanistica prvog reda”, „značajna umjetnička ličnost”, da „svira iz srca” i da je „izvanredna glazbenica”. Da, to je sve istina i mi Županjci moramo biti svjesni umjetničke i ljudske veličine naše Melite. Županja joj se na dostojanstven način i „odužila”: naziv

jedne ulice nosi njezino ime, u okviru *Županjskih glazbenih večeri* podsjećanja na nju su stalna, a u hodniku Osnovne glazbene škole *Srećko Albini* dominira skulptura oblikovana njoj u čast. Na kraju, naglasio bih jednu njezinu misao vrlo znakovitoga karaktera: „Umjetnost svuda nađe svoj dom, ali je domovina ipak samo jedna!” Nažalost, u vihoru Drugoga svjetskog rata doživjela je stradanja unutar uže i šire obitelji. Bila je „prisiljena” živjeti i djelovati izvan svoje domovine i zbog toga i ne čudi što je u svome srcu gajila veliku ljubav prema rodnome kraju. Budimo ponosni na našu Županjku!

(kraj)

Feljton: Županjske kapelice

Kapelica Blažene Djevice Marije, pomoćnice kršćana (1.)

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 21. prosinca 2018., broj 148, str. 24.

Tekst: Stjepan Petek

Obradio i nadopunio: Zvonimir Stjepanović

Podaci nam govore da je u Županji još 1717. godine utemeljena Rimokatolička župa. Kasnije je 1803. godine podignuta zidana crkva koja je posvećena Mučeništvu sv. Ivana Krstitelja. U to davno doba vjernici su na određenim mjestima uz putove postavljali drvene križeve. Kasnije su iza 1850. godine podizane zidane kapelice u koje su ugrađivani željezni križevi i stavljene slike svetaca. Kapelice su bile mjesta okupljanja i moljenja Bogu te svecima. Tako je bilo sve do 1945. godine kada je zavladao komunistička ideologija. Tada su nastala teška vremena za Rimokatoličku crkvu i njezine vjernike. Zabranjeno je javno okupljanje vjernika, a „nepoznate” osobe namjerno su činile oskvrnuća kapelica; čupali križeve, oštećivali i bacali svete slike. Tako su vjernici otkrivali „nepoznate” počinitelje, oni su morali šutjeti. To je trajalo 45 godina sve do 1990. godine kada je stvorena suverena i neovisna Republika Hrvatska. Nažalost, tada je počela velikosrpska agresija na neovisnu državu Hrvatsku. Srpska je vojska danonoćno granatirala Županju. Međutim, dok su na Županju padale granate, koje su stizale iz Bosne, vjernici su gradili nove i obnavljali postojeće kapelice. Tako je za samo osam godina na javnim mjestima izgrađeno pet novih kapelica i jedan križ, dok je šest kapelica obnovljeno. Ovdje nismo ubrojili kapelice koje su vjernici u posljednjih desetak godina podigli u svojim dvorištima.

Za ovaj feljton treba napomenuti sljedeće: gospodin Stjepan Petek opisivao je županjske kapelice do 2001. godine. Poslije su još neke izgrađene i obnovljene tako da smo pristupili nadopunjavanju podataka. U tekst smo unosili samo one najnužnije preinake želeći da on bude što originalniji.

Kapelica Blažene Djevice Marije, pomoćnice kršćana

U Ulici Vladimira Nazora – Gaćancima, na raskrižju Ulice bana J. Jelačića i Mažuranićeve ulice podignuta je oko 1918. godine kapelica Blažene Djevice Marije, pomoćnice kršćana, a narod ju naziva i kapelicom Majke Božje Pomoćnice. Od prvih dana vjernici su se okupljali kod kapelice i slavili Boga. Teklo je sve normalno do 1945. godine. No tada je nastupilo vrijeme vjerskih zabrana. Katolički vjernici nisu se više smjeli javno okupljati. I ova je kapelica kao i ostale u Županji oskvrnjivana. Svete slike su otuđivane i uništavane. Tako je otuđen i glavni kip Majke Božje. Pronađen je na đubrištu i vjernici su ga sakrili. Kada je stvorena neovisna hrvatska država 1990. godine, kip je vraćen u kapelicu.

Brigu o kapelici vodili su vjernici pod vodstvom i brigom bračnoga para Mare i Ivce Pilića. Oni još i sada s 80 godina života (tekst pisan do 2001. godine!) brinu o kapelici. Kod kapelice se već desetak godina, vezano uz određene blagdane i uz prisustvo mnoštva vjernika, redovno održavaju svete mise, a organiziraju se i procesije. Prof. Magdalena Lončarević opisujući kapelicu navodi da je, na poticaj župnika Varoščića, kip Majke Božje obnovljen i blagoslovljen 10. listopada 2004. godine. Kip je restaurirao Franjo Mrnjec. Budući da je stara kapelica bila trošna, pristupilo se izgradnji nove. Izvoditelji radova bili su Drago Matanović i stolarija Rošić, a darovatelj za obnovu kipa je obitelj Blaža Pavličevića.

Kapelica Blažene Djevice Marije, pomoćnice kršćana

Feljton: U povodu 20 godina smrti županjske oskarovke Tee Brunšmid (1919. – 2000.), glazbenice i montažerke zvuka

Na zidu u dnevnom boravku drag joj je crtež u tušu rodne Županje (2.)

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 29. svibnja 2020., broj 165, str. 31.

Tekst: Jagoda Zamoda

Pripremio i obradio: Zvonimir Stjepanović

Prije negoli se posvetila svojoj najvećoj ljubavi – crtanom filmu – Tea Brunšmid jedanaest je godina bila glazbeni suradnik u igranim i dokumentarnim filmovima. I prema njima brojila godine, jer svako je ljeto snimljen jedan film. Nizali su se *Živjet će ovaj narod* Nikole Popovića, potom *Zastava*, redateljski prvijenac Branka Marjanovića, pa *Kameni horizonti* Šime Šimatovića, *Plavi devet* Kreše Golika... Montirala je gotovu, već pripremljenu glazbu, zvučnu kulisu, šumove i zvučkove. Morala se sama snalaziti i zbog toga je već 1947. zamalo izgubila namještenje.

„Daj, nešto pronađi u arhivu!” zatražio je moj šef, skladatelj Ivo Kirigin. Snimao se dokumentarni film o kardinalu Stepincu, a novca za skladatelja nije bilo. Iskopala sam iz fonoteke desetminutnu skladbu *Burevjesnik* srpskoga skladatelja Vojislava Vučkovića, antifašista kojega su Nijemci ubili usred Beograda. Odlično je 'sjela' i ja sam je montirala.

Ali prije sinkronizacije, obvezna je bila – cenzura. A cenzor je bio hrvatski književnik Ervin Šinko. Nakon projekcije važno je komentirao: 'Da nisam znao da ću gledati film o suđenju izdajniku u slobodnoj domovini', doslovce je tako rekao, 'po uvodnoj bih muzici očekivao film koji je napravio Vatikan! Koračnica, zahtijevam, mora biti na početku!' grmio je.” I pozvao je njezine profesore s Akademije ne bi li se osobno uvjerali što to radi njihova negdašnja studentica. I došli su, izbačiti je iz nevolje, skladatelji Natko Devčić i Slavko Zlatić. „Zatekli su me za rasklimanim Ufinim montažnim stolom, pogledati film i pohvaliti moj uradak. Iako me Devčić energično branio, Šinko nije uzmicao od koračnice. I dobio ju je. 'Ako hoćeš da bude, nemuzikalno, evo ti', ljutito sam rekla u sebi.”

„Dečki dragi, ne plaćaju me toliko da dobivam žulj na uhu od vašeg jezika!” znala je Tea kadgod strogo prekoriti nepristojne kolege kada je do njezinih ušiju doprla poneka psovka. A oni su plaćali danak – dva dinara, koliko je tada stajala i vožnja tramvajem. Kada se u blagajni skupilo dovoljno novca, zajedno bi ga potrošili uz čašicu. Bez psovki. „Ni s jednim se glazbenikom nikad nisam porječkala. Dirigent Mladen Bašić jednoć mi je, zbog moje odlučnosti, jer nikom nisam ostala dužna i isprašila sam one koji bi bili bezobrazni, priznao da se ne bi volio sa mnom sukobiti. 'Pa vi se ni nećete posvađati sa mnom!' odgovorila sam mu tada. U petak ćemo zajedno dobiti nagrade. Ne znam hoćemo li se prepoznati...”

U svojem domu u Vrbanićevoj ulici Tea Brunšmid okružena je obiteljskim uspomenama, knjigama, slikama. Na zidu u dnevnom boravku drag joj je crtež u tušu rodne Županje, najvrjednija je pak slika Ambroza Testene, a ulje na platnu Celestina Medovića naslijedila je od svoje none Đanine Berić iz Kune na Pelješcu. Na nju je sjećaju i dvije goleme japanske porculanske vaze, rukom oslikane, koje su tko zna kojim pomorskim putevima svojedobno dopremljene u Slavoniju.

(nastavlja se)

Tea (desno) s roditeljima. Tein otac Miroslav Brunšmid bio je ugledan županjski trgovac čiji su preci u Slavoniju došli sa sjevera Njemačke

Feljton: 100 godina *Graničara* iz Županje i
140 godina igranja nogometa u Hrvatskoj

Kako se došlo do prve nogometne lopte? (4.)

Županski list, Hrvatski radio Županja, 29. listopada 2021., broj 181., str. 28–29.

Po pričanju Antuna – Tuca Oršolića (1892. – 1984.) to se dogodilo davno, u pokladne dane, u krugu tvornice tanina, a u kojoj je njegov očuh Marko Kobašević (1873. – 1947.) bio zaposlen. To bi moglo biti negdje početkom 20. stoljeća. Odjeveni u turske vojnike, dvadesetak mladića u fesovima na glavama i okićenim konjima, predvođenim Markom Kobaševićem, obišli su tvornicu kako bi se pokazali tadašnjim vlasnicima te su izveli predstavu. Tom prigodom im je engleski industrijalac, zauzvrat, darovao jednu od nogometnih uporabljivih lopti, rekavši mladima (preko tumača) neka i oni pokušaju vježbati. Mladići su doista loptu nekoliko dana nagonili po seoskoj meraji, sve dok nije pukla.

Antun – Tuca Oršolić (1892. – 1984.)

Istu loptu, zapravo njezin vanjski dio (mantl) Marko Kobašević je donio kući, nakon što se ona probušila i služila je za držanje alata za krpanje orme, šilo, čavlice i drugi pribor. Da bi se mantl mogao upotrijebiti, izrezan je jedan od sedam režnjeva od kojih se kožnata lopta sastojala. Od dugoga stajanja i manjka jednoga režnja, lopta je izgubila svoj prvobitni oblik pa je više bila nalik lopti za ragbi. No kada je natopljena lanenin uljem i u nju stavljena dušica te napumpana, lopta je pokazala svoje pravo lice, bila je nešto većega promjera kakvom se tada igralo.

Da se ne bi pogriješilo u utvrđivanju starosti prve lopte, ona je poslana na ocjenu njezine starosti u Tehnološki centar u Karlovac. Tomislav Vuković, priznati stručnjak za kožu, utvrdio je 1980. godine da je koža od koje je izrađena lopta, stara od 90 do 110 godina. Lopta je dodatno išla na vještačenje u Njemačku i Englesku.

Prva lopta, Antun (Tuca) Oršolić i igrači *Graničara* 1980. godine: Ljupko Bilić, Đuro Pejić, Krešimir Filipović, Vladimir Macko i Ivica Filipović

Supružnici Manda i Antun – Tuca Oršolić

Pronalazač najstarije lopte Mirko Šarčević i legenda hrvatskoga nogometa Velimir Zajec

Nastavnik, kulturni djelatnik i publicist Mirko Šarčević (rođ. 1935.) godina-
ma je donosio mlijeko od Mande (autorice neslužbene šokačke himne *Naša grana
ne smije propasti*) i Antuna – Tuca Oršolića, i u njihovu je ambaru ugledao loptu.

To je bilo 1979. godine, i o tome je pisao pod dosta zanimljivim naslovima *Hrastovina je kumovala nogometu, Stoljeće naše prve nogometne ljepotice*.

Loptu su Đuka Verner i Ivo Balentović – Beli predstavili 24. travnja 1980. godine na svečanoj sjednici Hrvatskoga nogometnog saveza u povodu 100. godišnjice igranja nogometa.

Kada su Oršolića upitali kako je uspio sačuvati loptu, on je iznenađujuće iskreno odgovorio: „Nisam ja čuvao loptu nego ono što je bilo u njoj!” Nakon smrti čika Tuće, loptu je naslijedio pastorak August-Drago Lukačević (1935. – 2014.). Danas je lopta u vlasništvu njegove kćeri Ivane Gorbačev udane za Rusa Genadija, bivšega hokejaša Medveščaka.

August-Drago Lukačević i Davor Šuker

Ivana Gorbačev, sadašnja vlasnica prve nogometne lopte

Proslavljeni kapetan vatrenih Zvonimir Boban s najstarijom nogometnom loptom u Hrvata

Dnevnici, razgovori, raznoliki napisi

Humor i njegove književne forme

Bez radosti nema života!

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 28. kolovoza 2008., broj 24, str. 17.

U životu ima puno više briga, tuge i boli nego radosti, ali bez radosti se ne može živjeti. Ako ona izostane, onda nam prijete potonuće. Život je lijep, život je Božji dar koji moramo što ljudskije proživjeti i svakako njemu se radovati. Humor je taj koji nam vraća osmijeh na naša ozbiljna, a često i smrknuta lica. On treba postati duhovni pokretač kojim trebamo makar djelomično zakrpati naše svakodnevničke jade. Tko živi bez humora, veselja, pa i malo ludosti i nije baš tako pametan kako misli!

Martin Grgurovac, slavonski publicist i nakladnik, istraživao je humor i njegove forme, a one su: šala, vic, dogodovština, epigram, zagonetka, rugalica, bećarac. Ti oblici humora imaju svoju književnu vrijednost, nažalost, slabije su znanstveno obrađeni, a potječu iz daleke prošlosti. Primjerice, mudri Hipokrat napisao je zbirku aforizama tijekom 4. stoljeća prije Krista, a prva knjiga viceva u Kini objavljena je 200 godina prije Krista!

Ivan Boždar

Ivan Herman

Sada nekoliko riječi o aforizmu, vicu i našem dobrom bećarcu, najstrasnijem panonskom krikom za životom. Aforizam je kratka smišljena duhovita izreka. Smišljaju je ljudi iz cijeloga svijeta i također imaju svoju prošlost još od Grka. Vic je vrlo pogodan oblik humora i svakako je zasebna književna vrsta. Bećarcu stručnjaci korijen nalaze u perzijskoj riječi „bećar” koja određuje neženju. Međutim, ta teza nije stopostotno potvrđena. Bećarac se sastoji od dvaju stihova i najčešće je u desetercu. Ona je vesela, duhovita, ponekad objesna te najkraća narodna i književna vrsta na svijetu. Ako se pjeva u svatovima, pjeva se u obliku svatovca, a na ulici i drumu u obliku drumarca. Najviše ih je skupio i objavio Slavko Janković, a najviše „u glavi” imao Josip Lovretić. Znao ih je napamet oko 10.000.

Joza Ivakić je prvi pisao humoreske, kraće novele u šaljivu tonu. I naš županjski kraj imao je i ima nekoliko poznatih humorista. Spomenut ćemo samo trojicu Ivana: Ivana Hermana, Ivana Jemrića – Rusa i Ivana Boždara. Herman je napisao knjigu *Zapisi Frole Traktoriste*, Jemrić – Rus tri zbirke pjesama, naš zagrebački Gradištanac Boždar i danas piše. Najpoznatija mu je humoreska *Satir ili podivljani čovik*.

Na kraju, ne preostaje mi ništa drugo nego vam, dragi čitatelji *Županjskog lista*, zaželjeti što više humora i veselja u svakodnevnom životu. Zdravi i veseli bili!

Osvrt na Županjsko ljeto 2009.

Kultura je stalan, nedovršen posao

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 28. kolovoza 2009., broj 36, str. 15.

Županjsko ljeto 2009. polagano prolazi. Gradsko vijeće Županja je 19. lipnja 2009. godine imenovalo Komisiju za djelatnost iz područja kulture, dva dana prije kalendarskoga početka ljeta! Nekih većih pripremnih radnji za organizaciju *Ljeta* nije bilo. Jedini način na koji se mogao nadoknaditi taj „manjak vremena” bilo je angažiranje poznatih glazbenih zvijezda. Da, ali te zvijezde, naravno, imaju i svoju cijenu. Nažalost, u ovom trenutku, za naš Gradski proračun te su cijene bile prevelike. Zašto spominjem glazbene zvijezde? Mnogima je *Županjsko ljeto* sinonim za nastup poznatih glazbenika, estradnih umjetnika i to je tako! Znajući za takvu percepciju, bilo je u planu ovoga ljeta da na našem Trgu kralja Tomislava pjevaju i sviraju grupa TBF i *Colonia*. U ovogodišnje *Županjsko ljeto* uloženo je 63.000,00 kuna, a spomenute dvije grupe „koštale bi nas” još 80.000,00 kuna! Financijska kriza je ipak učinila svoje. Nije išlo!

Bez obzira na sve, na našem *Županjskom ljetu* bilo je osamnaest događanja. Kulturna ponuda postojala je, sadržaji su bili raznoliki. Neki su bili jako dobro prihvaćeni i posjećeni. Dva mjeseca, koliko traje *Županjsko ljeto*, je relativno dug period, a budući da je ono zamišljeno kao kulturno-sportski događaj, u narednom periodu u osmišljavanju njezina sadržaja moramo uključiti i Komisiju za sport Grada Županje. Što više organizatora i sudionika tim bolje! Eventualno pomanjkanje novaca, u tom slučaju, manje bi se osjetilo.

Komisija za djelatnost iz područja kulture bi se onda mogla više usredotočiti na organizaciju „čistih” kulturnih događanja. Županja ima potencijala i duhovnih i materijalnih da organizira u sklopu *Županjskoga ljeta* jednu zasebnu manifestaciju glazbeno-dramskoga sadržaja. Došlo je vrijeme za jedan novi kulturološki iskorak! Županjci u ljetnim mjesecima ne smiju biti zakinuti kulturnim događanjima. Manifestacija bi se mogla zvati, recimo, *Savske ljetne noći*. Odvijala bi se na našoj prelijepoj uređenoj šetnici, odnosno na travnatoj površini između nasipa i Save. Ovaj otvoreni prostor nije dovoljno akustičan („Sava odvlači zvuk”) i moralo bi se ići s ozvučenjem. Scenski prostor nije idealan, ali je zato poseban, ambijentalan, prostor povijesne simbolike. Tu je Čardak. Znači, potrebno je formi-

rati scenu, izgraditi pozornicu (imala bi neke specifičnosti), postaviti kvalitetnu kazališnu rasvjetu, formirati gledalište. Glazbeno-scensko gledalište Županja već ima, i u njega uopće ne treba sumnjati, i vjerujem da bi svih dvjesto pedeset bijelih stolica, uz Savu, na lijepoj ošišanoj travi, na svakoj priredbi, bilo ispunjeno. Kazališna djela, monodrame, koncerti ozbiljne glazbe, *jazz*, pa i filmske projekcije pretežno bi obilježavale *Savske ljetne noći*.

Naravno, već uskoro bi se trebalo formirati Programski odbor, imenovati umjetničkoga voditelja ove manifestacije. (Su)organizatori trebali bi biti: GAK Županja, Glazbena škola *Srećko Albini*, Zavičajni muzej *Stjepan Gruber*, Gimnazija Županja, Multikulturni centar i Turistička zajednica. U slučaju kiše morao bi se pronaći alternativni scenski prostor. Mislim da bi amfiteatar Gimnazije bilo dobro rješenje.

Evo, to su neka promišljanja oko *Županjskoga ljeta 2009.*, kao i viđenja budućih kulturoloških iskoraka do kojih će, zasigurno, uskoro doći. Županja to može, Županja je to zaslužila. Županja ima potencijala, samo treba osloboditi i aktivirati potencijale srca. Kultura je stalan, nedovršen posao u kojem svatko od nas ima svoje mjesto.

Matičino poslanje nije završeno

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 27. studenog 2009., broj 39, str. 12.

U okviru Dana Matice hrvatske u Vukovarsko-srijemskoj županiji 21., 27. i 30. listopada 2009. godine, u Pastoralnom centru bl. Alojza Stepinca u Županji, zbila su se tri kulturna događaja. Ružica Pšihista, Marko Landeka i Dražen Švagelj su na pristupačan i jezgrovit način predstavili Sabrana djela Dionizija Švagelja pod nazivom *Hrvatski narodni preporod u Slavoniji*. Županjci su bili ponajviše zainteresirani za projekciju dokumentarnoga filma Marka Pavelića i Antuna Smajića *Borićevac – kad razide se dim* što i ne čudi jer su dva kazivača u tom filmu Županjci Josip Franić i Ika Nol. Pojedini kadrovi su jako emotivni, potresni tako da se mogla primijetiti i pokoja suza na očima gledatelja. Film govori o stradanju hrvatskoga mjesta Borićevac u Lici za vrijeme Drugoga svjetskog rata. Sa zapisima iz Finske i Japana fra Zlatko Špehar nas vodi na jedno zanimljivo putovanje. Štefica Šarčević i Dražen Živić predstavili su njegovu knjigu *Putovima nade nastajanja – miropisi gvardijana vukovarskog*, naglasivši da se radi o značajnom književno-publicističkom ostvarenju.

Mato Topalović i Juraj Tordinac

Literature o Slavoniji u 18. stoljeću poprilično ima (Smičiklas, Petrik, Pavičić i Bösendorfer), ali svaka nova dobro je došla. U Sabranim djelima Dionizija Švagelja dolazimo do novih spoznaja, ali čitajući ih, dolazimo i do konačnoga utvrđivanja pa i zapamćivanja nekih imena iz hrvatskoga narodnog preporoda u Slavoniji. Od spomenutih dvadeset četvorice iliričara treba ipak istaknuti Matu Topalovića i Jurja Tordinca. Bez Topalovića bi cjelokupna književnost ilirizma bila siromašnija. On je uveo Gajev pravopis u književno štivo Slavonije. Bio je Strossmayerov prijatelj. Objavljujući svoju knjižicu *Tamburaški ilirski* pokazuje zainteresiranost i za narodni folklor. Mi Županjci najčešće slušamo i pjevamo njegovu pjesmu *Silni, hrabri graničari*. Juraj Tordinac smatrao je bogatim čovjekom onoga koji ima domovinu, odnosno da je najveći bogataš rodoljub u slobodnoj zemlji. Pjesme koje je pisao nalaze se u raznim antologijama, školskim čitankama, zbornicima, ali nikada se nisu pojavile u posebnoj knjizi. Uživao je ugled najboljega slavenskog pisca davorija, nametnuo se kao najizrazitiji lirik ilirizma u Slavoniji.

Borićevac u Lici

Drugi svjetski rat i stradanja hrvatskoga naroda, primjećujemo i sami, još nisu u velikoj mjeri razotkrivena. Borićevac, malo mjesto u Lici, bilo je okruženo selima u kojima je živjelo pravoslavno stanovništvo. Mjesto je do temelja spaljeno, a njezine žitelje protjerali su četnici. Mnogi su u zadnji čas spasili živu glavu prešavši u Bosnu i Hercegovinu. Zatim su uslijedile nove migracije u više pravaca. Jedan od njih vodio je i na prostor županjske Posavine. Tako su Josip Franić i Ika Nol (rođ. Pavelić) postali Slavonci, a nakon 68 godina i glavni protagonisti dokumentarnoga filma. Njihova ispovijed je dojmljiva, objektivna i naravno za mnoge treba biti i upozoravajuća.

Duhovna dimenzija putopisa

Donedavni gvardijan vukovarski i sadašnji župnik Hrvatske katoličke župe bl. Alojzija Stepinca u nadbiskupiji Salzburg, fra Zlatko Špehar zaokružio je novom knjigom *Putovima nade nastajanja* svoju vukovarsku trilogiju, čime je na najbolji način literarno okrunio devetogodišnji život i rad u Vukovaru. Nakon putopisa po južnoj Americi i Australiji te zapisa iz Vukovara, fra Zlatko izlazi s putopisima i miropisima iz Finske i Japana koji sadrže i kraće biografske crte. Ova knjiga, premda u svojoj biti žanrovski i dalje pripada putopisnoj i dokumentarističkoj prozi, sadrži i nove elemente fra Zlatkova spisateljstva, osobito njegovu duhovnu dimenziju koja prožima svako njezino poglavlje. Vrlo dobro je to uočio i Dražen Živić te ova zapažanja zapisao i izrekao na predstavljaju knjige.

Matica hrvatska je jedna od najstarijih hrvatskih kulturnih ustanova, a utemeljena je za promicanje hrvatske kulture. Osnovana je 1842. godine pod imenom Matica ilirska, a od 1874. naziva se Matica hrvatska. Sveza između Matice i Županje postoji odavno, a Milan Tropper se vodi kao prvi Matičin povjerenik, i to od 1878. godine. Ogranak Matice hrvatske Županja utemeljen je 19. studenog 1964. godine, a prestao je s radom uslijed „hrvatskoga proljeća” 1972. godine. Tada su mnogi članovi i suradnici Matice bili proganjeni i zatvarani. Obnoviteljsku je skupštinu imala 15. rujna 1990. godine. Županjska je Matica bila inicijator mnogih kulturnih događanja. Najveći njezin izdavački projekt je, svakako, *Županjski zbornik*, bogata zavičajna publikacija neprocjenjive vrijednosti. Ova tri kulturna zbivanja koja su se održala u okviru 5. dana Matice hrvatske treba pozdraviti i poželjeti još takvih aktivnosti. Prostora za kulturno djelovanje ima, a i organizirani oblici rada unutar Matice već postoje. Književnost, glazbena i kazališna djelatnost, likovna umjetnost, film, fotografija, povijest samo su neka područja u kojima svatko od nas može pronaći i pokazati svoje afinitete, sposobnosti. Stoga, sva

pitanja i eventualne dvojbe oko daljnje uloge i značaja institucije Matice hrvatske treba otkloniti. S obzirom u kojem vremenu živimo i kakva nas budućnost očekuje, slobodan sam ustvrditi da Matičino poslanje nije završeno. Naprotiv!

Kanonska vizitacija u Župi Mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji

Preuzvišeni Oče nadbiskupe!

Pripala mi je izuzetna čast da Vam u ime Pastoralnoga vijeća Župe Mučeništva sv. Ivana Krstitelja zaželim dobrodošlicu i da Vas u kratkim crtama upoznam o njezinim težišnim aktivnostima u minulom razdoblju. Članovi Vijeća bili su uključeni, ovisno o svojim sklonostima i sposobnostima, u različita liturgijska, pastoralna i kulturna zbivanja župne zajednice. Ona su uistinu bila mnogobrojna i nemoguće ih je u ovoj prigodi sve spomenuti, ali ćete o većini njih čuti tijekom Vašega današnjeg kanonskog pohoda.

Želim naglasiti da je Pastoralno vijeće djelovalo i na duhovnom i na materijalnom polju. Učinci na duhovnom planu su značajni, mjerljivi, a neki će biti i kasnije (ne proklja svako usijano sjeme u isto vrijeme!). Ona na materijalnom su vidljivija, možda u ovom trenutku i kapitalnija, pa ćemo prvo nešto reći o njima. S ponosom možemo ustvrditi da smo svi mi članovi Pastoralnoga vijeća, naravno, zajedno s našim velečasnim Ivanom Varoščićem, sudjelovali u izgradnji velebnih infrastrukturnih objekata, Crkve na otvorenom te Pastoralnoga kulturnog središta. Kako vrijeme odmiče, sve više ojačava spoznaja da je ova župna zajednica, uz Božju pomoć, učinila prave pravcate pothvate. Ne treba tajiti, bilo je bojazni da nam svi ti naši zamišljeni projekti neće u cijelosti uspjeti, kako zbog nemogućnosti financiranja, tako i zbog strahova koji se odnose na vizualnu i ambijentalnu kvalitetu radova. Ali, evo, uz napore dobrih ljudi župne zajednice, uz potporu društvenih institucija, gospodarskih subjekata, a posebice uz odlučnost, upornost i ustrajnost našega velečasnog Ivana Varoščića, sve je uspješno privedeno kraju. Bogu hvala!

„Ne dirajte mi vjeru, bila je dobra mome djedu, dobra je i meni.”

Oče nadbiskupe!

Ovu ste misao zapisali i naglasili u jednoj knjizi, a ona je zasigurno skrivena negdje duboko i u srcima članova ovoga Pastoralnog vijeća. Da nije tako, ne bismo danas bili ovdje gdje jesmo. Na kraju svoga mandata mislimo da mi članovi Vijeća možemo ustvrditi da smo pokazali živosti u sebi i oko sebe, dokazali da naše duše nisu bile mlake, nego da smo žarom, pameću i voljom postigli ono što se od nas i očekivalo, ako ne i više od toga! Pojedini članovi Vijeća bili su aktivni u organizaciji procesija, drugi u podjeli pričesti, neki u čitanju, najveći broj u župnoj

katehezi, ali i u svim drugim oblicima pastoralnoga i kulturnoga života župe. Korištena su sva strukovna znanja, svi duhovni potencijali.

Jako veseli veliki stupanj prožimanja crkvenoga i svjetovnoga života našega mjesta. Ova župa živi s duhovnim životom svoga grada, tako je bilo i u prošlosti tako se i sada nastavlja. Spomenut ćemo samo dva primjera: Nekadašnji župnik ove župe Ante Čović je sa svojim župljanima prije 150 godina, davne 1861., osnovao prvu Narodnu čitaonicu u ovom dijelu Slavonske krajine. Dakle, ova naša novoustrojena župna knjižnica ima prebogatiju tradiciju, između ostaloga, i zbog toga opravdava svoje postojanje. Drugi primjer je KUU *Tomislav*, koja je zaživjela 1903. godine. Nositelji glazbenih aktivnosti u tome društvu bile su osobe koje su vodile crkveni zbor ove župe.

Crkva Župe Mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji

Preuzvišeni Oče nadbiskupe!

Dobro se osjećajte u našoj župi. Mi članovi Pastoralnoga vijeća izuzetno smo počašćeni što smo doživjeli ovaj susret s Vama i pamtit ćemo ga cijeloga života. Voljeli bismo da i Vi donesete lijepu uspomenu iz naše mile Županje. U ovom uvodnom dijelu našega susreta zasad toliko. Dopustite mi završno da izgo-

vorim samo jedan dio *Molitve krsnog poziva*, koji se molio prigodom trećega pohoda Hrvatskoj pape Ivana Pavla II.:

„Trojedinu Bože,
što je krštenjem u nama započelo,
neka se dovrši na slavu tvoga imena,
sada i u vijeke vjekova,
Amen.”

KUD *Tomislav* upriličio je Dan otvorenih vrata

Uvid u impresivno *Tomislavovo* trajanje

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 29. travnja 2016., broj 116, str. 16.

U 113. godini postojanja, Kulturna udruga *Tomislav*, pružila je svojim žiteljima, svojoj Županji, po prvi put na uvid umjetničko stvaralaštvo, prostorije, nošnje, povijesnu dokumentaciju i fotografije. Za takvu inicijativu treba pohvaliti ponajprije čelništvo Udruge, kao i sve suradnike uključene u ovo lijepo kulturno događanje, posebice dvije gradske ustanove, Muzej i Knjižnicu, njihove ravnatelje i djelatnike.

Tiskan je prigodni katalog u kojem je, u kraćem obliku, prezentirana povjesnica. On je nastao prvenstveno na temelju rukopisa Ive Balentovića te dviju monografija koje su napisali Ivica Janjić i Miro Maričić, a u povodu 80 i 100 godina djelovanja Udruge. Iz njih se mogu izdvojiti mnoge zanimljivosti, saznati, primjerice, u kojim su to županjskim prostorijama najčešće nastupali naši tomislavci pa saznajemo: to je bilo svratište *Weinberger*, gostionica *Bruckner* te kinokazališna dvorana *Danica*. Naravno, mlađi naraštaji za takvo nešto slabije znaju i zbog toga, između ostaloga, treba i dalje organizirati ovakva događanja.

Pozvani su i okupljeni u velikom broju prijašnji i sadašnji članovi Udruge, prijatelji, simpatizeri i uzvanici. Stvoren je lijep ambijent u kojem su svi radosni bili, a razgovori su se vodili na već spomenute teme te proširivali i na različite druge. Naravno, prva je bila ona oko *Tomislava*, primjerice njegovih izvježbanih 15-ak koreografija, 150-ak pjesama, poskočica, odnosno o nastupima i pamtljivim putovanjima.

Ovozemaljski život moramo staviti u službu nekoga uzvišenog ideala, treba nastojati da on bude smislen i unutarnje bogat jer, podsjetimo se, godine brzo prolaze, kao uzdah iščezavaju. U kulturu i umjetnost se treba vjerovati, a mudrom i dobrom srcu težiti. Kultura nas ukorjenjuje tamo gdje pripadamo i pomaže da duhovno osnažimo i oblikujemo ponajprije sebe, a onda druge. Umjetnost probuđuje čežnju za novim, boljim stanjem svijeta.

Tomislavovo povijesno trajanje je impresivno, na njegovu značaju i afirmaciji čelništvo i članovi Udruge, kako već rekosmo, vode računa, rade to stalno. Dakle, treba zapamtiti: unapređivanje županjske kulture s *Tomislavom* započinje

1903. godine, on postaje, u vrlo teškim političkim vremenima, čuvar zavičajnoga identiteta i prenositelj svih njegovih vrednota. Glavni inicijator i osnivač Društva i prvi zborovođa bio je učitelj Ante Cimaš, dok je ulogu predsjednika imao Josip Benaković, a tajnika Marko Megler. Svakako, ovdje moramo spomenuti Cvjetka Romića, rođenoga Petrovaradinca koji je došao u Županju 1908. godine i kao mlad učitelj prihvatio se dužnosti zborovođe. Dužnost je, s manjim prekidima, obnašao vrlo uspješno čak trideset godina. Ove spomenute osnivače i velikane KUD-a *Tomislav* vodila je iskrena ljubav prema umjetnosti, ali i silna ljubav prema Županji. Ugladajmo se na njih!

Budući da ništa nije stalno, dovršeno i potpuno, moramo i dalje biti duhovni istražitelji i stvaratelji, radeći neprestano na objedinjavanju hrvatske prošlosti i sadašnjosti, a posebice na njegovanju panonskoga, slavonskoga i šokačkoga duha. Naravno, da bismo u tome uspjeli, treba *Tomislavu* dati i daljnju potporu. Ona do sada nije izostala od mnogih dobrih ljudi, institucija, ustanova, udruga, tvrtki, a ispomoć Grada Županje izuzetno je važna i značajna. Svima treba zahvaliti na razumijevanju. Vjerujem da je mnogim posjetiteljima Dan otvorenih vrata KUD-a *Tomislav* iz Županje izazvao emocije blagotvorne za dušu, da su one bile naglašeno zanosne i ponosne. Prenesimo ih s velikim žarom posvuda!

Mladi su radosno razgledavali fotoalbume

KUD *Tomislav* djeluje od 1903. godine

U povodu otvorenja Parka tambure

I lipe su radosne!

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 29. srpnja 2016., broj 119, str. 16.

*Tamo gdje žica na tamburi jeca,
tamo gdje šorom stara kola škripe,
prašnjavim sokakom igraju se djeca,
u ljeta suha kad mirišu lipe.*

Lipe županjske su zamirisale, i one su radosne! A kako ne bi: danas je veliki, jedinstveni kulturni dan, kako u hrvatskim tako i u svjetskim razmjerima: Županja je izgradila Park tambure! Županjska Posavina je dugo vezana za narodnu tradiciju, lijepu melodiju, pjesmu, zvukovne vrijednosti što ih proizvode različita glazbala, posebice tambura. Svi dobro znamo da se naša miljenica razvila od žičanoga instrumenta poznatoga još u kulturi Mezopotamije, pa je preko nekadašnjega velikog Osmanskoga Carstva došla do Panonije, Slavonije, županjskoga kraja, tu se nastanila, mnogima srce osvojila, naprosto se duboko emotivno sjedinila sa Šokadijom. Sve do dandanas.

Županja je kolijevka nogometa, tenisa, ali i tamburaške glazbe.

Spačvanska šuma, Sava, srednjoeuropska kultura i široka slavonska duša iznjedrila su mnoga duhovna bogatstva i posebnosti. Iznjedrila su puno vrsnih tamburaša, pjevača, skladatelja, tekstopisaca i pisaca glazbenih knjiga, graditelja tambura i što je najvažnije, puno obožavatelja. I Festival *Šokačke pisme*. I još mnoga toga; na nama je samo da te glazbene vrijednosti i ostvarenja baštinimo i svakako podržimo, čuvajući identitet, a on je jezik kojim se sporazumijevamo i njega treba živjeti.

Čestitamo na realizaciji ovoga projekta. Zahvaljujemo donatorima, mnogim pojedincima, tvrtkama, na uloženom trudu i materijalnoj pomoći, Gradu na razumijevanju, Volonterskom županijskom centru, posebice Josipu Franiću i Marini Fury, sposobnim i mladim ljudima, a već dokazanim zaljubljenicima u svoj zavičaj.

Završit ću, kao što sam i započeo, stihovima Marije Glavačević-Lakote:

*Tamo gdje nebo ljubi zlatna žita,
nad rijekom plavom vrba grane svija,
tu na zemaljskom raju ovoga svita,
su sniva moja stara Šokadija.*

Otvorenje Parka tambure, i lipe mirisne su radosne!

Pokladna je povorka u *Sijelu* od 1969. godine

Županjske poklade – tradicija koja obvezuje

Revija Đakovačkih vezova, Grad Đakovo, 2017., broj 47, str. 95–96.

Pokladna povorka najmasovnija je priredba *Šokačkoga sijela*

Županjske poklade održane su 26. veljače 2017. godine u okviru 50. *Šokačkoga sijela*. Već po običaju ovo događanje izaziva najviše pozornosti i okuplja najveći broj gledatelja. Pokladna je povorka prvi put uvrštena u program *Sijela* 1969. godine, da bi ubrzo postala njegovom najmasovnijom priredbom. Samo 1992. i 1993. godine, za vrijeme Domovinskoga rata, povorka nije potekla ulicama svoga grada.

Početkom dvadesetih godina prošloga stoljeća održavane su pokladne zabave, najčešće u organizaciji KUD-a *Tomislav* iz Županje, osnovanoga 1903. godine. Mnoge plakate i druga dokumentacija o tome svjedoče. No sve je to nastavljano starinskih običaja koji su se „tračili” u selima ove naše drage županjske Posavine i plemenite Slavonije. Šorom su odjekivali ovakvi napjevi: „Poklade su da se veselimo, a korizma da se žalostimo”, „Poklade su, milo janje moje, barem

da su u godini troje” ili onaj „Alaj volim ići u bušare kad me mladu spreme u kotlare”.

Naši su pređi na različite načine pokušavali utjecati na prirodu, pa su to izražavali pjesmom i plesom. Željeli su uspjeh i napredak u lovu i urodu, veće brkove (!), da se udobrovolje zle sile, za zdravlje i ljepotu, ali da se što brže otjera zima i što prije dođe proljeće. Sve te želje stopile su se u jedan običaj, u poklade. Pokladni dani iščekivani su s nestrpljenjem. U tjednu pred pokladnu nedjelju svaki dan dobio je svoje ime: „Sramotni ponediljak”, „Bolni utorak”, „Vrtičava srida”, „Zagušljivi četvrtak”, „Mišićavi petak”, „Zaklopita subota” i „Otklopita nedilja”. Mladi su „izmišljali” razloge kako bi se išlo u poklade, veselilo se i ludovalo. Neka da su se kola igrala po kućama i to po redu. Svaki momak i svaka djevojka davali su sobu za igranje.

Županjska Pokladna povorka predstavlja spoj seoske i gradske karnevalske tradicije. Elementi tradicijskih pokladnih običaja vidljivi su, primjerice, u predstavljanju običaja *vuka* koji se najduže zadržao u Županji, maskiranju *u bule, sva-tove, Turke, Cigane, babe vračare, dimljačare*. Ovim je maskiranjima osnovna karakteristika inverzija društvenih uloga, preodijevanje u suprotni spol, oblačenje djece u odrasle, oblačenje odjeće naopako i sl. Na povorci se često prikazuju i improvizacije radnih običaja kao: vučenje vodenice (posljednji put na 35. *Šokačkom sijelu*) *sjetva, žetva, oranje, prevoženje hrastovih trupaca*. U povorci sudjeluju organizirane maskirane grupe u koje se obično uključuju različiti KUD-ovi, djeca iz mjesnih škola i vrtića, kao i ostali zainteresirani građani.

U početcima u povorci sudjelovalo je tek nekoliko skupina sudionika, da bi u posljednim godinama ona uključivala 40-ak skupina i preko 1500 sudionika, 30-ak zaprega i 50-ak konjanika. Povorka privuče desetak tisuća gledatelja iz Županje i šire okolice te postaje turističkom atrakcijom. Već nekoliko godina posebnu pozornost gostiju privlači i šokačka svinjokolja pred Caffe barom *Ambar*. Od ranih jutarnjih sati mogu se tamo degustirati svježiji mesni proizvodi s te svinjokolje.

Unatrag nekoliko godina uz događanja vezan je utvrđeni protokol. Prije početka na pozornici postavljenoj pred zgradom Gradskoga vijeća odvija se folklorno-glazbeni program uz nastup KUD-ova i tamburaških sastava. Prvo glasnik donosi povelju gradonačelniku koji otvara povorku, nakon čega Požeška garda topovskom salvom najavljuje njezin početak. U zadnje vrijeme i sama struktura povorke postaje određenijom. Na čelu povorke ide jahač u odjeći graničara sa zastavom *Sijela*. Njega slijede tri jahača koji nose zastave države, županije, grada, odjeveni u graničarske nošnje ili odore. Potom idu ostali jahači odjeveni u tradi-

cijsku nošnju i serežanske odore te dva ili tri odjevena u *Turke*. Njih slijede svečane i radne vrste konjskih zaprega, s ljudima maskiranim najvećim dijelom u tradicijske nošnje i tradicijske maske. Potom idu nosači amblema *Sijela*, slijede ih i ostali sudionici povorke, i to prvo najmlađi sudionici, potom KUD-ovi (gostujući i domaći), a za njima ostali. U pravilu prvo kroče tradicijske maske, a na kraju idu različite moderne.

Grupe predstavljaju i duhovitim opaskama prate voditelji programa. Prosudbena komisija bira tri najorginalnije skupne maske, najbolji dobivaju novčane nagrade, a svi sudionici zahvalnice. Slijedi zajedničko druženje uz tamburašku glazbu i okrjepu. Pokladni običaji daju nam priliku da u ovo vrijeme pokažemo svoju kreativnost, uključimo se u zajedničke aktivnosti i razvijemo osjećaj za vlastito kulturno naslijeđe. Budući da je Grad Županja pristupio Hrvatskoj udruzi karnevalista 2013. godine, smatrali smo potrebnim neke povijesne činjenice spomenuti i široj javnosti prezentirati. Evo, ovo je samo mali povijesni isječak iz tradicijskoga života županske Posavine, a koji se odnosi na pokladne dane. Sve nam to daje za pravo da i dalje, uz određene novitete, ponosno baštinimo i svuda pronosimo duhovno bogatstvo što su nam naši stari ostavili, a Josip Lovretić, Marijan Markovac, Ivica Janjić, Andreja Malovoz i mnogi drugi zapisali, i „pomogli mi” u sastavljanju ovoga osvrta.

Grad Županja pristupio je Hrvatskoj udruzi karnevalista
12. listopada 2013. godine

U povodu 30 godina profesionalnoga djelovanja
Najboljih hrvatskih tamburaša (Zlatnih dukata)

Zlatni dukati u prljavom kazalištu (neobjavljeni tekst iz 1989.)

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 27. studenog 2017., broj 134, str. 16.

U kinu *Kristal* 14. prosinca 1989. godine gostovala je grupa *Zlatni dukati* i održala koncert *Nek' zvone tambure*, a u OKC-u *Ivo Lola i Sloboda* 16. prosinca priređen je koncert *Prljavog kazališta*.

Nemirna sugestija iznjedrila je u meni nepodnošljivu želju za sudjelovanjem na koncertu *Zlatnih dukata*. Poslije svega doživljenog stvorio sam utisak da je tamburica bila i bit će instrument Slavonije. Uistinu, teško se Slavoncu odreći dokazane ljubavi prema drevnom instrumentu. Taj osjećaj lebdio je u zraku. Stoga treba s odobravanjem prihvatiti i pozdraviti reanimaciju interesa Šokca prema tamburici. Glavni „krivci” za takav stečeni zaključak su sami protagonisti zabave. Žice su u pravom smislu titrale i dirale gledalište.

Zanimljivo je razmišljati o ovim momcima i zbog same činjenice što su postali „profesionalni bečari” i kao takvi ušli, nadam se, u dobro poduzetništvo koje obavljaju duže od dvije godine. Poduzetnici s tamburicama. Sretno! Repertoarni plan momaka iz *Zlatnih dukata* sastojao se od objavljenih dvaju poznatih albuma i dobrih obrada pjesama koje su trebale upotpuniti dramaturgiju samoga koncerta i da istovremeno demonstriraju svu virtuoznost muziciranja na tamburici kroz razne oblike umjetničkoga izražavanja. Taj dio koncerta predstavlja, ustvari, dosta zanimljivu interpretaciju poznatih domoljubnih pjesama, npr. *Slavonci smo i Hrvati pravi*, *O Hrvatskoj pjevam pjesmu* te poznate operne melodije *U boj, u boj*, *Nabucco*. Publika je eksplicitno srdačno i egzaltirana srca primila pjesme zavičajnoga karaktera, ali i prepoznatljive note svjetske opere. Prostirali su se ugodni osjećaji kroz dvoranu i duše, a aplauzi su bili sve žešći i naglašeniji. Zatim se prišlo ekvilibriranju stanja i izvedeno je vrlo originalno niz romskih pjesama. Županja se treba ponositi sa *Zlatnim dukatima*. Ti momci, doista, glazbeno i kulturno vrijede, a to svjedoči i samo nastupanje u koncertnoj dvorani *Vatroslav Lisinski* u Zagrebu. Nama jedino na kraju ostaje da ih i dalje slušamo, živimo s njima i da ih uvijek toplo dočekamo u punoj dvorani.

Bio sam, priznajem, i jako znatiželjan prema došaptavanim slutnjama i novim valom, uvjetno rečeno, takozvanom nacionalnom platformom *rock and rolla* koji je u zadnje vrijeme prisutan na YU estradi. Jasenko Houra i *Prljavo kazalište* su svojim imenom i imenom „sporne Ruže” napunili dvoranu i stvorili nesvakidašnju nemirnu i strasnu atmosferu. Vrlo kvalitetnim i prepoznatljivim akordima razgalili su srca mladih ljudi. Naravno, ponovno se pjevalo o crno-bijelom svijetu, o modernim djevojkama. Stvoreni zvuk i korektno ozvučenje upotpunili su ukupan dojam. Same teze o ugroženosti svih mogućih nacionalnih entiteta javlja paranoičan i žestok emotivni naboj kod najmlađega gledališta, a koji se manifestirao u obliku eksponiranja nacionalnih znamenja i pokojim domoljubnim sloganom. Dinamika i intenzitet stvaralaštva ima svoje zakonitosti i u ovim provokativnim društvenim gibanjima... *Zlatni dukati* i *Prljavo kazalište* su grupe hedonističke provenijencije, ali istovremeno su grupe u čijim pjesmama gore baklje duševnoga bola. Ta bol se rađa iz ljubavi koja dominira i koja se čuje između sporoga i brzoga ritma pjesme. Ako nam je naš svakodnevni život prljavo kazalište, šuštanje i lamatanje praznine, napregnuće grkljana, taloženje prljave strasti, pozovimo u pomoć *ratio* te postanimo i mi zlatni dukati.

U Županji su 1989. godine nastupili *Zlatni dukati* i *Prljavo kazalište*

Dnevnik iz 2017. i 2019. godine objavljen u *Hrvatskom slovu*

Oj, Županjo, oj, Županjo bečki perivoje!

Ponedjeljak, 13. veljače 2017.

Jednolistovni katolički kalendar i ove sam godine kupio i na vidno ga mjesto u kuhinji postavio. Svake jutro prije molitve na njega oko bacim, svetkovine, svece i imendane upamtim. I tako iz dana u dan radim. Vrijeme neumitno leti, godine se navršavaju. Polučuju isti učinak?! U Županji i županjskoj Posavini ovih je dana jako veselo i živo jer nam se približava jubilarno 50. *Šokačko sijelo* pod sloganom „Oj, Županjo, oj, Županjo bečki perivoje!” Da, bečki perivoje, s razlogom. Ovaj je prostor oduvijek bio na raskrižju carstava i civilizacija pa i danas je u određenom smislu tako. U Županji se pjevalo o Beču, ali u jednom razdoblju i o Carigradu! Naziv ovogodišnjega *Sijela* jasno ukazuje gdje ovaj dio istočne Hrvatske, Slavonije i zapadnoga Srijema povijesno i kulturološki pripada. U ovoj miloj i pitomoj, slavonskoj, srijemskoj i ravničarskoj Posavini život je oduvijek imao svoje posebnosti, i mislim da nije zgorega nakratko podsjetiti na onu graničarsku. Poslije Karlovačkoga mira 1699. godine, kada je Sava postala stalnom granicom između Turske i Austrije (osim 1718. – 1739.), austrijske vlasti uspostavljaju vojno-obrambeni sustav Vojnu krajinu; iz Beča se upravljalo. Seljak je dobivao zemlju uz obavezu obavljanja vojne službe pa su svi muškarci od 16 do 60 godina bili vojni obveznici. Graničar je snosio i dio troškova za oružje, streljivo i odoru, a određeni broj dana u godini provodio je na raznim fizičkim radovima (rabortama). Jedini sačuvani čardak (stražarnica) iz toga doba je onaj u Županji, današnja zgrada Muzeja. Razmišljam o ovim dnevniciškim zapisima i pitam se što u njih uvrštavati? Brzo odlučih: prošlost, ljude i običaje svoga voljenog kraja. Kroz takvo pisanje i kazivanje najbolje ću „otkriti” svoga srca otkucaje.

Utorak, 14. veljače 2017.

Jadan je čovjek koji nije ukorijenjen u svoj narod, takvo je moje razmišljanje, u tom smislu i življenje je stvaranje. Sav sam zaokupljen sa *Sijelom*, podosta imam

obveza i kao član Izvršnoga odbora, ali i kao predsjednik Komisije za kulturnu djelatnost Grada Županje. I danas sam imao nekoliko razgovora sa sudionicima manifestacije, a odnosili su se prvenstveno na pojedine organizacijske detalje. Za sada je situacija dosta dobra i vjerujem da će i ubuduće biti takva. Evo nekoliko riječi o *Šokačkom sijelu*, najvećoj i najznačajnijoj kulturnoj manifestaciji županjskoga kraja (815 km četvornih, 16 naselja, 42.000 stanovnika). Započela je 1968. godine, prvenstveno s ciljem da prvo sami sebi prezentiramo golemu riznicu neprocjenjivoga bogatstva narodne baštine, a onda s radošću da pokažemo i drugima. Riječju, pjesmom i plesom to se uspješno čini punih 50 godina. U programskom, umjetničkom i izvedbenom smislu *Sijelo* se razvijalo. Prvo je trajalo samo jedan dan, da bi se sada to ustalilo na jedanaest, s time da se taj posljednji dan obavezno „traćio” prije korizme, odnosno Čiste srijede. Na to se uvijek pazilo. Popratni događaji su bili mnogobrojni i raznovrsni, no spomenut ćemo samo neke noseće sadržaje; to su, u prvom redu, *Večeri folklor*a, koji se održavaju u tri dana, njima bismo mogli pridružiti i *Malo šokačko sijelo*. Nadalje, uvijek je zanimljivo i zabavno *Otvorenje Sijela i Izbor ljepotice (Šokačkoga cvita)*. Izložbe, kazališne predstave, *Malo literarno sijelo*, *Sijelo pučkih pisaca* također plijene veliku pozornost. *Pokladno jahanje*, *Pokladna povorka*, *Večer u tamburu* i *Seljačka zabava* značajna su događanja. Ove će godine biti prigode sve to pogledati i doživjeti od 18. do 28. veljače 2017. godine. Dobro nam došli u Županju!

Srijeda, 15. veljače 2017.

Držim u ruci teološko-poetsko djelo Silvija Benakovića pod nazivom *Glasnik tvoje ljubavi*, nakladnici su Franjevački samostan Vukovar i Ogranak Matice hrvatske Vukovar. Predstavljanje knjige bit će večeras u 19:30 sati u Župi Mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji, pozvan sam i trebao bih nešto i reći. A moglo bi se toga puno navesti, na neke stvari podsjetiti i ukazati. Dio toga ću učiniti i sada. Naime, autor je mlađi od mene dvije godine (rođen 1966.), igrali smo zajedno nogomet kod juniora NK *Graničar*, župljani smo iste župe koja ove godine obilježava 300 godina postojanja (1717. – 2017.), odnosno početka vođenja matičnih knjiga. Silvijo (brat Leon) samo me djelomično iznenadio s ovim svojim prvim uratkom, ne u onom teološkom smislu (diplomirao je teologiju) nego s poetskim diskursom. No ne bih ga detaljnije obrazlagao (to ću učiniti večeras) nego radije bih „iskoristio dobiveni prostor” pa nešto više kazao o ulozi franjevaca u osnivanju župe u Županji. Nažalost, o tome se rijetko i u Županji govori, ne znam zbog čega? Velečasni Tomislav Benaković napisao je 2012. godine diplomsku radnju *Povijest županjske župe (1717. – 1917.)*, mnoge povijesne činjenice

objedinio. U velikoj mjeri ću ih upotrijebiti. Dakle, franjevci su upravljali županjskom župom, u početku, samostansko bratstvo iz Gradovrha pokraj Tuzle, potom ono iz Bača (bili u Vukovaru 1704. – 1715.), a do 1761. godine bratstvo iz Iloka. Zatim brigu nad župljanima preuzimaju dijecezanski svećenici Pečuške biskupije, a od 1781. godine brigu za župu preuzimaju đakovački biskupi, pod čijom se jurisdikcijom ona nalazi i danas. O *Glasniku tvoje ljubavi* i o franjevcima promišljat ću danas ponajviše.

Četvrtak, 16. veljače 2017.

Pišem prigodno slovo o liku i djelu Đuke Galovića, slavonskom pučkom pjesniku. Njemu ćemo 20. veljače otkriti spomen-ploču na rodnoj kući u Županji. Zašto osnovne crte prigodnoga slova ne predočiti i vama, cijenjenim čitateljima *Hrvatskog slova*? Dakle, tko od nas nije čuo ili pjevao uglazbljene pjesme čika Đuke Galovića *Slavonci smo i Hrvati pravi, Odavno smo graničari stari, Oj, dorati moje zlato suvo*? Njegov ostihovljeni (uglazbljeni) šokački život predstavlja veliko kulturno bogatstvo, pravo poetsko blago. Njive, konji, šume, rijeke i potoci, seoski-seljački život, domovina, teme su koje su najčešće zastupljene u njegovu pjesničkom opusu. Sve mislilačke, osjećajne i duhovne sposobnosti bile su mu izražajne i dojmljive, zaneseno je i s puna žara kazivao i pjevao svoje pjesme. O čika Đuki Galoviću pisala su mnoga poznata bibliotekarska i književna imena: Vera Erl, Vladimir Rem, Vlasta Markasović i Goran Rem. Pod zajednički nazivnik mogli bismo svesti ovo: Đuro Đuka Galović, iako po rođenju nije iz Cvelferije (istočni dio županjskoga kraja), toj istoj Cvelferiji udahnio je svoju pjesničku osjetljivost, pronio joj glas i postao jedan od njezinih zaštitnika. On je pjesnik sela i zemlje. Svojim je pjesmama dokazao da izvorna riječ, nikla u narodu, neugasivo živi. Sve su pjesme napisane u desetercima i nadahnute atmosferom narodne poezije, čuvaju tradicionalni oblik i ritam. Njegov lirsko-epski govor i pjev nastaje u suzvučju s poviješću i prostorom i sadašnjim i „pradavnim vremenima”. Njegovo je djelo začudna umjetnička tvorevina. Đuka Galović je doajen slavonske pučke poezije.

Petak, 17. veljače 2017.

„Koliko konje voliš, toliko ti duša vrijedi!” narod je to mudro izrekao, a naši dragi tamburaši s puno topline i ispjevali. Uvijek je lijepo vidjeti gizdave konje. Njihov prepoznatljiv njisak je milozvučna glazba. Lijepo ih je vidjeti razigrane, kako stresaju grive, protežu vratove, kako kopaju prednjim nogama. Ima li itko među nama tko ih nije poželio pomilovati po grivi pogladiti, potapšati i snažno oko vrata

obgrliti? Čovjeku je puno pomagao. Vukao mu je plug, izvlačio najteže terete, s njim i kirijao, vrteći se uokrug, vršio mu žito na guvnu, poskakivao da mladenci i vjenčanja budu što veselija, uprezao se da njegov jahač na trkama pobijedi, a na paradama bude i lijep. Još za vrijeme Vojne krajine, 1736. i 1737. godine učinjeni su opsežni popisi u kojima su se nalazili i konji. Zanimljivo je reći da je tada bilo u ponekim selima veći broj konja nego kuća i domaćinstava! U istočnoj Slavoniji prvi lipicanci pojavili su se 1806. godine u Đakovu, a dovedeni su iz Lipice pod naletom Napoleonove vojske. Biskup Josip Juraj Strossmayer kupio je 1855. godine nekoliko lipicanaca i ta se godina smatra početkom narodnoga uzgoja konja lipicanske rase. Jako veseli što se u zadnje vrijeme osnivaju mnoge konjogojске udruge. U županjskom je kraju najstarija ona babogredska koja datira iz 1942. godine te županjska pod nazivom *Stari graničar* iz 1994. godine. Članovi te Udruge obogaćuju društveni život, žive sa svojim žiteljima, pronose ime grada, županije i domovine. Slavonac je oduvijek volio svoga konja, smatrao ga prijateljem, bilo da ga je koristio za obradu njiva ili kada ga je jahao kao graničar na Savi. Konj mu je uzvraćao ljubav, bio mu je vjerman i u polju i u boju! Konj za Šokca ima mitsko značenje.

Subota, 18. veljače 2017.

Napokon, počelo je *Sijelo*. Tri su sadržaja predviđena na današnji prvi dan. Sve sam ih posjetio i uživao, svaki je na svoj način dragocjen. Dokumentarna izložba *50 godina Šokačkoga sijela* upotpunila je mnoga saznanja o ovoj tradicijsko-kulturnoj manifestaciji. *Malo šokačko sijelo* oduševilo je mnogobrojnu publiku koja je došla gledati djecu od vrtićkoga uzrasta do završnih razreda osnovne škole. Sudeći po viđenom, ne trebamo brinuti za budućnost tradicijske baštine županjskoga kraja. Navečer je odigrana slavonska drama *Tri jablana* u režiji Marka Sabljakovića, a u izvedbi Gradskoga amaterskog kazališta Županja. Ovo je prigoda nešto više progovoriti o 120 godina kontinuirane kazališne djelatnosti u Županji! Kazalište je osnovano 2005. godine, no županjska kazališna povjesnica je mnogo duža, ona je prebogata, a to svjedoče i mnogi pisani dokumenti. U *Narodnim novinama* u broju 52 od 5. ožujka 1897. godine pojavljuju se pisane vijesti iz Županje. Između mnogih nabranja posebnosti mjesta, navodi se i postojanje dramsko-diletantskoga društva. Hrvatsko-pjevačko i čitaoničko društvo *Tomislav* osnovano je 1903. godine. U tom cijenjenom društvu vrlo vrijedna bila je i kazališna sekcija. Od 1950. godine djeluje i KUD *Kristal – Sladorana*. Dramska sekcija bila je nadaleko poznata po svojoj kvaliteti, na scenu je postavila oko 60 djela, glumilo je oko 200 glumaca, angažirano je 14 režisera i 12 scenografa. Već 23

godine u Županji se održava eminentan *Festival glumca, Lutkarsko proljeće* ima svoju ulogu u oplemenjivanju duha i promicanju kulturnoga života grada, kao i *Međunarodni festival amaterskoga stvaralaštva*. Umjetničko bogatstvo koje obvezuje!

Nedjelja, 19. veljače 2017.

Točno u podne u centru grada Županje skupilo se oko 100 konjanika, pokladno je jahanje. Mnogobrojni žitelji uživaju u slikovitim, lijepim prizorima. Stolovi su puni hrane i pića, tamburaši sviraju, igra se šokačko kolo. Ulazim u njega oduševljeno i na trenutak ostavljam tekst koji moram uskoro iščitavati, zajedno s prijateljima program voditi. Poznato je iz prošlosti da je u ove krajeve turska vojska često provaljivala te domaće stanovništvo zastrašivala. Zato je uz jahače odjevene u tradicijsko ruho prisutno maskiranje i uznemiravanje djevojaka. U sklopu ovoga običaja vrši se ophod selom, gdje mladi momci i ljudi, na lijepo okićenim konjima, jašući obilaze viđenije kuće u selu. Za tu prigodu oni odijevanju neke oblike zimskoga muškog tradicijskog ruha ili se maskiraju, najčešće u Turke, dodajući kostimirane oblike turske tradicijske nošnje, tuljaste šešire *fesove* omotane bijelom maramom te neke druge detalje. Jahači su plašili djevojke, a one su bježale i skrivale se po dvorištu. Ova naša priredba *Šokačko sijelo* je po mnogim obilježjima istinska i iskonska, ona je na neki način protuteža masovnoj kulturi koja nas okružuje. Svatko od nas ima pravo napraviti vlastito vrednovanje svijeta. Ljubav prema zavičaju nadilazi sve prolaznosti. Šokci su svjesni svoga identiteta i žive ga snažno, ponosno i prkosno. Čuvaju svoje šokaštvo kao neko izabrano plemstvo, dobro je to uočila najveća šokačka spisateljica Mara Švel-Gamiršek. Kultura je u samoj svojoj jezgri nadnaravna, onostrana, rekli bismo i sanjarska. Šokac je, a to je već odavno i nadaleko poznato, širokogrudni sanjar i djelomično živi u oblacima. I neka je tako, jer ne zaboravimo i onu: „Čovjek koji je u oblacima vidi najdalje!”

Slavonija, od poplava do Parka tambure

Ponedjeljak, 13. svibnja 2019.

Veći sam dio dana proveo u Vukovaru družeći se s prijateljima iz rata. Održali smo sjednicu Savjeta za branitelje župana Vukovarsko-srijemske županije. Dogovorili smo se oko rasporeda financijskih sredstava braniteljskim udrugama te protokola obilježavanja Dana branitelja Vukovarsko-srijemske županije. Danas slavimo Gospu Fatimsku i bio sam na svetoj misi u svojoj rodnoj Župi Mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji. Godine 1993. Županjci su izgradili kapelicu posvećenu Majci Božjoj Fatimskoj. Ovo znam jer upravo pišem feljton u *Županjskom listu* na temu *Županjske kapelice*. Ovom mjesečniku „šaljem” priloge dvanaest godina. *Na strani istine i vrline* naziv je susreta s književnikom, prevoditeljem i javnim djelatnikom Milom Pešordom, a koji se održao u Pastoralno-kulturnom središtu bl. Alojzija Stepinca, u organizaciji Ogranka Matice hrvatske Vinkovci i Hrvatske matice iseljenika – Podružnice Vukovar. Najviše se govorilo o knjizi *Sloboda, mir među nami*, odnosno o društvenim i političkim aktualnostima u Hrvatskoj. Razgovor je bio prislan, otvoren, srdačan, poučan, pamtljiv. O 241 tekstu objavljenom u *Hrvatskom slovu* najbolje je izreći one misli koje su napisali ocjenitelji knjige dr. sc. Boris Domagoj Biletić (*Polemično, dosljedno i čitko štivo pro patria*), prof. dr. sc. Josip Jurčević (*Za dubinsko razumijevanje hrvatske društvene zbilje*) i prof. dr. sc. Ivan Rogić (*Izvorni prinosi povijesti hrvatskoga podlistka*).

Utorak, 14. svibnja 2019.

Danas u Županji započinje 26. *Festival glumca*. Treba se podsjetiti na studeni 1994. godine kada je održan prvi *Festival*, i to u Vinkovcima i Županji (opća opasnost prestala 12. 10. 1995.!) jer su ostali županijski gradovi (Vukovar i Ilok) bili okupirani od srpske vojske sve do 15. siječnja 1998. Otok je proglašen gradom 2006. godine i poslije toga i u njemu se događaju kazališne predstave. *Festival* su utemeljili Hrvatsko društvo dramskih umjetnika i Vukovarsko-srijemska županija. Zvonimir Torjanac, Vanja Drach i Himzo Nuhanović su osobe koje su puno doprinijele da ovakav projekt zaživi. Pogledao sam predstavu *Tko je ubio Zvonka Bušića?*; tekst je napisao Tihomir Dujmović, scensku adaptaciju teksta Robert Kurbaša, dok su glumci Robert Kurbaša i Ana Vilenica. Tihomir Dujmović u Županji predstavlja skoro svaku napisanu knjigu pa je tako, zajedno s glumcem Vinkom Kraljevićem, gostovao 20. travnja 2018. godine. Tada smo imali prigodu i čuti

nešto više o životu Zvonka Bušića, pa smo „poruke” iz kazališnoga uratka dobro „shvatili” i rekao bih i „prihvatili”. U Županji uspješno egzistiraju čak tri kazališta (Gradsko amatersko kazalište Županja, *Mrak teatar*, Kazalište Županja), puno glumaca i kazališnih entuzijasta. GAK Županja organizator je *Festivala amaterskoga kazališnoga stvaralaštva* jedanaest godina. Zsigurno se može ustvrditi da Županjci imaju prigodu, tijekom jedne kazališne sezone, pogledati 20-ak predstava što je uistinu veliko duhovno bogatstvo.

Srijeda, 15. svibnja 2019.

Čovjek vrijedi onoliko koliko ljubi, ali i onoliko koliko se zna i diviti! Ljudski je čeznuti i tražiti! Svakodnevno razmišljam o životu, njegovu smislu, njegovim lijepim, ali i tužnim trenucima kojih, nažalost, ima mnogo. Čistim srcem i otvorenim očima pokušavam oko sebe ljude promatrati i s njima živjeti. Definitivno sam se uvjerio da živjeti znači živjeti s drugima! Ne stidim se svojih nemira. Duše koje se uzbuđuju imaju veću mogućnost postati boljim ljudima, ali i veću mogućnost samoostvarenja. Uvjeren sam da se korijen misli nalazi u emocijama, da se korijen misli nalazi u srcu, što se može iščitati i naučiti iz Knjige Sirahove. Pokušavam živjeti (pisati) prirodno slijedeći putanju zapažanja, prisjećanja i razmišljanja. Moja ljubav prema čovjeku, Božjem milosrđu, zavičaju, Domovini velika je i to ne krijem. Ljubav je vječno nadahnuće, ona je čudo naše duše. Izostankom ljubavi srce ostaje prazno, a prazno je srce najteži oblik neimaštine. Ove su mi misli, naravno „nataložene” otprije, potekle poslije gledanja predstave *Brodolomke*, u izvedbi Kazališta *Moruzgva* i *Ludens Teatra*, a u režiji Krešimira Dolenčića. Gluma je izvrsna. S nekim se stavovima i retorikom iz predstave ne slažem, ali volim reći: *Bolje nekakva viđenja, nego nikakva!* Nisu mi dragi ljudi bez stavova. Naravno, i ovaj se kazališni događaj zbio u sklopu već spomenutoga 26. *Festivala glumca*.

Četvrtak, 16. svibnja 2019.

Kiše neprestano padaju i evo, savske vode bujaju i plaše nas. A kako ne bi kada je prošlo samo pet godina od puknuća nasipa u Rajevu Selu i velikoga potopa koji se dogodio Cvelferiji (istočnom dijelu županjske Posavine). Stalno gledam u računalo i „pratim” vodostaj Save kraj Županje. Zadnja dva dana raste po satu od 3 do 11 cm i prijeti nam. Sada se „ustalilo” od 1 do 3 cm, ali i dalje strahujemo. Opekli smo se, pušemo i na hladno. Županjci su se, snagom zajedništva, i uz Božji blagoslov, uspjeli sačuvati od poplave 2014. godine i zbog toga se prisjećaju tih

teških dana. Rekreativno-biciklistički klub *Kotur* će 18. svibnja organizirati biciklijadu počevši od Županje pa do Rajeva Sela (mjesto puknuća nasipa) i Gunje koja je najviše stradala. Crveni križ Županja će se susresti s volonterima, prikazati film o svojim aktivnostima te postaviti izložbu fotografija. Franjo Škegro je autor dokumentarnoga filma *Sjećanje na obranu od poplave 2014.* i bit će prigode ga pogledati. Turistička zajednica Grada Županje će okupiti izlagače i kroz sajam pokazati, ponajviše, rukotvorine, a kroz gastroponudu razveseliti okupljene. Konjogojci će vožnjom konjskom zapregom plijeniti pozornost, a mimohodom uz nasip (uz noćenje) oslušivati pomno savske priče. Vesele i tužne. Znane i neznanne. Kazive i nekazive.

Petak, 17. svibnja 2019.

Točno u 12,00 sati u Zavičajnom muzeju Stjepana Grubera u Županji bilo je predstavljanje knjige pod nazivom *Spomenice županjskih škola*. To su učinili Petar Elez, prof., mr. sc. Janja Juzbašić, Hrvoje Tkalac, prof., i dr. sc. Vlasta Novinc. Izdavači ove vrlo vrijedne knjige su Državni arhiv u Vukovaru i Zavičajni muzej Stjepana Grubera. Ustvari, radi se o zapisima u *Spomenici za pučku učionu u Županji 1883. – 1949.* Riječ je o knjizi koja sadrži prijepise zapisa školske spomenice Obće pučke učione u Županji koja se počela voditi 1883. godine, kao i zapisa spomenica ostalih škola koje su u Županji djelovale gotovo do kraja prve polovice 20. stoljeća. Ove godine je još jedna knjiga o školstvu tiskana i promovirana pod nazivom *Razvoj školstva u kotarskoj oblasti Županja do 1918. godine* autora Tomislava Lunke. Za vladavine carice Marije Terezije započinju određene reforme u Carevini pa tako i u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini. Posebno su nam zanimljive njezine reforme školstva koje provodi vođena prosvjetiteljskim idejama. Iz tih dviju knjiga možemo zaključno ustvrditi: Školstvo u Županji se počelo razvijati od 1764. godine i trajalo je do 1793., da bi se kasnije ponovno oživjelo 1831. i održalo do danas. Županja ima dvije osnovne i tri srednje škole, a od ove godine i sveučilišni studij ekonomije.

Subota, 18. svibnja 2019.

Prošlost županjske Posavine neraskidivo je vezana uz rijeku Savu, njezine poplavne vode i šumu kojoj su ti izljevi odgovarali. One su oblikovali društveni identitet, a sigurno su imale utjecaj i na karakter ljudi. Voda i šuma, odnosno Sava i spačvanska šuma, prvotno su onemogućavale daljnji razvoj civilizacije, da bi one poslije postale promotori napretka. Sava se izlivala kada je htjela, a spačvanska

šuma imala je sve odlike prašume i kao takve bile su nepristupačne i nepoželjne. Kada je Austrijsko Carstvo počelo nasipe izgrađivati, Savu koristiti kao plovni put, a u spačvanskoj šumi pronašlo mogućnosti velikoga bogaćenja, perspektiva kvalitetnijeg življenja na ovim prostorima bila je zajamčena. Najatraktivnija županjska povijesna građevina koja je i spomenik kulture je Čardak u kojem je smješten Zavičajni muzej. Evo, oko njega je danas bilo jako živo. Sjetili smo se obrane od poplave 2014., s nizom događanja: biciklisti su upriličili biciklijadu, konjogojci mimohod, Crveni križ izložbu, videoprojeksiju kao i Franjo Škegro, Turistička zajednica sajam. *Savska zapljuskivanja* naziv je knjige koju sam napisao 2017., a ona završava ovim riječima: „Sava je ponekad jeziva, mutna, strašna, a kada sve to prođe, ona opet postaje pitoma, mila i draga. Bože, dragi, upravo je tako!”

Nedjelja, 19. svibnja 2019.

Županja je 2016. izgradila Park tambure, i upravo polagano koračam po njemu. To je jedinstveni kulturni projekt kako u hrvatskim tako i u svjetskim razmjerima. Županjski kraj je dugo vezan uz narodnu tradiciju, lijepu melodiju, pjesmu, zvukovne vrijednosti što ih proizvode različita glazbala, posebice tambura. Svi dobro znamo da se naša miljenica razvila od žičanoga instrumenta poznatoga još u kulturi Mezopotamije pa je preko nekadašnjega velikog Osmanskoga Carstva došla do Panonije, Slavonije, županjske Posavine, tu se nastanila, mnogima srce osvojila, duboko emotivno sjedinila sa Šokadijom. Sve do danas. Županja je kolijevka nogometa, tenisa, ali i tamburaške glazbe! Spačvanska šuma, Sava, srednjoeuropska kultura i široka slavonska duša iznjedrila su mnoga duhovna bogatstva i posebnosti, puno vrsnih tamburaša, pjevača, skladatelja, tekstopisaca i pisaca glazbenih knjiga, graditelja tambure, i što je najvažnije, puno obožavatelja. I Glazbeni festival *Šokačke pisme* i još mnogo toga. Na nama je da te glazbene vrijednosti i ostvarenja baštinimo, u ponoći negujemo, podržimo, čuvajući čvrsto identitet jer je on jezik kojim se sporazumijevamo. Njega treba živjeti!

Prošlo je pet godina od mlade mise vlč. Tomislava Benakovića

Neka te dragi Bog zaogrne i čuva svojim duhom

Županski list, Hrvatski radio Županja, 27. srpnja 2018., broj 143, str. 16.

Trojedini Bože, Ti nas stalno pozivaš na zajedništvo s tobom. Evo, mi ga sada zdušno i jasno očitujemo! Sabrali smo se u Tvoje ime, u okviru Tvoje Crkve, u Župi Mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji, a zbog našega mladomisnika Tomislava Benakovića. Učiš nas da se u svemu zahvaljujemo i radujemo. Upravo to sada punim srcem i činimo.

Županjo, duša ti je blaga i prostrana! Izgovoriti tvoje ime, ovako javno, i to pred velikim brojem vjernika, slađe je od meda. Iznjedrila si, Božjom voljom, sina svoga Tomislava, koji te žarko osjeća i promišlja, na ponos i diku svih nas ostalih tvojih žitelja. Prije negoli krene euharistijsko slavlje, dopustite mi, dragi vjernici, bogoslovi, časne sestre i svećenici, dragi Županjci i uvaženi gosti, nekoliko rečenica izreći o našem Tomislavu. O Tomislavovu djetinjstvu, odrastanju, mladenaštvu mogli bismo podosta toga lijepoga i ponositoga kazati, no, zadržat ćemo se samo na dvije crtice: na njegovoj ranoj iskazanoj ljubavi prema tradiciji, folkloru te strasnim zanimanjem za poviješću svoje župe i svoje Županje. Naš je mladomisnik bio član KUU *Tomislav* koja ove godine obilježava 110 godina postojanja. Kao što si i sâm primijetio, Tomislave, mnogi tvoji prijatelji folklorasi došli su te, u svečanom ruhu, pozdraviti i čestitati na svećeničkom pozivu. Shvatio si još od rane mladosti da je tradicija vrlo značajna, da ona čuva narodnu svijest i vjeru, izgrađuje osobnost, razvija osjećaj pripadnosti koji nas obvezuje prošlim, ali i budućim. Uostalom, to je sada i vidljivo; kroz izvedbu raznih glazbenih i scenskih dionica, razvijao si i kvalitetno umnažao mnoge svoje talente, koje ćeš sada obilato koristiti i u svećeničkom pozivu. Također si odavno spoznao da moramo biti, kao misaona bića, povijesno obaviješteni i za daljnji život upućeni. Tvoj odabir diplomskoga rada pod nazivom *Povijest županske župe 1717. – 1917.* sâm po sebi mnogo govori, uvelike potvrđuje svu tu tvoju silnu ljubav prema svojoj župi i svojoj Županji. Rad je jedinstven, značajan, ima sva obilježja znanstvenoga i treba ga, svakako, dodatno publicirati i prezentirati.

vlč. Tomislav Benaković

Dragi naš mladomisniče Tomislave, veličina tvoga poziva je ogromna. Samo dragi Bog prosuđuje naša srca i On je uvidio za čim tvoje kuca, i evo, doveo te, uz tvoj pristanak, do punine tvoga nastojanja. Svi smo svjesni da put do svećeništva nije nimalo lak, naprotiv, ali za djela ljubavi uvijek vrijedi živjeti. Duhovni su darovi nemjerljivi s materijalnim i tko sije duh, iz duha će i žeti život vječni! Sada poslije svega, poslije svih tih nagomilanih napora, možemo sa zadovoljstvom reći da trud nije bio uzaludan i užitak je velik. Sve čestitke na ustrajnosti. Također, sve čestitke i zahvalu upućujemo roditeljima, mami Radenki i tati Martinu, odnosno Tini, kako ga mi u Županji od milja zovemo. Od početka tvoga odabira poziva i školovanja pa do ovoga trenutka, i obdan i obnoć, bdjeli su, strepili i molili za te, Tomislave. Znam da ti to dobro znaš, ali to treba i javno izreći. Oni su to i zaslužili. Hvalu upućujemo i župniku Ivanu Varoščiću koji te poticao i pratio u tvom duhovnom izrastanju. Hvala svima na današnjem danu, danu velike duševne i društvene vrijednosti.

U ime Pastoralnoga vijeća župne zajednice, dragi naš velečasni Tomislave, želim da te dragi Bog i dalje zaogrne i čuva svojim duhom, da Ti da ohrabrenje i usmjerenje u svećeničkom pozivu. Duša ti mora neprestano tragati za razumom i uzdizati se iznad ograničenja, a to nije uvijek lako. Brini se za ime, jer ono ostaje dulje nego tisuće velikih zlatnih zaloga!

Znamo da ti tvoja župa i tvoja voljena Županja neće nikada iščeznuti iz srca, u to nimalo ne sumnjamo, i stoga ti na kraju možemo samo zaželjeti puno Božjega blagoslova i snage za sve one dane koji pred tobom dolaze!

U Županji 30. lipnja 2013. godine

Mladomisnici i svećeničko ređenje

Razgovor sa Zvonimirom Stjepanovićem, predsjednikom
Komisije za djelatnosti iz područja kulture

Mislimo, ljubimo i živimo svoj grad

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 28. lipnja 2019., broj 154, str. 6–7.

Zvonimir Stjepanović

Županjsko ljeto ima svoju tradiciju, prisjetimo se kako je to počelo?

Županjsko ljeto kao zasebna kulturno-zabavno-sportska manifestacija traje dvadesetak godina, zadnjih petnaestak nešto intenzivnije. Realno govoreći ova manifestacija nije ni mogla ranije zaživjeti jer je bilo dugo, teško i neizvjesno vrijeme poraća, a zna se da je izvedba *Ljeta* pretežito na otvorenom prostoru. Prisjetimo se, opća opasnost u Županji prestala je 12. listopada 1995. godine, a mirna je integracija istočne Slavonije, Baranje i zapadnoga Srijema završena 15. siječnja 1998. godine. *Županjsko ljeto* ima danas svoju profilaciju, prepoznatljivost, što nije bilo slučaj u prijašnjim vremenima. „Oduvijek” se u Županji, „oduvijek” se na Savi „živjelo ljeto” (postoje fotografije iz dvadesetih godina prošloga stoljeća) na četiri kupališta (kod *Šećerane*, kod Muzeja, na Polojima, na Nemoljkovu pod mostom) i rekao bih da su Županjci, ponajviše sami sebi organizirali zabavno-sportski život. U tim vremenima više se „kolektivno” živjelo, pa su se i ljeta „kolektivno” lještovala na našem lijepom Jadranu, posebice preko radničkih odmarališta. U Županji je bio jako dobro organiziran i posjećen turnir u malom nogometu, na *disco* zabavama bilo je puno mladih. Koncerata je u ljetnom razdoblju bilo manje nego u ostalom dijelu godine. Dakle, preko ljeta je i otprije u našem

gradu bilo druženja, društvenih sadržaja, posebice, zabavnih, ali nije stvorena manifestacija.

Koji su sadržaji predviđeni za ovo *Ljeto*?

Ovogodišnje *Ljeto* započelo je i odvijat će se u 16 dana kroz različite kulturno-zabavno-sportske sadržaje. Već duže vrijeme postoje događanja koja traju u kontinuitetu i ona „nose” *Ljeto* (*Kod konjarskih vatri, Kruh naš svagdašnji – žetva i vršidba u prošlosti*, malonogometni turnir, *S.A.W.A Open air festival*), tako će biti i ove godine. *Dan gradskih udruga* dobro je prihvaćen, kao i *Likovna kolonija*, Glazbeni memorijal *Stanislav Oršolić* dobro je posjećen, kao i koncert organiziran u povodu obilježavanja Dana pobjede i domovinske zahvalnosti i Dana hrvatskih branitelja. Hrvatsko planinarsko društvo *Tikvica* organizira vrlo zanimljivo „tematsko” pješačenje pod nazivom *Tragom županjskih čardaka*. Kroz nogometni turnir i biciklijadu prisjetit ćemo se Mladena Čatića i branitelja poginulih u Mirkovcima 1991. godine. Za ovogodišnje *Županjsko ljeto* izdvojio bih tri događaja kao posebna: Koncert u povodu 50 godina Hrvatskoga radija Županja, *Večer starogradskih pjesama* te predstavljanje knjige *Glavom kroz zid* i kantautorski koncert Zorana Predina, poznatoga slovenskog glazbenika.

Sadržaje mijenjate i obogaćujete, znači li to da se prilagodite ukusima publike?

Da, upravo tako. Županja je lijepo i drago mjesto, spoj sela i grada, spoj ruralnoga i urbanoga, lokalnoga i univerzalnoga, patriotskoga i kozmopolitskoga. Evo, „na tomu” je koncipirano i *Županjsko ljeto*. Ono je prilagođeno našim potrebama (afinitetima) i financijskim mogućnostima. Jedno vrijeme su se u sklopu *Ljeta* učestalo održavale kazališne predstave, filmske projekcije, predstavljanja knjiga, ali, nažalost, odaziv je bio slab. Nismo odustali od tih sadržaja, ali na njima više ne inzistiramo. Mnogima je *Županjsko ljeto* sinonim za nastup poznatih glazbenika, estradnih umjetnika i poznata nam je takva percepcija, ali ona dodatno „opterećuje” troškovnik. Očigledno se traže „lakši i relaksirajući” programi i to treba otvoreno reći. Dva mjeseca, koliko traje *Županjsko ljeto* je dugo razdoblje i nije ga lako popuniti samo s kulturnim događanjima i zato to činimo i sa zabavnim, sportskim. Želimo našim žiteljima svake godine pružiti bar poneki novi sadržaj i mislim da u tomu uspijevamo. Hoće li uskoro doći do nekih kulturoloških iskora, vidjet ćemo!

Do kada traje *Županjsko ljeto*?

Županjsko ljeto traje do 4. kolovoza 2019. godine i odmah se pripremamo za obilježavanje Dana grada. Isto tako očekujemo da će i taj program trajati 15-ak dana što u konačnici znači da će u Županji tijekom lipnja, srpnja i kolovoza biti 30-ak dana zbivanja raznovrsnoga sadržaja, koji će vjerujem zadovoljiti i javne potrebe u kulturi. Program *Županjskoga ljeta* je, slobodan sam ustvrditi, kvalitetan, naravno nije ni približno kao na dva najjača ljetna festivala (*Dubrovačke ljetne igre*, *Splitsko ljeto*), u kojima ima puno kazališne, glazbene, književne, likovne, plesne, filmske i novomedijske umjetnosti. Tomu svakako težimo, ali je trenutno malo toga ostvarivo iz već dijelom spomenutih razloga, ali i onih drugih (antička i renesansna ambijentalnost, mnogobrojnost publike-turista, milijunska državna potpora). Na kraju ovoga razgovora želio bih ponoviti još poneka svoja razmišljanja u vezi kulture i života u gradu. Kultura je stalna, nedovršena „posao”, u kojem svatko od nas ima svoje mjesto. Nema savršenoga sustava, nema sveznajućih ljudi, svi smo pozvani u kreiranje društvenoga života. Odazovimo se na Javni poziv za predlaganje Programa javnih potreba u kulturi, a on se objavljuje svake godine. Iskažimo svoje prijedloge pa i različitost mišljenja (to je temelj demokracije), ali nastojimo biti što pozitivniji, kreativniji i ustrajniji. Destrukcija ruši, a veća količina i uništava čovječnost u nama. Županija ima potencijala i trebamo svi zajedno osmišljavati što kvalitetnije življenje u njoj; samo moramo, ponajprije, osloboditi i aktivirati potencijale srca. Mislimo, ljubimo i živimo svoj grad!

Podsjetnik na dvije kultne graničarske pjesme

Graničar i Odavno smo graničari stari

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 2020., broj 162, str. 31.

Nema nijednoga slavonsko-šokačkog druženja, skupa ili neke vesele prigode, a da se ne zapjevaju pjesme *Graničar* ili *Odavno smo graničari stari*. „Čvrsto stoji k'o klisura kad navali na njegov' bura, silni, hrabri, graničar” i „Odavno smo graničari stari, čuvali smo granicu na Savi”, početni su stihovi omiljenih pjesama koje mnogi od nas razgaljenoga srca, ponosno, zanosno i prkosno pjevamo.

Ovogodišnje 53. *Šokačko sijelo* održalo se pod sloganom pjesme koju je napisao naš čika Đuka Galović. O njemu smo, s razlogom, često puta govorili pa ćemo sada spomenuti samo ono najosnovnije, dok ćemo veći dio teksta posvetiti Mati Topaloviću. Pjesmu *Odavno smo graničari stari* napisao je prvak slavonskoga pučkog pjesništva Đuro (Đuka) Galović (1924. – 2015.). Mnoge su mu pjesme uglazbljene, osim spomenute istaknut ćemo još tri: *Slavonci smo i Hrvati pravi*, *Oj, dorati moje zlato suvo* i *Oko Studve i bistrog Bosuta*. Njive, konji, šuma, rijeke i potoci, seoski život, domovina, zavičaj teme su koje su najčešće zastupljene u njegovu pjesničkom opusu. Zavičaj mu je sveto hodočasno mjesto i nepresušno vrelo, Slavonija trajna inspiracija, a županjska Posavina i smisao u lirici. Ikavica mu je milozvučna, a mislilačke, osjećajne i duhovne sposobnosti vrlo izražajne i dojmljive.

Pjesmu *Graničar* ili kako ju mnogi nazivaju *Silni, hrabri, graničari* smislio je i sročio svećenik, ilirac, vojni kapelan, profesor, pjesnik i žarki rodoljub Mato Topalović (1812. – 1862.), jedan od najumnijih ljudi hrvatskoga naroda. Prema svemu sudeći ovu neslužbenu graničarsku himnu uglazbio je Vatroslav Lisinski, a praižvedba je bila 1841. godine u Vinkovcima. Nastala je u vrijeme širenja najvećega narodnog preporoda iz središnje Hrvatske u Slavoniju. Ta budnica sadržava naglašen nacionalni naboj i imala je veliki značaj stanovništvu Vojne krajine. Topalović je veličao narod, domovinu, ilirstvo, slavenstvo, a osuđivao nacionalni nehaj.

Novijoj generaciji gotovo je nepoznato ime i djelovanje ovoga znamenitog pobornika ilirstva, sloge i narodnoga napretka. Uzrok tom zaboravu je i zasigurno prerana smrt, umro je u 50. godini i pokopan u Gradištu 1862., a rodio se 9. rujna

1812. godine u Zdencima, selu kod Slavonskoga Broda. Prve je škole učio u Slavonskom Brodu, gimnaziju u Vinkovcima, a sjemenište pohađao u Đakovu, Pešti, Beču, svećenikom postaje 1837. godine. Prijateljevao je sa Strossmayerom, Tordincem, Gajem i Kukuljevićem.

Kroz cijelo vrijeme Topalović ostaje u vezi s Gajem, javlja se u novinama, zagovara jedinstveni pravopis, zanosno propovijeda slogu i budi ljubav. Iz Đakova 1846. godine piše Gaju riječi koje i danas vrijede: „Velika je naša mana, da domaće preziremo, a za tuđim se hvatamo i nemisleći jadni, da je to pravi temelj naše skoro svekolike nesreće.”

Spoznavši Boga kliče: „O, tko kaže, da te nema, laže. Al' tko smije reć', da tebe nije? Sve što niče, što se samo miče, sve što cvate, opominje na te, sve što rodi, od tebe dohodi, sve što zrije, bez tebe nam nije!... Blažen je taj, tko ti se podaje! Tko te štuje, tri put blago mu je!... Tko te ljubi, on se ne izgubi! Jaki Bože sve se s tobom može!” Najvažnija su mu djela: *Bog i molitva domorodca ilirskog*, *Razgovor pjesnika i vile Slavonkinje*, *Tamburaši ilirski*, *Odziv rodoljubnog srca*, *Pozdrav Njegovoj Kraljevskoj visosti nadvojvodi Stjepanu* i *Misli rodoljubne o cesarsko-kraljevskoj vojsci*.

Topalović je pomnim okom pratio događaje u domovini te je svakom zgodom poticao na rodoljublje. Bio je čovjek klasične naobrazbe, velika uma i srca, rasplamtjeli domoljub, rođeni pjesnik. Narodnu pjesmu i govor poznao je jako dobro. Svakako je zavrijedio da ga češće spominjemo jer je Domovini čestito služio.

Mato Topalović

Đuka Galović

U povodu 120 godina rođenja i 45 godina smrti
književnice Mare Švel- Gamiršek (1900. – 1975.)

(Ne)objavljeni intervju s književnicom Marom Švel-Gamiršek

Županjski list, Hrvatski radio Županja, 23. prosinca 2020., broj 171, str. 31.

Kulturno umjetničko društvo *Šokadija* iz Zagreba je od 1965. do 1983. godine objavilo 25 brojeva biltena *Šokadija*. U rukama držim broj 18 iz 1976. godine, iz kojega izdvajam intervju s književnicom Marom Švel-Gamiršek, a što je učinila osoba koja se potpisala s inicijalima J. L. Evo ga u cijelosti:

„U posjedu sam rijetkih misli o Slavoniji i o njezinom značenju za hrvatsku književnost iz razgovora što sam ga vodio s Marom Švel-Gamiršek još 1970. godine, te iste godine kada je KUD *Šokadija* kao jedino društvo, priredila umjetnici proslavu u Dvercima (u llici 12) u Zagrebu, u povodu 70-obljetnice njezina života, 35-obljetnice književna rada i kao posljednje, nagrade što ju je dobila za svoje maestralno djelo o Šokcima, za roman *Ovim šorom, Jagodo*.

Baš u vezi s ovim posljednjim, imao sam sa spisateljicom sastanak i tada mi je rekla mnogo toga što je do sada javnosti bilo nepoznato. Kako ja ne želim da tako i ostane, objavljujem svoj razgovor sa spisateljicom, u povodu godišnjice njezine smrti (7. XII. 1975.), odajući KUD *Šokadija* priznanje za njezin rad na njegovanju kulta zaslužnih ljudi, želim da ostane u trajnom posjedu i sjećanju našeg Društva.

Prije mjesec dana obaviještena je naša kulturna javnost da ste dobili nagradu Revije Osijek za Vaš roman *Ovim šorom, Jagodo*. Što mislite reći o tome?

Mislim da je tema romana sretno izabrana. Pri pisanju sam nastojala dati onoliko koliko to moje pero doseže. Savjest mi je zato bila mirna jer sam radila u uvjerenju da u svijet ne šaljem književno siročće. S druge strane sam morala raču-

Mara Švel-Gamiršek

nati da ću u natječaju stajati uz bok s mladim i posve modernim piscima. Bilo mi je teško, jer kao šokačka književnica nisam imala prilike ništa objavljivati još od 1953. godine kada sam se javljala novelama u listu *Žena u borbi* i u *Kolu* MH. Tada je izišlo osam mojih novela, a od tada se u literarnom ukusu i štošta izmijenilo.

Natječaj je bio raspisan za djelo s izrazito šokačkom tematikom. Što mislite koji su uzroci tome?

Mislim da je tomu razlog da se ispuni praznina, poratna, koja je nastala u hrvatskoj prozi što se tiče tog terena. Zatim, da se vidi tko još stvara na tom i o tom terenu, treće da *Revija* dođe na taj način do literarnih materijala i da ih i objavi. Došlo je vrijeme da se njezini stupci ispune redcima u kojima se osjeća duh slavonske daljine.

Danas se obično navodi da teren Slavonije nije više onaj predratni jer ga je život promijenio. Zato nam recite koji su danas aktualni problemi na tom području koje bi pisac trebao oživjeti.

Imaju pravo oni koji tvrde da je teren, tj. selo promijenjeno i drugačije od onog što sam ga ja opisala u svom djelu. Ja sam naime stala u svom opisivanju sela negdje do vremenske granice od prije 25 godina. U kraju što sam ga ja opisivala, područje Vrbanje i Morovića, znatan je broj šokačkih obitelji izumro. Doseljeni Dalmatinci i Hercegovci preuzeli su njihove kuće, imanja, a i pozicije, postali su ravnopravni Šokcima, a mnogi su se poženili, posve prirodno, i njihovim kćerima. Ponegdje je i Šokac doveo u kuću na svoj šokački 'temelj' doseljeničku djevojku. Taj je novi naraštaj poprimio šokačke običaje i način života, napredniji je i žilaviji od onog prije 25 godina. Vrijedan je. Mnogi odlaze na izvjesno vrijeme u tuđinu, da bi po povratku, svojom štednjom gradili kuće i gospodarske zgrade, a kuću namjestili po 'gospocki' s kombiniranim sobama, premda im odlazak u inozemstvo i nije bio uvijek potreban.

U selima je uvedena električna energija, konje i krave i volove 'širokih rogova' zamijenili su traktori. Mnoge su bare preorane i pretvorene u njive. 'Pravi' preostali Šokci, vratili su se u dosta slučajeva svinjogojstvu i stočarstvu, zanimanju njihovih preda. I nije im loše. U mnogim obiteljima gdje je bilo više djece, možda još samo jedno ostaje kod kuće. Vozila, mopedi, fiće, nisu više nikakva senzacija. Staze uz kuće uglavnom asfaltirane, a glavna ulica navečer osvijetljena. Drumovi su do sela dobri, iako ne svi, ali u selu, osim glavnog, loši. U sezoni oranja ne čuje se više zuj zrikavaca od buke traktora, a i ore se kasno. Postoji dakako i još koji starac, gazda starog kova koji propada ili je propao. Nema više radne snage koja bi mu obrađivala njegov 'maksimum' koji mu je ostao ili 'minimum' na koji je spao.

Postoje i takvi koji započinju poslove iznad mogućnosti i znanja, pa zbog toga propadaju. Postoji i gdjevoja bogata udovica koja se znala snaći, a ne manjkaju ni seoske lole ni propalice. O svemu tomu bi trebalo pisati i ne zaboraviti da doseljenici postaju novi Šokci. Ispunjava se tako proročanstvo Ive Abramova: 'a, za dvadeset godina neće biti nas, Šokaca...'

KUD *Šokadija* iz Zagreba informiralo je svoje članstvo

Kako ste Vi kao pisac doživjeli Slavoniju? Što bi o njoj trebalo današnjem čovjeku reći?

Teren Slavonije je neobrađen u prozi. Slavonija je lijepa, ravničarski nedogledna zemlja s njivama lelujavog žita, srebrnaste trepetave zobi, sa zastavicama zelenog kukuruza, starim, ponosnim, šutljivim šumama, šikarastih rubova na kojima izviri žuta lisica ili srna uplašениh očiju, čistina gdje se jeleni roče, mirnih tamnih šumskih voda s lopočima i povijušama, pličina u kojima stoje čaplje na jednoj nozi i razmišljaju kao filozofi. Što razmišljaju? Možda o tome kako su lovci čudni i ubijaju ih samo zato da lovačke šešire okite s tri-četiri pera, dugoljasta i tamna koje nijedna druga ptica nema.

I u tom kraju ljudi raznoliki i zagonetni (kipar Vanja Radauš mi je znao reći da nije bio u zagonetnijem selu od Tenine Vrbanje!), raznih životnih navika, a danas i raznog sastava krvi. Slavonija srednjovjekovnih i često dotrajalih spomenika o kojima nitko ne vodi računa ni brigu (na našu sramotu!) sve dok nas nije na njih upozorio svojom izložbom Vanja Radauš. Slavonija bogata folkloru, danas već malo muzejskog i festivalskog. Sve je to literarna riznica! Da se sve to literarno obradi, treba pisaca! Pozivam zato mlade pisce da se okušaju, stariji da ne stanu, a stari k'o što sam ja, da dadu što još mogu dati.

I na kraju, je li to sve što ste me htjeli pitati? Jest, pa dobro. Onda bi ipak mogli završiti po onom starom šokačkom običaju, zapjevajmo 'Svatovca', ma ne. Zašto da budemo uskogrudni? Hajde lijepo, potiho, onu s festivala u Krapini:

*Skrivečki, skrivečki
Sem došel nazaj,
u drago mi selo,
u hrvatski kraj.*

I vjerujte mi, u spisateljličinoj sobi u Zagrebu, na Marulićevom trgu 13, da je tko to večer oko osam sati naišao, čuo bi s naših usana tu pjesmu. Pjevali smo skupa, naša teta Mara i ja.”

J. L.

Glazbenik Šimo Dominković stvaralac je lijepoga preko pola stoljeća

Vrsno tamburaško ime

Motrišta, Matica hrvatska Mostar, 2022., broj 128, str. 131–132.

Šimo Dominković rodio se u Štitaru 9. listopada 1955. godine u velikoj obitelji Ane i Ive Dominkovića, od malena fasciniran glazbom, posebno zvukom tambure, u sredini koja je njegovala kvalitetan tamburaški zvuk, i nije mogao postati drugo nego vrstan tamburaš. Prvi učitelj mu je bio Stanislav Oršolić (u štitarскоj osnovnoj školi), a kasnije u županjskoj gimnaziji čuveni čika Šima Seletković. Započinje kao basprimaš, kasnije svira prim pa čelo i konačno bas.

Kao student ekonomije u Zagrebu priključuje se KUD-u *Šokadija* gdje se stvara ekipa mladih tamburaša iz županjskoga i iločkoga kraja koji sviraju i izvan potreba *Šokadije*, ti mladi tamburaši osnivaju bend *Ex Panonija*, kasnije (kad su pozavršavali studije i vratili se u Slavoniju) ime preuzima njihov član Jordanić iz Markuševca. U to vrijeme (kasne sedamdesete prošloga stoljeća) u Zagrebu su svirali Romi iz Deronja, slušajući ih, otkriva koliko su široke mogućnosti sviranja tambure, još se čvršće vezuje uz nju i otkriveno primjenjuje u vlastitom stilu.

Šimo svira i u prvoj postavi *Zlatnih dukata*, a zaslužan je i za povezivanje toga benda s njihovim legendarnim primašem Hrvojem Majićem čiji talent prepoznaje i usmjerava vrlo rano, u vrijeme dok je Hrvoje bio tek srednjoškolac. Nakon završenoga studija, živi u Vinkovcima gdje zasniva obitelj, radi najprije u *Marlesu* pa zatim u *Hrvatskim šumama*, ali tamburu ne zanemaruje. U Vinkovcima 1986. godine s Ivanom Vorgićem i Marinkom Blažinkovim osniva sastav *Dike* s kojim doživljava svoj puni autorski potencijal, tu ga konačno otkrivamo kao skladatelja, a možda još važnije kao pjesnika.

Napisao je, uglazbio i aranžirao 94 pjesme, tematski uronjene u zavičaj (posebno rodno selo Štitar), pjesme koje svojim tekstovima i melodijama pokreću nevidljive kotačiće u svakome tko je ikada imao priliku doživjeti i osjetiti ravnicu. Nagrađivan je na festivalu *Zlatne žice Slavonije* u Požegi te festivalu *Šokačke pisme* u Županji. Županjci su jako ponosni na kulturnu pjesmu *Slavonac sam ja* koja je rođena na županjskom festivalu. *Dunavska čežnja*, *Sinoć mila kad si zaspala*, *Počimajla Kaja*, *Dobro jutro*, *Vukovare divni*, *Vrime bajkovito* samo su neke od njegovih antologijskih pjesama.

Šimina ljubav prema zavičaju ne zaustavlja se samo na glazbi, on osluškuje ovaj prostor, istražuje njegovu tradiciju, on je taj koji pamti i dalje prenosi melodiju šokačkoga govora, zaboravljene riječi, običaje iz nekih vremena prije nas. U suradnji s Antunom Smajićem, 2015. godine, snima dokumentarni film *Štitarski Romi*. Taj vrijedan dokument o stradavanju Roma u vrijeme Drugoga svjetskog rata ujedno je i posveta svim stradalim romskim tamburašima i oda njihovu utjecaju na slavonsku tamburašku glazbu. Prema ideji toga filma HRT snima nagrađivani dokumentarac *Neprežaljeni* na čijem stvaranju također surađuje.

Suautor je fotomonografije *Štitarski tamburaši* s kojom potvrđuje već otprije znano da je Štitar uvijek bio vezan uz lijepu melodiju, pjesmu, zvukovne vrijednosti što ih proizvode različita tradicijska narodna glazbala, posebice tambura.

U počast prerano preminulom Hrvoju Majiću 2000. godine s prijateljima pokreće *Memorijal* u njegovu čast koji svake godine u svibnju okuplja vrhunske glazbenike. Na *Memorijalu* se svira instrumentalna tamburaška glazba i to bez razglasa, kako sâm kaže da „publika ima priliku čuti čisti, prirodni zvuk tambure”.

Šimo Dominković je danas umirovljenik, ali je i dalje izuzetno aktivan, planinari, piše, sklada, ali što je možda još i važnije, svoje ogromno znanje i ljubav prenosi djeci vodeći školu tambure u KUD-u *Šumari*. Uvijek nenametljivo i samozatajno, preko pola stoljeća stvara najkvalitetnije što tamburaška glazba može dati.

Tena Lončarević i Zvonimir Stjepanović

Šimo Dominković

Tamburaški sastav *Dike*

Bilješka o piscu

Zvonimir Stjepanović (Županja, 24. 2. 1964.), pjesnik, publicist, kritičar. Uvrštavan u monografije i antologije (*Šokadija i Šokci, Pjesnička polja, Šokačka čitanka, Poetika buke i Panonizam hrvatskog pjesništva*). Poeziju i tekstove objavio u različitim novinama, zbornicima i časopisima.

Djela: *Slavonska ispovijed, Savski brodolomi, Svjetlosne njive, Tamo duž Save, Izmaglice, Stanarska kazivanja, Sjedinjavanje, Ravničarski otkucaji, 20 godina Konjogojske udruge „Stari graničar” Županja, Dom zdravlja Županja, Potop* (suautor), *Savska zapljuskivanja, Livadski puteljci, Panonski nanosi, 100 godina „Graničara” iz Županje i 140 godina igranja nogometa u Hrvatskoj, Stišavanje, Kod konjarskih vatri, Šum šume, čežnje, Prvo igranje nogometa u Hrvatskoj / The first football playing in Croatia, Petnaest godina Udruge stanara šokačkih stanova „Đeram” Županja* (suautor) i *30 godina Konjogojske udruge „Stari graničar” u Županji* (suautor).

Dobitnik je Povelje uspješnosti Julija Benešića i Priznanja fra Martina Nedića. Član je Društva hrvatskih književnika.

Treba naglasiti kako Zvonimir Stjepanović nijednoj temi ne pristupa površno, bilo da se radi o književnom naslovu, portretu, kakvom književnom događaju, obljetnici ili zavičajnoj običajnoj priredbi. Za njega nema malih tema, svaki njegov tekst ozbiljno, analitički, temeljito, ali i srčano prodire u sve pore problematike kojom se bavi, poštujući svaki uloženi trud, svaku kulturnu umjetničku i društvenu inicijativu, što posljeduje visokom informativnošću njegovih napisa. U fokusu interesa njegova kritičarsko-kolumnističkoga rada, ponajviše su tradicijski književno-umjetnički opusi, posebice oni posve zaboravljeni, zanemareni ili nepoznati, koje autor reaktualizira i tretira kao prijeko potreban identitetni kulturni dokument županjsko-posavskoga prostora. Tu će skrb za kulturni identitet svoga zavičaja Zvonimir Stjepanović iskazati liriziranim stilom pisanja u kojemu ne skriva svoj izraziti emocionalni angažman spram svakoga segmenta življenja svoga kraja, s posebnom osjetljivošću za tragove što su ih na ljudima, u prostoru i na zemlji ostavila povijesno teška vremena.

dr. sc. Sanja Jukić

ISBN 978-953-8059-21-6

9 789538 059216